

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

V LLUITA IDEOLÒGICA I PROPAGANDA POLÍTICA

V.1 PROPAGANDA POLÍTICA DURANT EL TRIENNI

En l'estudi de la revolució, la contrarevolució i l'antirevolució és imprescindible la aproximació als seus aspectes culturals i ideològics per entendre en la seva complexitat el conflicte que els enfrontà durant el Trienni liberal. Hem de ser molt prudents, però, a l'hora d'analitzar aquestes qüestions, ja que la majoria dels que hi participaren no sabien llegir ni escriure ni tenien cap interès en deixar constància escrita de la seva actuació. Per tant, els pocs testimonis que tenim han estat sovint passats pel sedàs de les respectives classes dominants¹. Tot i això hem de fer un esforç per intentar aproximar-nos a les seves ideologies, a les seves "creences", a la seva concepció del món, per inserir-hi les seves actuacions que, sense aquest marc, poden semblar-nos fins a cert punt il·lògiques². Com ha assenyalat Josep Fontana: "*si no entenem com veien el món i la societat els homes del passat, si no ens assabentem de les seves esperances il·lusòries, de les seves temences insensates, dels seus somnis i dels seus malsons, no en podrem comprendre enterament l'actuació*"³, ja que entre els fenòmens materials i llur percepció hi ha un filtre format per la cultura.

Entenem per cultura la "*capacidad para el pensamiento simbólico, forma parte de la misma naturaleza humana; no es un complemento sino un componente intrínseco del pensamiento humano*", que forneix d'instruments d'anàlisi⁴; o com ha assenyalat Josep M. Fradera: "*tota cultura és alhora un procés de coneixement i d'afirmació davant de la realitat*

¹ Advertiment important que realitza Pere ANGUERA: "Sobre las limitaciones historiográficas del primer carlismo", dins *Ayer*, núm.2 (1991), pàg.62-77 (pàg.63 per aquesta qüestió). Vegeu, a més, les matisacions que fa Lluís ROURA: "Poders i mentalitats: anotacions entorn de la intermediació cultural, a la Catalunya del segle XVIII" dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol.2, pàg.620-628. Vegeu, també, Carlo GINZBURG: "Prefacio" a *El queso y los gusanos*, pàg.13-28 i Michael MULLET: *La cultura popular en la Baja Edad Media*, Barcelona, 1990, pàg.11-38.

² Vegeu sobre aquest tema George RUDÉ: "Ideología y conciencia de clase", dins *Revolución popular y conciencia de clase*, Barcelona, 1981, pàg.13-48; Nicholas ABERCROMBIE: *Clase, estructura y conocimiento*, Barcelona, 1982, pàg.119-204 i Nicholas ABERCROMBIE, Stephen HILL i Bryan S. TURNER: *La tesis de la ideología dominante*, Madrid, 1987, pàg.178-217. Vegeu també Michel VOVELLE: *La mentalidad revolucionaria*, Barcelona, 1989, especialment les pàg.21-59.

³ FONTANA: *La fi...*, pàg.270.

⁴ Giovanni LEVI: "Sobre microhistoria", dins Peter BURKE (ed.): *Formas de hacer Historia*, Barcelona, 1993, pàg.119-143 (pàg.130, per la cita). Jaume TORRAS: *Liberalismo...*, pàg.34, ha assenyalat que "*entre una colectividad y la situación <objetiva> se interpone siempre un filtro que, a la vez que difumina ciertos rasgos de esa situación, destaca otros*". Vegeu també Barrington MOORE: *Los orígenes sociales de la dictadura y de la democracia. El señor y el campesino en la formación del mundo*

*per a tractar de conformar-la*⁵. No entenem, però, la cultura com un clos tancat i controlat per les classes dominants que marca indefectiblement l'actuació de totes les persones d'una societat donada, ni que es produeixi una assumpció passiva dels missatges ideològics dels grups dominants per part dels grups dominats⁶. Com assenyala Levi, l'acció humana no segueix unes regles pre-establertes i *“toda acción social se considera resultado de una transacción constante del individuo, de la manipulación, la elección y la decisión, frente a la normalidad normativa que, aunque sea omnipresente, permite, no obstante, muchas posibilidades de interpretación y libertades personales”*⁷. Tampoc entenem que cada col·lectiu social tingui una cultura pròpia totalment aïllada de la resta de la societat. Pensem, amb Levi, que *“aunque las costumbres y la utilización de símbolos son siempre polisémicos, asumen, no obstante, connotaciones más precisas a partir de la diferenciaciones sociales móviles y dinámicas. Los individuos crean constantemente su propia identidad y los grupos se definen de acuerdo a conflictos y solidaridades que, sin embargo, no pueden ser asumidas a priori sino que derivan de la dinámica que constituye el objeto del análisis”*⁸. La idea d'una cultura en part comú als membres d'una comunitat, i en part diferent, en funció de diferències socials o d'altres tipus, la explicita també Angelo Torre: *“non è giustificato parlare di due fronti, ma di una pluralità di culture, ciascuna in rapporto con le altre, ed esistente per il fatto che ci sono le altre”*⁹.

Però a més del paper de la cultura i la ideologia ens preocupa la seva transmissió, és a dir el que en diem propaganda política i ideològica. I el primer que hem de considerar és que en qualsevol procés de comunicació (oral, escrita, visual) trobem sempre dues parts: l'emissor i el receptor. Entre ambdós i per tal que la comunicació sigui possible tenim el canal o vehicle utilitzat per a realitzar-la i el codi o llenguatge que ha fet possible que emissor i receptor s'entenguin. Durant el Trienni es produirà un

moderno, Barcelona, 1973, pàg.485, i Peter BURKE: “La revolución en la cultura popular”, dins Roy PORTER i Mikulás TEICH (ed.): La revolución en la Historia, Barcelona, 1990, pàg.269-293.

⁵ Josep M. FRADERA: Cultura nacional en una societat dividida, Barcelona, 1992, pàg.32-33.

⁶ Vegeu E. P. THOMPSON: “La economía moral de la multitud en la Inglaterra del siglo XVIII”, dins Tradición, revuelta y conciencia de clase, Barcelona, 1979, pàg.62-134, i “La economía moral revisada”, dins Costumbres en común, Barcelona, 1995, pàg.294-394. També ROURA: “Poders...”, pàg.621.

⁷ LEVI: “Sobre microhistoria”, pàg.121.

⁸ LEVI: “Sobre microhistoria”, pàg.134. La conformació de classes socials com a praxis va estar magistralment plantejada per E. P. THOMPSON: La formación histórica de la clase obrera, Barcelona, 1989. Vegeu també Antonio MORALES: “Personas, Élités y Masas: su protagonismo en el cambio de Sociedad”, dins Para comprender el cambio social, Pamplona, 1997, pàg.319-347.

enorme esforç, tant per part dels liberals com dels reialistes com a emissors de missatges polítics i ideològics, per tal de fer-los entenedors al receptor: “el poble”. Per aconseguir-ho s'utilitzaran tot tipus de canals: orals, escrits, visuals, simbòlics, emocionals, etc., però sobretot, treballaran especialment la qüestió del codi o del llenguatge per tal de facilitar la recepció del missatge per part del receptor. Quant parlem de codi o llenguatge no ens referim només a la llengua vehicular, sinó al tipus de retòrica utilitzada per fer entenedor el missatge emès.

I un d'aquest elements vehiculars era el català, ja que era la llengua parlada majoritàriament pel poble a començaments del segle XIX¹⁰. El poder ha recorregut tradicionalment al català com a mitjà per facilitar que la gent entengués les seves ordres, tal i com dóna a entendre una traducció al català d'un llistat d'impostos de l'any 1818: “*creyó oportuno para inteligencia de todos y cualesquiera contribuyentes, hasta de los que por habitar en país remoto y escabroso no poseen con perfección aquel idioma [el castellà], el traducirlos al del país*”¹¹, i el mateix faran alguns sectors de l'Església catalana¹²; tot i que sempre hi hagut reticències, com la que mostra Salvador Casas de Mataró, que a finals de gener d'aquest mateix any s'havia adreçat a la Reial Audiència de Catalunya demanant que “*se adopten medidas para impedir que los Niños de primera educación en este Principado continúen esplicando en idioma catalán y lo hagan en*

⁹ TORRE: “Microanàlisi...”, pàg.72. Vegeu, també, ROURA: “Poders...”, pàg.622.

¹⁰ Pere ANGUERA: El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional, Barcelona, 1997, pàg.21-50 i 81-128: “a començaments del XIX tot fa creure que el català era la llengua majoritària, quasi única, de la totalitat de la població” (pàg.26), i “Damunt...”, pàg.66-71. També Josep Lluís MARFANY: “Catalunya i Espanya” dins L'Avenc, núm.216 (1997), pàg.6-11, destaca aquest fet i assenyalava el català com a llengua de la terra (pàg.7-8). Per la utilització política d'aquesta llengua el primer terç del XIX vegeu ANGUERA: El català..., pàg.51-80: “convé destacar que el català va ser emprat per un igual, tant pels absolutistes com pels liberals, amb finalitats propagandístiques de caràcter ideològic” (pàg.51). Vegeu també la constatació del bisbe de Vic, Pablo de Jesús Corcuera, l'any 1829: “*Es cierto que el idioma general de esta provincia de Cataluña es el Lemosyn*”, tot i que el castellà havia avançat força pel continuat pas i estada de tropes (reproduït per FIGUEROLA: Església..., pàg.48).

¹¹ Document de 9 de juliol de 1818 (Documentació del corregidor de Vilafranca “Papers solts”, servada a l'Arxiu Bibliogràfic Pere Regull del Museu de Vilafranca del Penedès).

¹² De la importància d'aquest fet en deixa constància el rector de Gurb i diputat a les Corts els anys 1822-1823, Hermenter MARTÍ: Catecisme de las Festas y solemnitats principals de la Iglesia, Barcelona, 1818 (n'hi ha una traducció al castellà, Madrid, 1823, que, a la pàg.5, assenyalava: “*He puesto la obra en idioma catalán para que os aprovechéis más de ella; y la he formado en diálogo de Padre e Hijo, como método de enseñar que sobre ser conforme a los efectos de ternura que inspira la doctrina del evangelio, es muy plausible a vosotros mismos que os habéis educado en él, y parece quisierais que no se usase jamás de otro para instruiros en la religión*”). Aquest catecisme provocà una agre polèmica amb el bisbe de Vic Raimon Strauch (vegeu FIGUEROLA: Església..., pàg.42-48). Vegeu també, Àlvar MADUELL: El “Catecisme en vers” (1819), Barcelona, 1976, pàg.116-137, amb una àmplia bibliografia de Catecismes publicats als Països Catalans (1801-1833).

castellano como está mandado"¹³. Durant el Trienni no és gens estrany de veure anotat a les actes municipals que es publiquen bans "*en lengua catalana para la más fácil inteligencia de los vecinos de esta villa, por lo mucho que interesa que se penetren de las disposiciones del Vendrell*"¹⁴, fins i tot bans militars, com mostra l'ordre de Milans a l'ajuntament de Vic manant que difongués un ban de Mina, i que ho fes "*en idioma catalán para maior inteligencia del Pueblo*"¹⁵. A partir de l'any 1822, com anirem veient, cada cop sovintejaren més el bans bilingües o exclusivament en català, sense esdevenir, però, mai majoritaris.

Precisament un dels aspectes més destacats del Trienni fou l'important desplegament propagandístic que liberals i reialistes endegaren per divulgar les seves idees entre la població¹⁶. Uns dirigits al conjunt de la població: manifestos, fulls volants, pasquins, proclames, fullets, obres de teatre, i tota la propaganda oral (sermons, conferències, discursos, etc.); uns altres dirigits a la població culta: periòdics, impresos, llibres; entremig la literatura de canya i cordill, és a dir, la impresa en forma de plec solt o full volander, que podia ser un romanço, una cançó, un relat curt o bé un col·loqui o una conversa, i que tindrà una gran importància en la confrontació ideològica i la propaganda política d'aquests anys¹⁷. Però hem de partir d'un fet important: a començaments del segle XIX l'alfabetització a Catalunya abastava només una quarta part de la població, i això encara amb moltes divergències socials, geogràfiques i de gènere¹⁸. I això revaloritza el paper del teatre i altres formes de comunicació verbal i visual com a mitjà de lluita i de propagació d'idees

¹³ Carta de 28 de gener de 1820 (ACA-RA, Registre 1.418 (1820), fol.34.

¹⁴ Per exemple "Manual d'Acords. 1782-1840", fol.206, sessió de 13 de març de 1821 i 2 de gener de 1823).

¹⁵ Actes. Vic. 1820-1823, sessió de 5 de novembre de 1822.

¹⁶ Vegeu aquesta qüestió relacionada amb el català a ANGUERA: El català..., pàg.51-67.

¹⁷ Hom pot resseguir aquesta prolífica producció a partir de Mariano AGUILÓ y FUSTER: Catálogo de Obras en Lengua Catalana impresas desde 1474 hasta 1860, Barcelona, 1977 [Madrid, 1923]; Jean AMADE: Bibliographie critique pour [...] la Renaissance littéraire en Catalogne au XIX siècle, Tolouse, 1924; i Antonio PALAU y DULCET: Manual del librero hispanoamericano, Barcelona, 1848-1977[segona edició]. També a Jaime del BURGO: Bibliografía del siglo XIX. Guerras carlistas. Luchas Políticas, Pamplona, 1978 (2ª). Vegeu també Rodolf LLORENS: Josep Robreño. El nou concepte de la Renaixença, Barcelona, 1981, pàg.165-169 i 285-307.

¹⁸ El cens de 1860, dóna per a la província de Barcelona, un 24% d'alfabetitzats, i xifres inferiors per a la majoria de comarques catalanes. Vegeu Jacques SOUBEYROUX: "Niveles de alfabetización en la España del siglo XVIII: primeros resultados de una encuesta en curso", dins Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante, núm.5 (1985), pàg.159-172, Antonio VIÑAO: Política y educación en los orígenes de la España contemporánea, Madrid, 1982; i Jean L. GUREÑA i Antonio VIÑAO: Estadística escolar, proceso de escolarización y sistema educativo nacional en España (1750-1850), Barcelona, 1996.

polítiques i ideològiques¹⁹. La propaganda política escrita per molt senzilla que fos, no podia arribar de primera mà a tothom ja que molta gent no sabia llegir, si bé és cert que una determinada redacció facilitava la seva lectura i posterior divulgació. No podem oblidar, però, com assenyalava Gramsci²⁰, les possibilitats de la lectura col·lectiva, com a eina difusora de determinada literatura popular, sobretot de la de poques pàgines, o de la pràctica, força coneguda al País Valencià, dels “col·loquiers” que anaven recitant aquests col·loquis pels pobles o dels “glosadors” mallorquins²¹.

Aquesta propaganda política es dirigia més als sectors socials que feien d'intermediaris entre les idees dels dirigents i el poble, que no pas al mateix poble²², malgrat les pretensions d'alguns de servir per a “*instrucción de la gent del Cam[p]*”²³. Si la gent no sap llegir, com assenyalava l'anònim “Liberal del Campo”, ja citat: “*son inútiles los papeles públicos, o a lo menos insuficientes. Los ciudadanos legos no los leen, ni pueden leerlos; y si algunos los leen no los entienden, y una gran parte ignora que los haya. [...] Los diálogos de Macari &c, son demasiado largos y elevados para los aldeanos*”. I això reforçava el paper d'aquests intermediaris culturals:

*“Las tertulias en las poblaciones pequeñas se componen ordinariamente de los Rectores, y vicarios, de los religiosos que tienen por coadyutores, de los maestros de niños, barberos, y herreros, y aún de los boticarios si los hay; y como estos se penetran de las ideas de los primeros, las transmiten, e infieren en los corazones de los sencillos ciudadanos del campo, que dedicados al trabajo de la tierra todos los días ordinarios de la semana, se reúnen en las noches de los sábados, y en los días de domingo en las casas de aquellos para quitarse las barbas, y disponer la remonta de sus azadones; y como el fanatismo, y la perfidia aplican otros medios para engañarlos, resulta que se fomenta un considerable partido a favor del servilismo.”*²⁴

¹⁹ Aquests darrers aspectes han estat sovint oblidats però tenen una gran importància en una societat majoritàriament analfabeta: les estampes, religioses o polítiques, els monuments, les decoracions de les façanes o les places, les festes i celebracions, etc (vegeu exemples contraposats a FIGUEROLA: Església..., pàg.54-65 i VOVELLE: La mentalidad..., pàg.169-182). Vegeu Pere ANGUERA: “Damunt el polvorí: el catalans entre 1800 i 1860”, dins Romanticisme i Renaixença, vol.IV de Pere Gabriel (dir.): Història de la Cultura Catalana, Barcelona, 1995, pàg.37-76, pàg.71-75 per aquesta qüestió.

²⁰ Antonio GRAMSCI: Cultura i literatura, Barcelona, 1967, pàgs.197-198.

²¹ Vegeu Antoni COMAS: “Els col·loquiers”, dins Història de la Literatura Catalana, vol.7, pàgs.723-764.

²² Sobre aquesta qüestió vegeu Les intermèdiaries culturels, Provence, 1980; i ROURA: “Poders...”, pàg.620-628.

²³ COLOQUI entre un Rector y un Pagès anomenat Macari, Barcelona, 1820 [IMHB, 1820-8º-full.18 i BC, FB, núm.1.734], i dins del mateix subtítol (setena línia). Prenem els textos de la reproducció que ha fet MARCO: Literatura..., pàg.533-545.

²⁴ Article signat per “El liberal del campo”, dins el Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.61 i 62, de 12 i 13 de maig de 1820, pàg.2-4, i 1.

V.1.1 La Premsa

La premsa es convertí durant el Trienni en un dels principals mitjans per a comunicar notícies i fer propaganda política i ideologia²⁵. Gil Novales ha comptabilitzat fins 600 diaris publicats durant el Trienni i afegeix que *“los hay de todas clases y tamaños”*, i que aquesta premsa podia dividir-se políticament en *“afrancesada, liberal moderada, liberal exaltada-comunera, anillera y absolutista”*²⁶. Tot plegat feia que els periodistes juguessin un paper molt important en la dinàmica política, com assenyala Albert Dérozier: *“la importancia que tienen, pues, los periodistas durante las dos épocas constitucionales, y en particular el Trienio, es determinante”*²⁷.

Precisament la llibertat d'impresma és convertirà en un dels eixos de confrontació entre el liberalisme i el reialisme per una banda, i entre el liberalisme moderat i l'exaltat per l'altra. Aquesta llibertat serà defensada en el diàlegs propagandístics liberals, com mostra el diàleg entre el rector i el Macari en el qual el primer li diu al segon:

*“Que per medi de l'impresma
puga explicar qualsevol,
sas ideas i sas queixas
contra les opressions”*²⁸

Una importància que no passà desapercebuda als reialistes, que dedicaren força pàgines a atacar la llibertat d'impresma que consideraven l'arma més perillosa del liberals i que els permetia de difondre els seus missatges ideològics: *“les produjo la ventaja de que una multitud de gente engañada, y sin entender los medios de que se valían los seductores*

²⁵ Sobre el paper de la premsa durant el Trienni vegeu la bibliografia citada al capítol I, apartat I.3.1 Vegeu a més Alberto GIL NOVALES (ed.): La prensa en la revolución liberal. España, Portugal y América Latina, Madrid, 1983, Juan Francisco FUENTES: “El público de la prensa española (1808-1868): un espacio de exclusión/integración”, dins L. DOMERGUE: Pueblo, nación y élite. España contemporánea, Madrid, 1996; Albert DEROZIER: Escritores políticos españoles (1789-1854), Madrid, 1975; i Claude MORANGE Siete calas en la crisis del antiguo régimen español y un panfleto clandestino de 1800, Alacant, 1980. Sobre la premsa de Girona vegeu CLARA: “Sobre...”, pàg.378-382. Sobre la premsa Guipúzcoa Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN: “Prensa y periodismo en Guipúzcoa hasta mediados del Siglo XIX. El despertar de la opinión pública”, dins Estudios Históricos, I (1990), pàg.233-275. Una visió sintètica sobre el món cultural del Trienni a GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.71-79. Una visió general de la premsa espanyola a J.F. FUENTES i J. FERNÁNDEZ SEBASTIÁN (ed.): Historia del periodismo español. Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea, Madrid, 1997.

²⁶ GIL NOVALES: “La prensa...”, pàg.201-203. Entre la premsa madrilenya afrancesada situa El Censor i El Imparcial, entre la moderada el Espectador, entre l'exaltats El Conservador, el Eco de Padilla, el Zurriago Vegeu també Claude MORANGE: “Teoría y práctica de la libertad de la prensa durante el trienio constitucional: el caso de <El Censor> (1820-1822)”, dins GIL NOVALES (ed.): La prensa..., pàg.203-219, i Manuel MORÁN ORTI: La <Miscelánea> de Javier de Burgos: la Prensa en el debate ideológico del Trienio Liberal, Madrid, 1996.

²⁷ DEROZIER: “Relaciones...”, pàg.282.

que tanto arte tenían en prepararles el lazo, cayeron en él creyendo legitimar sus acciones con el ejemplo de las de aquellos que creían provenir de la honradez”, cosa que va fer que “con tan groseros embustes lograsen engañar a tantos jóvenes incautos; pero es preciso confesar que solo fueron engañados los que quisieron engañarse.”²⁹ No es gens estrany doncs, que en els seus diàlegs propagandístics defensessin la reposició de la Inquisició com a mitjà per a frenar la propagació de les noves idees:

*“Quant l’Iglésia prohibeix
algun llibre, algun escrit
és perquè miral’ profit
de sos fills, pues que coneix
que si qualsevol llegeix
alguna mala escriptura
per més que tinga fe pura
Abandonarla s’ exposa
Tant com a morir quis posa
una serp a la cintura.”³⁰*

Durant el Trienni a Catalunya, i sobretot a Barcelona, en un ambient cultural que ja feia temps que s’anava incubant, la premsa, tant periòdica com setmanal i mensual, adquirí una gran importància com podem apreciar a l’Annex V.1 i al mapa IV.1³¹. Al tradicional Diario de Barcelona, el “Brusi”, que adquirí un caire oficialista, i on estigueren ben representades les opinions del liberalisme moderat³², ben aviat se li afegiren el radical Diario Constitucional político y mercantil de Barcelona³³, publicat per l’impressor Dorca, i la Gaceta de Cataluña, dirigida per fra Albert Pujol i portaveu de la Junta Provisional de Catalunya que dedicava preferència a dos temes: religió i política, a més dels propis comunicats de l’esmentada Junta. La Gaceta s’enviava sense costos als ajuntaments catalans, i a més disposava d’un nombre de subscriptors, però a finals de juny deixà de publicar-se per problemes econòmics.

²⁸ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.535). Sobre el paper de l’impremta en la revolució vegeu “Sobre la revolución y la palabra impresa” dins PORTER i TEICH (ed.): La revolución..., pàg.244-268.

²⁹ J.M.R.: Memorias..., II, pàg.65-84. El clergat seria segons els realistes el principal perjudicat pels atacs liberals mitjançant la premsa: “*El clero era respetado porque el pueblo era religioso y si a fuerza de mil embustes y ridiculas patrañas lograsteis seducir a una porción de jóvenes o ilusos presentándoles á este como contrario a las luces, que tan decantadamente propalabais, como perturbador del orden y fomentador de una guerra que vosotros mismos provocasteis con vuestro tiránico proceder y soplasteis con vuestros pestíferos alitos de trágala y canciones patrióticas*”.

³⁰ CONVERSA entre Albert y Pasqual molt crítica, molt gustosa, molt interessant y molt instructiva per desvanèixer preocupacions y per ilustrarse, Barcelona, Impremta de Josep Rubió, 1821 [AHC B, B-1823-8°(op)2], pàg.4.

³¹ Vegeu una relació a CARRERA PUJAL: Historia..., II, pàg.339-389.

³² Del qual es serva una col·lecció completa a l’AHC B.

³³ Una col·lecció incompleta a l’AHC B.

A començaments de maig s'iniciava la publicació setmanal de El Amigo de la Religión³⁴, que en els seus primers moments defensà la compatibilitat entre religió i Constitució, però que a la llarga se n'anà desentenent, cosa que provocarà l'aparició de El verdadero Amigo de la Religión de caràcter ultraconservador³⁵. A El Amigo de la Religión s'hi publicaren articles diversos amb l'objectiu de ressaltar la importància de la religió en la vida i rebatre les idees que la relegaven en un segon pla:

*“Filósofos despreocupados, meditaad la Religión pues que en ella es donde encontrareis la razón de los acontecimientos más importantes de la sociedad. Los pueblos encontrarán en ella los más poderosos motivos de su obligación, siendo ella sola suficiente para arreglarlos, defenderla e ilustrarlos con la salvaguardia la más segura de sus derechos, el más claro conocimiento de los que más les importa de conocer, un Dios fuente de toda verdad, de toda existencia, lo que es el hombre, su naturaleza y su último fin.”*³⁶

Un altre tipus de periòdic fou el destinat a la formació, més que al debat polític quotidià, com mostra la continuació de la publicació de les Memorias de Agricultura y Artes, sota la protecció de la Junta de Comerç, fins que el gener de 1821 aquesta Junta li retirà la subvenció i el mensual acabà plegant veles el mes de juny de 1821³⁷. En certa manera, recollí el seu relleu el Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes³⁸ que havia iniciat la seva publicació el gener de 1821, i que precisament assenyalaria ser continuador de les Memorias, “*porque el tiempo absolutista no permitía más*”, i que ara s'endinsava en la política:

*“Las ciencias, la literatura, y las artes tienen como los imperios sus revoluciones, sus adelantamientos, sus atrasos, y por decirlo de una vez, sus novedades. El anunciarlas a los pueblos es activar en ellos los progresos consoladores de la razón y del buen gusto mientras que el descuidarles su noticia es retardar la civilización, que nunca se adelanta con demasía.”*³⁹

³⁴ Setmanari que es publicà a Barcelona entre maig de 1820 i setembre de 1821. Reemprengué la publicació el febrer de 1822. Impremta de la Vídua de Pla (HMM, AM/16, BN D-5146, i Biblioteca-Museu Víctor Balaguer de Vilanova).

³⁵ Prospecte publicat al Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes, núm.11, de 17 de març de 1821. Vegeu Gerard DUFOUR: “Una efímera revista religiosa durante el Trienio liberal: ‘El verdadero amigo de la Religión’”, dins Trienio, núm.9 (1987), pàg.165-176; i “La <Crónica Religiosa>: Un intento de liberalismo cristiano, ¿español o francés?”, dins GIL NOVALES (de.): La prensa..., pàg.57-65.

³⁶ El Amigo de la Religión, núm.57, febrer de 1822, pàg.129-130. Altres exemples semblants a “*Reflexiones contra la indiferencia en materia de Religión traducidas del francés*” publicat als núm.7, pàg.315-318 (1820), “*Los incrédulos que escriben o hablan contra la Religión quebrantan las leyes del estado, y merecen ser castigados como sediciosos y reos de estado*” al núm.56, pàg.93-103 (1821), “*No puede haber felicidad en la sociedad sin la estrecha unión con la Religión*”, o “*La influencia del catolicismo en la civilización*” al núm.57, pàg.129-141 i 261-280 (1822).

³⁷ A la Biblioteca de Catalunya es serva una col·lecció sencera de dotze volums (juliol de 1815 a gener de 1821). També hi ha força exemplars a la Hemeroteca Municipal de Madrid (juliol de 1819 a abril de 1821).

³⁸ Impremta de Josep Torner, carrer de Capellans, 12. Valia “20 cuartos”. El seu editor fou Ignasi Santpons.

³⁹ “Prospecto” del Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes, pàg.1.

I afegia que la recuperació de la Història era un aspecte fonamental per a la formació cívica dels catalans:

*“Se irá formando en todos los números del Periódico, con el título ‘Historia y Antigüedades’, una colección preciosa de documentos, fragmentos históricos, memoriales literarios y otros manuscritos antiguos, particularmente los relativos al reino de Aragón y principado de Cataluña. [...] Serán muy pocos los Catalanes que conserven todavía algún recuerdo de las glorias de sus mayores”*⁴⁰.

La defensa del sistema constitucional era un dels temes preferits dels redactors del Periódico. Així sota el títol de “*Sistema representativo*” es publicava un article on s’assenyalava que:

*“La historia de los gobiernos representativos y sobre todo los desaciertos de los franceses en las varias crisis de su prolongada revolución, nos dan una suma de hechos interesantes, a beneficio de los cuales podrán ya los políticos con la luz de la experiencia descubrir para las instituciones de los pueblos algunas mejoras, que hubieran buscado en vano en la peligrosa región de las teorías.”*⁴¹

També defensà el Periódico la necessitat de marcar “*con claredad y precisión los límites de los poderes que establezca*”, és a dir, de la divisió de poders⁴². Es mostrà un fervent defensor de la Constitució de Cadis i contrari a qualsevol modificació com la que plantejava a Nàpols el “*Progetto di modificazioni alla Costituzione della Spagna*” intentant limitar el poder de les Corts i augmentar el del govern i el rei⁴³. En total es publicaren vint-i-un números, però tant sols aconseguiren una vintena de subscriptors, i els seus editors es queixaren que a Barcelona i a Catalunya no es pogués mantenir un periòdic d’aquestes característiques, quan a Madrid se’n mantenien diversos:

“Resultaba pues que nuestro Periódico podía y debía ser provincial; y convenia no perder jamás de vista esta idea, ya por lo que podía interesarse a favor de aquel el espíritu de provincialismo que nunca abandonará Cataluña, ya por la predilección con que le miraban nuestras Academias, institutos y sabios provinciales, ya por las materias de discusión que ofrecerian con el tiempo nuestra literatura catalana, nuestra historia, nuestras antiguas

⁴⁰ “Prospecto”, pàg.4. El document més interessant que es publicà en aquesta secció fou la Carta de Jaume Caresmar, canonge, a Manuel de Terán, baró de Linde, Intendent general interí de Catalunya, “*en la cual se prueba ser Cataluña en lo antiguo más poblada, rica y abundante que hoy*”, Barcelona, 8 de juny de 1780 (en els núm. 1 pàg.9-16, 2 pàg.33-40, 4 pàg.85-88, 5 pàg.139-136, 6 pàg.151-160, 9 pàg.203-210, 10 pàg.237-238, 11 pàg.251-258, 12 pàg.269-272, 14 pàg.285-288, 16 pàg.301-304, 17 pàg.309-312, 18 pàg.315-322, 19 pàg.324-330, 20 pàg.333-338, i 21 pàg.342-344). Una altre sèrie d’articles tractaren de “Las Cortes de Cataluña” i s’intentava traçar una continuïtat entre les Corts catalanes medievals i les actuals (núm.5, 6, 7, 10, 15, 20, 21). Joaquim RUBIÓ i ORS: Noticia de la vida y escritos de D. Manuel Milá y Fontanals, Barcelona, 1887, pàg.20, diu d’aquest periòdic que “*aparece por vez primera un espíritu consciente de divulgación de nuestra tradición histórica y toma también forma consciente el sentimiento provincial*”.

⁴¹ núm.1, 6 gener de 1821, pàg.1-5 (4-5 per la cita), signat per L.C.

⁴² “De los límites os límites entre el poder legislativo y el ejecutivo”, signat per L.C. (núm.5, de 3 de febrer de 1821 pàg.97-100, i núm.6 pàg.121-122).

⁴³ CCPP: “Constitución Española”, núm.8, 24 de febrer de 1821, pàg.169-170, i núm.10, 10 de març de 1821, pàg.219-220.

*instituciones políticas, nuestras producciones naturales”*⁴⁴.

I els redactors mostraven el seu malestar pel fet que *“se prodiga a manos llenas la aceptación de ciertos folletos que a lo menos merecen el epíteto de insignificantes, cuando se ha prostituido la imprenta a las pasiones más vergonzosas, los pocos periódicos literarios sucumben y las obras más útiles quedan sin despacho en las librerías”* El que podriem considerar continuador del Periódico, fou El Europeo que inicià la seva publicació a Barcelona l'any 1823, quan la ciutat estava bloquejada pels francesos⁴⁵. També s'anuncià un periòdic trimestral de caràcter científic -*“ilustrar la ciencia del hombre vivo con el estudio del país que habita, enriquecerle con los adelantamientos a que le promueve la laboriosidad de los escritores de la Europa sabia, y hacerla más atractiva al profesor consagrado a su estudio con los proyectos económicos que dicta una acendrada beneficencia médica”*-, però que tot sembla indicar que no arribà a reeixir; es tractava del Periódico de la Sociedad de Salud Pública de Cataluña⁴⁶.

A finals de 1821 s'iniciava la publicació de la radical Miscelánea liberal, i l'any 1822 la de El Indicador Catalán. Diario político, mercantil y literario de Barcelona⁴⁷ de caràcter radical, i de l' Eco de la Ley⁴⁸. El Indicador, amb una estructura semblant a la del “Brusi”, tot i que més reduït (generalment quatre pàgines) fou segurament el segon diari més llegit del Trienni a Catalunya, almenys a Barcelona. La seva estructura es fonamentava en una bona xarxa de col·laboradors que feien arribar notícies d'arreu del Principat i que ocupaven quasi la meitat del periòdic, i es complementava amb notícies estrangeres, i amb articles comunicats i notes d'opinió, generalment crítiques amb el govern i les autoritats polítiques i militars catalanes.

Potser, com ja hem assenyalat, un dels fenòmens més significatius del Trienni sigui l'aparició de múltiples periòdics, no tant sols a la capital, sinó també a les viles i

⁴⁴ núm.21, 26 de maig de 1821, pàg.339-340.

⁴⁵ Bonaventura Carles Aribau i Ramon López Soler eren els seus redactors, alhora que fundadors de la Societat Filosòfica, junt a l'anglès Carles Ernest Kook, i els italians Florenci Galli i Carlo Monteggia. Sobre aquest periòdic vegeu CARRERA PUJAL: Historia..., II, pàg.363-372.

⁴⁶ PROSPECTO del Periódico de la Sociedad de la Salud Pública de Cataluña, dins Diario de Barcelona, núm.99 de 9 d'abril de 1822. El seu màxim responsable havia de ser el metge de l'hospital general, Raimon Duran i Obiols, membre de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona.

⁴⁷ Una col·lecció incompleta a l'AHCB, i una altra a l'HMM.

⁴⁸ Els primers números del Eco de la Ley, sortiren amb el títol sencer de Diario de la Ciudad de Barcelona. Eco de la Ley, a la impremta de Rubió i Gaspar, cosa que motivà una crítica del Diario de Barcelona, que podria prestar-se a confusió el seu nom (“Dos palabritas al ECO DE LA LEY”, signat per “El Forastero”, al Diario de Barcelona, núm.124, de 4 d'abril de 1822, pàg.1.176).

ciutats més importants de Catalunya, fins a vint-i-dos de quaranta-set: deu a Tarragona, dos a Girona, dos a Vic, un a Reus, tres a la Seu d'Urgell, tres a Manresa i un a Lleida (vegeu l'Annex V.1). Serveixi com exemple el cas de Tarragona que comptava l'any 1820 amb el Semanario constitucional, político y mercantil, el Diario Político y Mercantil de la ciudad de Tarragona⁴⁹, El Universal, i el Diario extraordinario de la ciudad de Tarragona; l'any 1821 amb el Correo Político y Mercantil de la ciudad de Tarragona, i el Diario mercantil de Tarragona; l'any 1822 el Diario de Tarragona⁵⁰, i El Analizador Tarraconense⁵¹; i el 1823 El Vigilante Tarraconense⁵² i el Patriota tarraconense, la majoria d'ells propers a les posicions del liberalisme exaltat.

Un dels periòdics catalans no barcelonins més important fou la Diana constitucional, política y mercantil de Reus, que en el seu prospecte inicial deixava clar el seu constitucionalisme decidit:

*“Esta Villa de Reus tan distinguida por su adhesión al régimen constitucional, por su comercio y manufacturas, hasta ahora no ha puesto en práctica este derecho que dimana esencialmente de nuestro gobierno representativo. Para remover pues toda sospecha de menos adictos a la gran Carta que nos rige; se ha resuelto dar al público un periódico, que saldrá tres veces por semana: martes, viernes y domingo, y su primer número empezará a dos de abril inmediato. Mucho hemos discurrido sobre que nombre le daríamos, pues que unos querían nombrarlo con una voz altisonante, otros querían otra, y muchos nos aconsejaron después de todos estos debates que llamásemos a nuestro periódico Diana Constitucional, política y mercantil. Hemos preferido esta nomenclatura porque expresa con más claridad todas las materias de las que nos hemos propuesto tratar. Nuestra Diana caminará sin desviarse una tilde por la senda constitucional.”*⁵³

Francesc Gras ha reflectit així l'ambient de la redacció de la Diana Constitucional a la seva novel·la Pedro de Rovellat:

*“Era un periódico de combate, valiente, liberal, fundado por el ilustrado doctor don Jaime Ardevol, enciclopedista puro, autor de diferentes obras y verdadero apóstol de la libertad, como su amigo y redactor del mismo periódico, el distinguido médico don Pedro Mata y Ripollés [pare de Pedro Mata, metge] que se firmaba “El Patriota”. ¡Que buenas campañas hicimos en aquel periódico! Eramos la voz del pueblo, el eco de la opinión pública, el centinela de las libertades patrias. No busquéis en sus columnas bellezas literarias ni elegante dicción; pero si entusiasmo, ardiente fe, sanos consejos y bellas esperanzas que desgraciadamente no vimos realizadas.”*⁵⁴

⁴⁹ N'hem consultat diversos exemplars del núm.2 al 31 corresponents als mesos d'abril i maig de 1820 a l'HMT.

⁵⁰ N'hem consultat diversos exemplars del núm.5 al 35 corresponents al mes de setembre de 1822 a l'HMT.

⁵¹ N'hem consultat diversos exemplars dels mesos de desembre de 1822 i gener de 1823 a l'HMT.

⁵² N'hem consultat diversos exemplars al mes de gener de 1823 a l'HMT.

⁵³ “PROSPECTO al nuevo periódico de la villa de Reus, titulado Diana Constitucional, Política y Mercantil”, Reus, 16 de març de 1822 (Document 48, “Secretaria General. Correspondència rebuda, març, 1822”, AHPL, caixa 1450). El periòdic es publica del 2 d'abril al 29 de setembre de 1822, en total 78 números. Vegeu també ANGUERA: Comportament..., pàg.63-68.

⁵⁴ GRAS: Pedro de Rovellat..., pàg.97-98.

Pel que fa al seu contingut sempre incloïa fragments dels debats a les Corts, notícies relatives a les topades entre reialistes i constitucionals, preferentment a la província de Tarragona, però també d'altres indrets de Catalunya, notícies i polèmiques sobre diversos aspectes de la política local: Milícia, ajuntament, contribucions, obres públiques, religió, etc. Però, potser un dels aspectes més importants és l'espai que oferia per tal que s'expressessin opinions de tots tipus i sobre tots els aspectes de la dinàmica política i social del Trienni arreu de l'estat. Entre aquestes opinions destaquen la que oferia "El Aldeano", intentant amb un llenguatge planer i a l'abast de tothom de propagar les idees constitucionals i refutar les reialistes.

Una altra mostra força reeixida de premsa constitucional comarcal, tot i que de menys durada, fou el Semi-Semanario Ilerdense que es publicava a Lleida, i del qual en sortiren vuit números, des del 8 de maig al 2 de juny de 1822, imprès a l'impremta de Bonaventura Corominas⁵⁵. El periòdic sortia dos cops per setmana, dimecres i diumenge i d'aquí el nom de Semi-Semanario, i tenia vuit pàgines mida quartilla que es venien a cinc quarts. Pel que fa a la seva línia política cal considerar-la dins del liberalisme exaltat, com mostra la nota dels editors al primer número:

*"Cosas heterogéneas son en verdad el bonete y el morrión. Rara vez se cortan de una tela misma la sotana y la casaca. Ni la espada sienta bien en el tintero, ni la pluma encaja en la bayna. [...] Sin embargo los Editores de esta Periódico, que son un eclesiástico y un militar, han sabido como simpatizar y hacer homogéneas estas cosas, [...]. El uno toma por ahora la pluma para no envotar la espada, el otro coge la espada para cortar bien la pluma: y espada y pluma se hallan fraternalmente unidas. Armas y letras son las columnas de las naciones; con aquellas se contienen los rebeldes y discolos, con estas se persuade la razón y la justicia."*⁵⁶

El periòdic compta amb el suport obert del Cap polític de Lleida, José Cruz Muller, que va fer arribar a tots els ajuntaments caps de Partit de la província un prospecte anunciant la seva creació i manant-los que el fessin córrer pels pobles⁵⁷. El periòdic comptava amb un seguit de seccions fixes, encapçalades per un article de la Constitució que era comentat: una nota dels editors, les notícies de la província, les notícies estrangeres, el comentari de les sessions de

⁵⁵ Es serva una col·lecció completa a l'arxiu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, institució a la qual agraeixo les facilitats donades per a la seva consulta. A l'AHPL caixa 1.417 es serven els manuscrits originals d'aquest periòdic. Unes notes sobre aquest periòdic, tot i que força inexactes a Roman SOL CLOT: 150 años de prensa en Lérida, Lleida, 1964, pàg.XXI, on afirma que es publicà fins l'entrada dels cent mil fills de Sant Lluís (abril de 1823), cosa que es contradiu amb el que afirma a la pàg.443 quan afirma que "*su último número apareció en 9 de julio de 1922 [sic]*", quan deixà de publicar-se el 2 de juny de 1822, i pàg.443. Pel context vegeu LLADONOSA: Història de Lleida, pàg.694-701, i Historia de la Diputación..., pàg.37-50. D'un estil molt semblant, pel seu radicalisme i localisme es El Patriota Riojano, editat a Logronyo 1822-23 (José Miguel DELGADO IDARRETA (ed.): El Patriota Riojano. 1822-1823. Edición facsímil, Logronyo, 1994).

⁵⁶ Semi-Semanario Ilerdense, núm.1, de 8 de maig de 1822, pàg.1-2.

⁵⁷ Ofici del Cap polític amb data de 28 d'abril de 1822, adjuntant el prospecte del Semi-Semanario Ilerdense de 16 d'abril de 1822 (AHMSU, caixa 184).

Corts i les notes socials, a més dels preus del mercat de Lleida. Precisament la decisió de comentar articles de la Constitució va ser criticada per un lector al·legant que:

“¿No observan Vs. S.S. Editores que al hacer estas cosas es dar con la mano en el osico de nuestros Curas Párrocos, que son los únicos en quien la nación les ha confiado ese encargo? ¿No ven Vs. Mismos que aquellos señores deben sentirse precisamente al ver que Vs. Les usurpan un mérito tan recomendable como es el de imponer y hacer entender a sus feligreses nuestras sabias leyes, y derechos, y que al ver la Nación artículos de Constitución incertados en nuestro Periódico, podrán decir (con motivo) ¿Que no tiene por desgracia la Provincia de Lérida y su Diócesis Párrocos para instruirla, que tengan que valerse del Periódico?”⁵⁸

Una opinió que contrastava força amb una altra publicada al mateix número del periòdic:

“Son tantas las ventajas que proporciona a la sociedad un gobierno liberal y bien constituido, que parece imposible que haya personas honradas y entendidas que no lo deseen, [...]. Por desgracia no sucede así; siempre ha habido, hay, y habrá infinitos hombres que aborrecen el bien, y se empeñan con el mayor tesón en que triunfen los males. [...] Esta triste experiencia impone a todo buen ciudadano la obligación sagrada de inculcar, por cuantos medios le sugiere su celo, la necesidad que hay de que el pueblo se ilustre, [...]. Uno de los buenos arbitrios que pueden indicarse a los incautos para que estén alerta, y no se dejen seducir ni por la costumbre, ni por las aparentes explicaciones de los enemigos de su bien, será que conozcan las ventajas de la constitución”⁵⁹

El periòdic passà per grans dificultats econòmiques, i ja en el número quatre sol·licità una ajuda urgent de 1.000 rals, tot explicant-ho de forma al·legòrica, on un nen (el Semi-Semanario) havia comptat amb el refús de l'Església i de l'ajuntament lleidatà, però que malgrat aquests problemes havia continuat explicant la veritat. Tot plegat respirava un cert desencantament vers la població lleidatana a qui s'acusava de ser amorfa:

“El rapaz no contaría con que iba a catequizar gentes tan virtuosas, que se hallan mejor en las tinieblas como la lechuza, que con las luces de la filosofía; con gentes tan dóciles, que desprecian la libertad como el pajarillo, que viviendo libre en la región del aire se enjaula por su gusto; con gentes tan desinteresadas que no aprecian la prosperidad. [...]. En fin después de tantas sandezes, y tan disparatados proyectos, con que creía el majadero dar tono a esta Capital, mejorar el espíritu público, rectificar las ideas, y otras vagatelas por este estilo, morirá; si morirá, y sino será este mes, será a principios del otro, y si no es de enfermedad será de miseria”⁶⁰

En un número posterior i davant les crítiques suscitées per aquest article, es deixava clar el transfons del mateix, el desencantament vers la seva tasca per la poca acollida que havia obtingut de la societat lleidatana: *“en toda ella se aludía al desprecio que se ha hecho del Periódico, y de los Periodistas: a los insultos que estos han recibido; y a dar a entender que, supuesto, ha sido mal recibido, no nos empeñamos en seguir acabado el mes. [...], se ha retraído con siniestra intención a todo el mundo de la suscripción de*

⁵⁸ Semi-Semanario Ilerdense, núm.2, de 8 de maig de 1822, pàg.7-8 “Artículo comunicado”, signat per “El Pollo”.

⁵⁹ Semi-Semanario Ilerdense, núm.2, de 8 de maig de 1822, pàg.6-7, “Discurso”.

⁶⁰ Semi-Semanario Ilerdense, núm.4, de 19 de maig de 1822, pàg.5-8, “Salud Pública”.

nuestro periódico.”⁶¹

A finals de maig l’ajuntament de Lleida criticà obertament el Semi-Semanario:

*“Habiendo observado este Ayuntamiento lo poco o nada que puede ilustrarle su periódico de Vds. en el cual ha tenido mucho que disimular; y por otra parte habiendo visto la calificación que del mismo hace un sabio de las capitales de primer rango de la nación, previniendo a un amigo suyo de esta Ciudad, que no se molestase remitirle tal periódico porque nada valía; ha resuelto decir a Vds. como lo executa que ni bajo el carácter de autoridad, ni otro título molesten Vds. a esta Corporación en lo sucesivo con la entrega del entendido periódico a cuya suscripción desde ahora renuncia”*⁶²

En el mateix número els redactors responien l’ajuntament:

“Nada vale nuestro periódico ¿pues para que usa de sus expresiones uno de los Señores Diputados a Cortes más conceptuados? Nada vale ¿Pues para que se incertan cláusulas enteras de él en periódicos de la Corte? Nada vale luego ni los artículos de la Constitución, ni los Decretos de Cortes, ni las órdenes del gobierno insertos en él. [...]. Por tanto se continuará con este periódico (aunque no lo reciba el Ilte. Ayuntamiento Constitucional) si por toda esta semana se reúnen 200 suscriptores, saliendo en folio a seis reales mensuales.”

Finalment no aconseguirien els dos-cents subscriptors, tal i com assenyalaven els editors en el seu darrer número de 2 de juny de 1822: *“No habiéndose completado el número de doscientos suscriptores como se pedía en el número anterior, no podrá continuarse la impresión del periódico”*⁶³.

També hem de considerar, encara que sigui minsa, la presència de premsa reialista durant el Trienni, com per exemple el diari oficiós de la Regència d’Urgell, el Diario de Urgel. Dios y el Rey, amb centres de subscripció a Balaguer, Seu d’Urgell, Ponts, Vielha, Tremp, Puigcerdà, l’Espluga de Francolí, Solsona, Berga, Ripoll i Olot⁶⁴. El Diario de Urgel amb quatre pàgines per número, dedicava força espai a comentar les notícies procedents de França i sobretot de l’arribada a la frontera de tropes i municions, per tal de donar la sensació que ben aviat l’Exèrcit francès entraria a Espanya, i, quan va ser el moment, dels preparatius i desenvolupament del Congrés de Verona. Junt a aquestes notícies, l’altre bloc el formaven les circulars de la Regència i les relacions de les batalles amb els constitucionals, que sempre donaven com a guanyadors als reialistes. Un tercer apartat es dedicava a comentar notícies reialistes de la resta d’Espanya. Assenyalem també que, tot i que les notícies es donen en castellà, els comentaris d’aquestes que ajuden a fer-les més entenedores es fan sempre en català. La Regència

⁶¹ Semi-Semanario Ilerdense, núm.6, de 26 de maig de 1822, pàg.3-5.

⁶² Semi-Semanario Ilerdense, núm.7, de 29 de maig de 1822, “Suplemento”, nota de l’ajuntament amb data de 24 de maig.

⁶³ Semi-Semanario Ilerdense, núm.8, de 2 de juny de 1822, pàg.8.

⁶⁴ Se’n serva una col·lecció incompleta del núm.4 al 46 de 12 d’octubre al 27 de novembre de 1822 a l’AHCB. Es deixà de publicar quan la Regència s’internà a França a finals de novembre de 1822.

també edità un periòdic propi, Dios y el Rey. Gazeta de la Regencia de España,⁶⁵ que pretenia ser una mena de Gaceta de Madrid, és a dir el portaveu oficial del poder reialista, mentre que el Diario de Urgel jugaria més el paper de la premsa reialista però “independent” del poder.

L'any 1823, amb l'entrada dels francesos i els reialistes a Girona, la Junta reialista d'aquesta ciutat impulsà la publicació d'un periòdic afí, el Diario de Gerona:

*“Sabido los gravísimos males que ha causado la revolución con la publicación de periódicos infames, en que se han vertido las doctrinas más impías y subversivas, corrompiendo a muchos incautos, dispuso la publicación de un diario Realista con el título de Diario de Gerona encargando su redacción bajo la inmediata vigilancia de la Junta a sujeto de su confianza, de instrucción y de las más sanas máximas, cuyo periódico ha merecido a todos los amantes del orden, de la Religión y del Rey un distinguido aplauso no solo en Cataluña si aún en Francia.”*⁶⁶

També a Manresa, la Junta corregimental començà a publicar El Realista Manresano. Dios y el Rey com a “*órgano de la Religión, y de la verdad, viéndose aquella perseguida, y esta proscrita por la chusma de irreligionarios de que se veía inundada nuestra España*”⁶⁷:

“Nadie ignora el bien que puede resultar a nuestra Patria, con la edición de un periódico, que sea el órgano de la Religión y de la verdad. Hallándose aquella perseguida, y esta proscrita por la chusma de los irreligionarios, la gente sencilla e incauta bebía en unas fuentes, que estaban inficionadas por la inmoralidad, y la mentira; así es que insensiblemente se iba apagando el fuego de la virtud en los corazones de los hombres inocentes. Los periódicos, que se daban a la luz vendidos enteramente a los enemigos del trono y del altar, no eran más, que un eco repetido de las voces, que los factores del vicio esparcían impunemente; bajo las siempre repetidas voces de libertad e igualdad se pisaban los más sagrados derechos, y la Religión santa se veía impugnada oír sus decantados protectores bajo el nombre de fanatismo.

*[...] Se va con esta mira a publicar un periódico dos veces cada semana que haga las veces de instructor en los puntos más esenciales, ya de política, ya de moral, que hayan sido, y continúen siendo el blanco de los tiros masónicos.”*⁶⁸

El periòdic incloïa notícies d'informació estrangeres i nacionals, parts de guerra, oficis i decrets oficials, i comentaris polítics. El seu objectiu fonamental era, però, donar una imatge positiva de la campanya de l'exèrcit francès i reialista, i posar les bases de la restauració del règim absolutista en el territori que anaven conquerint.

⁶⁵ Només n'hem pogut consultar un exemplar, el núm.5 d'1 de novembre de 1822 servat a l'AHCB.

⁶⁶ EXPOSICIÓN que la Junta..., pàg.8-9. Alguns exemplars solts d'aquest periòdic a l'AHMCG.

⁶⁷ L'única col·lecció completa d'aquest periòdic que es publicà del 19 de juny al 29 de desembre de 1823 (el mateix temps que funcionà la Junta corregimental) amb un total de 83 números es serva a l'AHCM. Es publicava dos cops per setmana a la impremta d'Ignasi Abadal.

V.1.2 El teatre

Com ja hem assenyalat al capítol I, el teatre va jugar un paper molt important en la difusió de les idees polítiques durant el Trienni⁶⁹. Ho assenyalaven els reialistes: “*los teatros no ofrecían al público otras funciones que las que podían causar la indiferencia a la religión, fomentar el escarnio del clero y el odio al tribunal Santo*”⁷⁰. Però una cosa era que el teatre tingués més o menys acceptació i s'utilitzés per a propagar missatges ideològics, i una altra ben diferent que les companyies poguessin viure'n be, com demostra el fet que la Diputació de Barcelona no acceptés la instal·lació d'una companyia de teatre francès perquè: “*si el teatro español se mantiene a duras penas, y con grave quebranto de cuantos han querido tomarlo a su cargo, menos podría sostenerse en un idioma y en un estilo del todo nuevos a la indole y alcance de esta población*”⁷¹. De fet l'any 1822, hi hagué una forta polèmica entre els empresaris teatrals de Barcelona i l'ajuntament per l'arrendament de la direcció del teatre del Sant Hospital xifrat en unes 2.000 lliures anuals. Els empresaris demanaven a l'ajuntament que deixés fer-hi balls de màscares per carnaval i que rebaixés l'arrendament⁷². L'ajuntament de Barcelona manifestava:

*“La distinción metafísica que se hace en el recurso entre el pueblo en general y el pueblo que concurre al teatro, es absolutamente despreciable. ¿Acaso hay algún individuo del Pueblo que este privado de ir al teatro? Más claro: ¿Acaso hay una familia que toda o parte no concurra alguna vez a aquel espectáculo público? Sería preciso desconocer al hombre y el carácter laborioso de estos habitantes que por lo mismo necesitan y desean una honesta diversión para adoptar una suposición tan absurda. Luego la mayor baratura, las mejores diversiones y su mayor número que ofrece la comisión directiva, las mejores diversiones y su mayor número que ofrece la comisión directiva generalizarían más esta diversión por lo que la harán más asequible a las personas de menos fortunas.”*⁷³

Hem de tenir en compte que anar al teatre era quelcom més que estar asseguts

⁶⁸ PROSPECTO del periódico titulado “El Realista Manresano”

⁶⁹ Sobre el teatre en general durant aquests anys vegeu Xavier FÀBREGAS: Teatre català d'agitació política, Barcelona, 1969, i Les formes de diversió en la societat catalana romàntica, Barcelona, 1975, pàg.23-45; i M. Teresa SUERO ROCA: El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1833, Barcelona, 1987, vol.I, pàg.171-285. Vegeu a més la bibliografia sobre altres indrets de la península citada al capítol I, apartat I.3.1.

⁷⁰ J.M.R.: Memorias..., II, pàg.73-74, que afegeix respecte de les societats secretes: “*tan divergentes en sus opiniones, como audaces para satisfacer la ambición que los tenía cegados, convenían en los fines, que de ambos era derribar el Trono y profanar el Altar*” (pàg.69), i les Tertúlies Patriòtiques: “*sus bases principales eran atacar la Soberanía de los Reyes y en particular la de los que componían la Santa Alianza*” (pàg.80-81).

⁷¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 29 de març de 1823, fol.85.

⁷² Exposició dels empresaris teatrals, Josep Anton Roura, AntoniFages, Josep Ceriola, Gaspar Lleonart i Antoni Bulbena, amb data de 12 d'octubre al “Suplemento al Diario de Barcelona del miércoles 16 de octubre de 1822”.

durant una hora i mitja; anar al teatre volia dir passar una tarda amb activitats força diverses, com mostra aquest exemple d'una vetllada teatral, en aquest cas a Tarragona a finals de desembre de 1822:

“Hoy la sociedad dramática, a beneficio de la señora Consepcción Samaniego, ofrece al público la función que sigue:

Después de la armoniosa Sinfonía de la opera del engaño feliz abrirá la scena con la pieza nueva en dos actos Coletilla en Navarra, o las consecuencias del 7 de julio en Madrid. A continuación se bailarán las boleras de la Constitución. En seguida se executará la nueva pieza en un acto La boda por alambique y examen de liberales. Después de esta se bailará un Padedú por la señora Rita Chiner y la beneficiada siendo composición de la misma y se dará fin a esta diversión con La toma de Castellfullit por las tropas constitucionales.

La primera pieza desvanece las esperanzas de los que atentan contra las libertades patrias y manifiesta la disipación de la junta titulada de la fe en Navarra a consecuencia de las ocurrencias del 7 de julio en Madrid. La segunda patentiza las virtudes que deben adornar a un hombre libre, y marca las circunstancias de los hombres a quienes se les puede dar el glorioso título de liberales. La tercera ridiculiza la desfachatez, egoismo y disparates del facciosos llamado general Romanillos, brilla en ella el heroísmo, valor y amor patrio de las tropas nacionales mandadas por el digno General Mina.

Los argumentos de estas tres piezas son interesantes por su oportunidad y patriotismo, y por esta razón no podemos dejar de invitar al público a que concurra y se penetre de las máximas constitucionales que contienen.”⁷⁴

Dins del teatre del Trienni destaca amb llum pròpia Josep Robrenyo que, com assenyala Suero Roca, fou “*el més prolífic de la primera remesa d'autors que escrivien en català per al teatre, oferint peces de circumstàncies en defensa de la llibertat i la Constitució concebudes en un curtíssim espai de temps, quan la memòria del fet que glossava era fresca i viva a la ment de tothom*”⁷⁵. Robreño va escriure fins a vint-i-vuit obres (vegeu la relació a l'Annex V.2) i va ocupar 128 dies els escenaris barcelonins, és a dir un de cada deu dies del Trienni es representà una obra d'aquest autor, i si tenim en compte que les obres són dels anys 1822 i 1823, la mitjana ens indica que en dos de cada deu dies d'aquest parell d'anys es representaren obres de Robrenyo a Barcelona. Les obres més representades foren: Los milicianos de Porrera o Numancia de Cataluña amb tretze representacions, La entrada de las tropas nacionales en Balaguer i Milans en la villa de Pineda amb deu, La vuelta

⁷³ Barcelona, 14 d'octubre de 1822, dins el “Suplemento al Diario de Barcelona del miércoles 16 de octubre de 1822”.

⁷⁴ El Analizador Tarraconense, núm.28 de 16 de desembre de 1822, pàg.147-148. Vegeu al respecte l'interessant treball de Manel GÜELL BARCELÓ: Folguem i treballarem millor, Vilafranca del Penedès, 1993, pàg.29-123.

⁷⁵ SUERO: El teatre..., pàg.276. Per Josep Robrenyo i el seu teatre vegeu Pere ANGUERA: “El teatre anticarlí de Robrenyo”, dins Josep M. SOLÉ i SABATÉ (dir.): Literatura, Cultura i Carlisme, Barcelona, 1995, pàg.3-21; Francesc CURET: Història del Teatre Català, Barcelona, 1967, pàg.99-103, FÀBREGAS: Teatre..., pàg.29-59, Rodolf LLORENS: Josep Robreño. El nou concepte de la Renaixença, Barcelona, 1981; pàg.165-179 pel Trienni; Lluís MARFANY: Teatre revolucionari, Barcelona, 1965; Josep M. POBLET: Josep Robrenyo. Comediant, escriptor i revolucionari (1783-1838), Barcelona, 1980; i Emmanuel LARRAZ: “Joseph Robrenyo et le premier théâtre catalan politique: 1820-1823”, dins Hommanage des Hispanistes français a Noël Salomon, Barcelona, 1979.

del miliciano a Barcelona amb vuit, Mosén Antón en las montañas de Monseny i La Regencia de la Seo de Urgel o Tragedia para los serviles y sainete para los liberales amb set, Las desgracias del padre Liborio y huida de la Regencia de la Seo de Urgel i La horrorosa resistencia de la villa de Sallent amb sis. Però Robrenyo no es dedicà exclusivament al teatre, és més els anys 1820 i 1821 es dedicà preferentment a redactar poesies, cobles, odes, sermons⁷⁶, dècimes com les que dedicà als catalans afusellats per Merino a Burgos: Horrorosa escena de los ocho héroes catalanes sacrificados al fanatismo, ambición y bárbaro despotismo del infame cura Merino, i fins i tot diàlegs com la Conversa entre lo bon rector y un seu feligrès anomenat Sagimon, tant en català com en castellà⁷⁷. De fet, podem considerar Robrenyo, doncs, com una mena d'agitador cultural liberal a la Catalunya del Trienni, fins el punt que arran de l'èxit de les seves obres de teatre, des del Diario de Barcelona es proposava:

“Persuadido desde hace muchos años que el teatro, manejado oportunamente, puede contribuir a arreglar y dirigir el espíritu público; confirmado en esta idea por lo que he visto con sumo placer en las funciones patrióticas que se han ejecutado en nuestro Teatro de Barcelona [...], voy a proponer lo que podría hacerse luego, o mientras se discurre como pueden cumplirse las órdenes del Gobierno sobre este particular. Dispondría que el ciudadano Robreño, actor y compositor de las pequeñas piezas que generalmente se han celebrado, divirtiéndonos e inflamándonos sobre manera, saliese la siguiente <Misión liberal>. Acompañado de los satélites de su elección precisos, de cantores de canciones patrióticas y música necesarios diese la vuelta por Cataluña, y en los pueblos y ciudades en que hubiese proporción y ningún riesgo, repitiese las cortas funciones teatrales de que hemos hablado, a razón de dos o tres diariamente, y en los primeros meses que siguen.”⁷⁸

Podem fer-nos una idea d'aquestes obres a partir d'una breu anàlisi d'una d'elles, es tracta de la Derrota de Mossèn Anton⁷⁹ en la qual hi intervenen una família pagesa, uns milicians, oficials de la Milícia, dels exiliats piemontesos, i de l'exèrcit i els facciosos. Si ens fixem en la llengua, la majoria de personatges parlen en català mentre l'oficial de l'exèrcit ho fa en castellà, i l'oficial piemontès en un català-italià. Pel que fa a la trama, dins la família pagesa hi ha liberals i reialistes, aquests recluten el mosso a les seves files, un mosso que es definit com “*un beneit, un beneit més tontu, que un tros de pa*”, però el cos principal de l'obra és un debat en forma de diàleg entre les idees liberals i les reialistes. Robrenyo posa en boca de Mossèn Anton aquest encès discurs amb la clara intenció de desprestigiar els caps reialistes:

⁷⁶ Una crítica al sermons del clergat reialista al SERMÓ de la murmuració, Barcelona, Estivill, 1823, atorgat a Robrenyo [BC: Ro 2.418, AHCB: Bar.est. 19 i 20].

⁷⁷ Per aquesta activitat vegeu LLORENS: Josep Robrenyo..., pàg.165-169 i 285-307. Diario de Barcelona, de 28 de novembre de 1822. Nota signada per B.C.

⁷⁹ Josep Robrenyo: Derrota de Mossèn Anton o segunda parte del mismo; compuesto por el patriota D..., Barcelona, Narcís Dorca, 1822.

“Cregueu que degollar-los es obra de caritat, jo de la mia clemencia en tal cas no puc usar, perquè Déu me ha dit que matia tots los Constitucionals. Tots moriran, no hi dupteu al valor de vostras mans. ¿Sabeu quina lley volian novament fer venerar? Una ley republicana, una lley de Satanàs, una lley que permeti lo casar-se y descasar-se quels fills paguessin al pares, ques casesin los germans, que tinguessin tantas donas com bol labrugalitat, que com mmantir podian, que era lícit lo robar, que no anasen may a missa ni tampoch a confesar, que matasen tots los frares, los Bisbes y Capellas, aixó és lo que pretenian ab capa de llibertad viurer com vihuen las bestias, sese Déu, y sense sans.[...]. Creye-me amantíssims fills, creyeu-me valens soldats, lo que els liberals procuran es poder-vos engañar, viurer de la vostra esquena xupan-vost tot lo treball”.

Ho ha resumit perfectament Xavier Fàbregas, *“el teatre politic de Robrenyo es d’un gran primitivisme; això li permetia d’èsser comprés d’una manera immediata per qualsevol públic”*, tot presentant una dicotomia entre *“aquells que lluiten per defensar uns interessos materials propis [absolutistes], i aquells que ho fan amb altruisme per tal d’aconseguir l’adveniment d’unes estructures socials més justes [liberals]”*⁸⁰.

V.1.3 Diàlegs, converses, i col·loquis

La literatura de canya i cordill va tenir una gran importància en el combat ideològic i polític del Trienni liberal, sobretot pel que fa a la difusió dels continguts ideològico-polítics que liberals i reialistes intentaren de fer arribar a la població⁸¹. Joaquim Marcó ho ha dit de forma clara: *“los pliegos de cordel políticos e históricos (relaciones, etc.) son fruto de individuos que transmiten y difunden conceptos políticos, que son más o menos veladamente portavoces de grupos y tendencias [...] Junto a la prensa, los pliegos anónimos juegan el papel de moldeadores de lo que posteriormente se ha dado en llamar la opinión pública”*⁸². El seu baix preu, el reduït nombre de fulls,

⁸⁰ FÀBREGAS: *Teatre...*, pàg.44.

⁸¹ Hem treballat aquest tema a Ramon ARNABAT: “Liberals i reialistes en la literatura de canya i cordill durant el Trienni liberal (1820-1823)”, dins Josep M. SOLÉ i SABATÉ (dir.): *Literatura, Cultura i Carlisme*, Barcelona, 1995, pàg.51-87, i “Propaganda antiliberal u lluita ideològica durant el Trienni Liberal a Catalunya (1820-1823)”, dins *Recerques*, núm.34 (1996), pàg.7-28. Vegeu Julio CARO BAROJA: *Ensayo sobre la literatura de cordel*, Madrid, 1969 (que deixa força de banda el marc català), pàg.288-295 i Joaquim MARCÓ: *Literatura popular en España en los siglos XVIII y XIX*, Madrid, 1977, 2 vol. (centrat quasi exclusivament en el marc català malgrat el seu títol). Aquest darrer autor destaca la importància del plec en la formació de la consciència política i la formació de grups polítics (pàg.506), especialment les pàgines que dedica a la polèmica liberalisme-absolutisme (524-596). Una reproducció desordenada de fragments d’aquesta literatura a CARRERA PUJAL: *Historia política...*, II, pàg.274-338. Algunes notícies indiquen que de la *Conversa entre Albert y Pascual*, Barcelona, 1821[AHCB, B-1822-8° (op)2] se n’editaren uns 20.000 exemplars.

⁸² MARCO: *Literatura...*, vol.II, pàg.506. Vegeu també Joaquim MOLAS: “La nova literatura popular: tradició i modernitat”, dins Martí de RIQUER, Antoni COMAS i Joaquim MOLS (dir.): *Història de la literatura catalana*, Barcelona, 1986, vol.8, pàg.9-74 (pàg.19 per aquesta qüestió concreta), vegeu també Manuel JORBA: “Llengua i literatura. 1800-1833”, dins el vol.7, pàg.41. Entenem aquí per literatura popular la que va destinada a aquests sectors socials, independentment de qui n’ha estat el

l'accessibilitat i l'adaptabilitat a l'espai i el temps, són factors que contribuïren poderosament a la seva divulgació⁸³. No és pas un fenomen exclusivament català com mostra l'abundant producció arreu de l'estat⁸⁴, però malgrat la seva importància, fins ara l'estudi d'aquest gènere no ha despertat gaire l'interès dels historiadors⁸⁵, ni dels propis estudiosos de la literatura⁸⁶.

Dins la literatura de cordill, ens centrarem en els "Diàlegs", els "Col·loquis" i les "Converses" que són una de les expressions d'aquesta literatura popular, de la mateixa manera que ho són altres modalitats com determinades obres de teatre (sainets, sobretot) d'aquest començament del XIX que ja hem analitzat, o d'altres que resten fora del nostre

productor, és a dir, més "popularizada que popular", "a mitad de camino entre la literatura folklórica y la literatura escrita", "escriure al gust del poble" (MARCO: *Literatura...*, vol.II, pàg.433, 28-29).

⁸³ MARCO: *Literatura...*, pàg.33-34 i 501-506 i MOLAS: "La nova..", pàg.18-19.

⁸⁴ CARO BAROJA: *Ensayo...*, pàg.434. Vegeu diversos exemples: *ROMANCE en Gallego y Castellano: Los Serviles y Liberales*, s/d. [BN- VE-822-152], *DIÁLOGO entre don Justo Claro y don Prudencio Bueno, sobre el estado en que se halla la Nación por Mirtilo Sicuritano*, Madrid, Impremta de J. Ramos y compañía, 1823 [BN: VE:594-41], *LA SALUD del pueblo es la suprema Ley. Cuarto diálogo entre los dos amigos don Justo Claro y don Prudencio Bueno*, Madrid, Impremta de Eusebio Aguado, 1823 [BN: VE:571-29], *DIÁLOGO entre un liberal y un Servil, o sean discusiones en favor y en contra de la Constitución. Compuesto por Don Juan Francisco de Galí*, Bilbao, Impremta de Pedro Antonio Apraiz, 1820 [BN: VE:535-14]; *CARTA de Don Francisco Galí a Fr. Bartolo Chiflatarjas: escribela uno tan apasionado del Diálogo de aquel como de la Diatriba de este*, Bilbao, Impremta de Pedro Antonio Apraiz, 1820 [BN: VE:597-24]; *DIÁLOGO entre el alcalde constitucional de un lugar de Andalucía y un pastor de luces muy claras, con relación a las actuales ocurrencias de España*, Madrid, Impremta d'Aguado, 1822, integrat per set diàlegs que omplen 159 pàgines [BN: R Z-1.846]; *EXPLICACIÓN de la Constitución política de España dispuesta en forma de diálogo para la inteligencia de todos por el Teniente de Infantería D.M.M.A. Sevilla, Viuda de Vázquez y Compañía*, 1820 [Arxiu particular de Josep Fontana]. Pel País Basc en tenim una bona mostra al fons "Ayala" rotlles 1-3, del Museu Zumalakarregi d'Ormaiztegui a Guipúscoa.

⁸⁵ Que sovint ens hem limitat a reproduir alguna frase que s'avenia amb el nostre discurs, molts cops sense consultar directament la font. Cal destacar, com a excepció, alguns dels treballs de Lluís ROURA, sobretot, "Ejército y Constitución a partir de los "Diálogos", "Conversaciones" y "Coloquios" en los Orígenes del Constitucionalismo español", dins Alberto GIL NOVALES (ed.): *Homenaje al General Rafael del Riego*, Madrid, 1988, pàg.20-31. Una situació molt diferent a França i Itàlia, on aquests temes han estat força estudiats. Pel cas francès, Jean Pierre SEGUIN: *Nouvelles à sensation. Canards du XIXè siècle*, Paris, Armand Colin, 1959, pàg.35. R. MANDROU: *De la culture populaire aux 17e et 18 siècles: la Bibliothèque bleue de Troyes*, Paris, 1964, G. BOLLÈME: "Littérature populaire et littérature de colportage au XVIIIè siècle" dins DDAA: *Livre et société dans la France du XVIIIè siècle*, Paris, 1965, pàg.61-92, DDAA: *Niveaux de culture et groupes sociaux*, Paris, 1967 i N. Z. DAVIS: "Printing and the People" dins DDAA: *Society and Culture in Early Modern France*, Califòrnia, 1975, pàg.189-206. Pel cas italià: L. M. LOMBARDI: *Antropologia culturale e analisi della cultura subalterna*, Rinini, 1974.

⁸⁶ Vegeu com a exemple Francisco RICO: *Historia y crítica de la literatura española*, especialment el volum V: *Romanticismo y realismo*, coordinat per Iris M. ZAVALA, Barcelona, 1982, o DDAA: *Historia de la literatura española* (vols.4 i 5), Barcelona, 1973. Cal esmentar les excepcions, ja citades, de CARO BAROJA: *Ensayo...*, de MARCÓ: *Literatura...* i de Martí de RIQUER, Antoni COMAS i Joaquim MOLAS (dir.): *Història de la literatura catalana*, Barcelona, 1986, pàg.9-74, així com el treball de Joaquim MARCO: *Poesia popular política del segle XIX*, Barcelona, 1967 i "El carlismo en la literatura de la época", dins el monogràfic *Las guerras Carlistas* publicat per *Destino*, núm.1.499 (1966), pàg.94-95.

estudi com els romanços, les cobles, les cançons i les poesies. Les cobles seran utilitzades per liberals i reialistes indistintament en la seva lluita política i ideològica. Pel que fa al reialistes potser les cobles més famoses siguin les Cobles tretes en honor del Baró, de les seves tropes i de la Religió (1823)⁸⁷. Les cançons pertanyen a la tradició oral, malgrat trobar-se escrites doncs són molt fàcils de recordar, com mostren les recollides d'arreu de la península a la Nueva colección de canciones patrióticas extractadas de todas las que han merecido la mayor aceptación desde que por segunda vez fue restaurada nuestra libertad (1821)⁸⁸, en la qual s'hi inclouen dues cançons catalanes: “Los versos recitados e himno cantado en el teatro en los días 24, 25 y 26 de Noviembre”:

*“Catalanes, levantad
Hasta el olimpo la voz;
Tiemble el tirano feroz
que atente la libertad,
El fuerte acero empuñad
Para vengar la traición
Del que infame a su Nación
Prepara grillos aún;
Y sea el grito común
O muerte o Constitución”*⁸⁹

També ho podem comprovar en l'abundant producció catalana, sobretot de caire liberal on la Constitució és el pal de paller: “*Si la España feliz ser quiere./ grito fuerte de la Nación/ sea CONSTITUCIÓN, o Muerte/ Muerte, Muerte, o CONSTITUCIÓN*”⁹⁰, tot i

⁸⁷ D'aquestes cobles se'n traguereu diversos impresos, i està recollida a força manuscrits de l'època com la Llibreta d'en Xaconin, pàg.93-100; també les reproduïx MARCÓ: Poesia..., pàg.62-67. En el mateix sentit: UNES COBLES s'han dictades del que ha estat passant a la Conca de Tremp, [1822-23], reproduïda per MARCÓ: Poesia..., pàg.58-62, una versió diferent amb el títol de NOVAS y curiosas coblas dictadas en lo present añ. en honor y alabansas de las tropas realistas ab lo demás que veurà lo curios lector, a la Llibreta d'en Xaconin, pàg.111-118 i a la BC, Ro/247B, que també en reproduïx unes altres amb el nom de CANÇÓ nova de los Malacianos treta del dia 23 de Agost de 1823 (pàg.84-92), i NOVA cansó posant a la memòria las obligacions de nostre estat y condició recordan los tropells que a sufer la España y tot bon Realista per los ceguidores de la constitució, y destructor de la Religió (pàg.103-111), n'hem localitzat una versió en castellà a la BC: Ro.382 i 2.561 Lleida, Bonaventura Corominas, 1824, i reproduïda per MARCO: Literatura..., II, pàg.555-556. Vegeu també EL REALISTA compostelano, Santiago, José Fermín Campaña y Aguayo, 1824 [BN: VE 1.187-7].

⁸⁸ Saragossa, Impremta de Luis Cueto, 1821 [BN: vE-632-64].

⁸⁹ Pàg.27-30. L'altra que inclou és “Canción patriótica remitida de Cataluña” (pàg.35-36), es tracta de la CANCIÓN Patriótica, Barcelona, Joaquin Jordi, 1821 [BN: VE-822-169, i AHCB, Sec.Graf. Bar.Jor.2].

⁹⁰ CANCIÓN patriótica, Barcelona, Miguel y Tomás Gaspar, 1820 [BN: VE 8212-169]. Vegeu altres mostres: CANCIÓN patriótica en honor de los valientes y bravos Campeones, Generales y Comandantes que defiendan las nuestras libertades patrias, y exterminio de los pérfidos facciosos y cabecillas, Barcelona, Viuda de Pla, 1822 [BN: VE-697-66]; CANCIÓN patriótica que cantaron los Catalanes, en Barcelona, el día de nuestra señora de la Concepción, Madrid, Impremta de Alejo López García, 1821 [BN: VE 822-34]: “Libertad, libertad, sacrosanta./ Nuestro numen tu siempre serás./ Puedes vernos morir en tus aras./ Más gemir en cadenas jamás”; CANCIÓN patriótica que manifiesta el amor que unánimes todos los Españoles debemos tener a la Religión, al Rey, a la Constitución, a la

que també els reialistes utilitzaren aquest mitjà⁹¹. I quelcom semblant passa amb les poesies que són una versió refinada dels romanços pel que fa a la ideologia i a la política⁹². De la importància de tot plegat en la lluita ideològica i la propaganda política en dóna compte el “Liberal del Campo”:

“Debería finalmente en mi juicio escitarse el genio de los poetas catalanes a componer en su lengua provincial sucintas, y sencillas canciones patrióticas, y alusivas al intento, imprimirse grande número de ellas, repartirlas de valde a los ciegos, y otros que van cantando por los pueblos, para que las vendan muy barato a utilidad propia, y las entonen en los mercados de las poblaciones que los celebran, y junto a las iglesias de los pueblecitos en los días festivos, cuando salgan de misa los ciudadanos, enseñando a los cantores una arenga de las que ellos suelen pronunciar que tenga persuasión y energía. [...].

Los ciudadanos del campo oyen con gusto las canciones patrióticas, y cualquier romance. Lo compran, lo leen si saben, o lo hacen leer a sus hijos. Fijan estos papeles en las puertas interiores de sus casas, o en las artesas, los aprenden, y cantan hasta las mugeres, y se penetran de su sentido, por cuyo motivo parece que este medio no debería omitirse.”⁹³

Si ens centrem en els diàlegs polítics del Trienni hem d’assenyalar que tenen un fort lligam amb la literatura de cordill i la sàtira política del segle XVIII⁹⁴, i amb els diàlegs, converses i disputes que molts autors ja havien utilitzat per tal de difondre les seves idees, fins arribar als famosos catecismes utilitzats pel clergat per fer més

Patria y a sí mismos entre sí, Vic, Ignasi Valls, s/d. [1820?]: “*Viva el Rey Fernando/ y la Religión,/ y todos amando/ la Constitución;/ y siempre cumpliendo/ nuestra obligación.*”. Un recull del que podem trobar en els arxius de Barcelona a Maria del Carmen AZAUSTRE SERRANO: Canciones y romances populares impresos en Barcelona en el siglo XIX, Madrid, 1982 (xerocòpia). Vegeu també Antonio ALCALÁ GALIANO: “Canciones patrióticas desde 1808 a 1814 y desde 1820 a 1823”, dins Obras escogidas de don Antonio Alcalá Galiano, II, pàg.413-426. De cançons se’n publicaren forces a la premsa, per exemple la “Canción patriótica que dedican a los catalanes sus compatriotas los oficiales de voluntarios de Barcelona 6º ligero, residentes en la isla de Palma,” dins Diario de Barcelona, núm.141 de 21 d’octubre de 1822. També al País Basc proliferaren aquestes cançons, com CONSTITUCINOECO damairen asmuac zortzicuan, reproduïda a AGIRREAZKUENAGA: 150 años..., pàg.514-516, i altres punts com a Madrid: OFICIO de difuntos. Para las honras de los serviles, Madrid, Impremta de Antonio Martínez, 1822 [BN: VE 822-25], o a València: GOZOS al nacimiento, vida, muerte, resurrección, portentos y virtudes de nuestra santa Constitución, València, Domingo y Monpié, 1821 [Biblioteca Municipal de Valencia, “Hojas políticas”, cedida por M. Cruz Romeo].

⁹¹ El bándol reialista també conreà la cançó tot i que sense tanta insistència com els liberals: CANCIÓN realista que se cantó en la ciudad de Vich por un coro de Doncellas Realistas de la misma con música, en manifestación de alegría por la entrada de nuestros Aliados en el castillo de Figueras, por satisfacción de los buenos, y confusión de los obstinados rebeldes, Vic, Ignasi Valls, 1823.

⁹² Vegeu el recull fet per Joaquim MARCO: Poesia política del segle XIX, Barcelona, 1967, i per AZAUSTRE SERRANO: Canciones y romances ..., . Vegeu per al cas del reialistes els que es reproduïxen a Ramon ARNABAT, Manuel BOFARULL, i Josep Anton VENTURA: La llibreta d’en Xaconin. Dietari d’un soldat reialista del Penedès, Vilafranca del Penedès, 1993.

⁹³ Article signat per “El liberal del campo”, dins el Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.61 i 62, de 12 i 13 de maig de 1820, pàg.2-4, i 1.

⁹⁴ Vegeu l’entrada “diàleg” a la Gran Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1977, vol.6, pàg.231 i l’entrada Col·loqui dins el Diccionari de la literatura catalana, Barcelona, 1979, pàg.166-167. Vegeu també ROURA: “Ejército...”, pàg.20, i “La sàtira política, de la Il·lustració al Liberalismo”, dins Trienio, núm.20 (1992), pàg.7-35; i Tomás EGIDO: Sátiras políticas de la España Moderna, Madrid, 1973.

assequible la doctrina cristiana al poble⁹⁵. Però, serà a partir del gran debat ideològic polític i de la mobilització popular que comportà la guerra del francès quan aquest tipus de literatura s'utilitzà massivament per a la difusió de les idees polítiques⁹⁶. Durant aquests anys l'anomenada literatura de cordill serà monopolitzada, quasi exclusivament, pels sectors més reaccionaris encapçalats pel clergat, tal i com ha assenyalat Joaquim Molas: *“La Guerra del Francès segregà una gran quantitat de paper poètic tant a favor de Napoleón com a favor dels qui lluitaven contra els seus poderosos exèrcits. Pel que conec, la poesia escrita a favor de Napoleón fou sempre d'expressió castellana; l'escripta en contra quasi sempre d'expressió catalana i oferí una vessant conservador al costat d'un altre, potser més abundós, de netament liberal. Amb tot, tant l'escripta a favor com l'escripta en contra no feren grans desplegaments ideològics, sinó que pretenien per mitjà de la sàtira dels enemics i de la mitificació dels propis herois i gestes, informar dels esdeveniments al públic més bigarrat i, a la vegada, estimular-lo a la lluita”*⁹⁷

En tenim un exemple molt clar en la Instrucció popular en forma de catecisme, de la qual se'n feren múltiples edicions arreu de Catalunya, tot i ser originària de Sevilla⁹⁸. El seu traductor, un *“Eclesiàstic compatriç”*, diu que la tasca dels rectors és

⁹⁵ Sobre el catecisme vegeu Antoni COMAS: “La literatura religiosa” dins Història de la Literatura Catalana, Barcelona, 1986, vol.7, pàgs.352-498 (especialment les pàgines 409-415 que tracten dels catecismes). Un parell d'exemples de catecismes en forma de diàleg són el DIALOGO de preguntas y respuestas sobre tot lo catecisme cristià, publicat dins Francesc BAUCCELLS: Font Mística, y sagrada, del paradís de la Iglesia dividida en Quatre Parts, Barcelona, Josep Teixidó, 1703, pàg.349-419; i DOCTRINA cristiana a manera de diàlogo. Compuesta por lo R.P. Diego de la Compañía de Jesús, Barcelona, 1824. Vegeu “La literatura religiosa”, dins RIQUER, COMAS i MOLS (dir.): Història de la literatura catalana, Barcelona, 1967, vol.4, pàg.352-498, pàg.409-415 pels catecismes. Vegeu també J.F. MASSIP: “La literatura popular pre-industrial”, dins Història de la Literatura Catalana, vol.40 Neoclacisisme i Il·lustració, pàg.189-194: *“l'Església inicià un decidit apropament als gustos populars i organitzà tot un teatre religiós, en llengua vulgar i obert al públic”* (pàg.194). També Manuel MORALES: Los catecismos en la España del Siglo XIX, Málaga, 1990, especialment les pàg.9-20.

⁹⁶ Vegeu per exemple la INSTRUCCIÓ en forma de Catecisme sobre la present guerra contra Napoleón, Vilafranca, 1813(?), DIALOGO de preguntas y respuestas sobre la consulta tenida entre un Reverendo Párroco y su legítimo superior, (1811?) o CONVERSESES tingudes entre dos honrats pagesos catalans anomenats lo un Jaume y lo altre Anton sobre los punts més importants de la actual defensa de Catalunya, Manresa, Abadal, 1812 [AHC BV, A-8° op.75]. Vegeu també MARCO: Literatura..., vol.II, pàg.512 i CARO BAROJA: Ensayo..., pàg.288.

⁹⁷ Joaquim MOLAS: Poesia neoclásica i pre-romàntica, Barcelona, 1968, pàg.9-10.

⁹⁸ INSTRUCCIÓ popular en forma de catecisme sobre la present guerra contra Napoléon Bona (mala) parte, que tradiuïda al idioma català, la dedica al general Armament de aquest Principat un afectat Eclesiàstic compatriç, Vilafranca, Impremta de Vilalta, 1812 (Sevilla, Impremta Reial, 1812). És molt interessant el pròleg (pàg.1-11) en el qual justifica l'obra i la seva traducció al català. He treballat aquest imprès i altres d'aquest període a Ramon ARNABAT: “Literatura popular i propaganda política durant la guerra del francès al Penedès”, dins Miscel·lània Penedesenca, núm.XXII (1995),

il·lustrar al poble i per això ha traduït aquest imprès del castellà al català, ja que “*lo llenguatge de la Pàtria (o idioma natiu) és llenguatge estimat, llenguatge afable, y molt amable.*” Aquest imprès és una barreja d’idees religioses, patriòtiques i constitucionals: “*Religió i Justícia*”, i sobretot anti-napoleòniques:

“Més ni als francesos los toca ser mestres de España; ni España ha necessitat jamai pidolar de ells reforma, ni doctrina (La Constitució de la Monarquia Española està plena de innumerables sabis documents fundamentals, bastants per arreglar a qualsevol menos política; conforme se llegeix en la nostra Constitució del any 1812 en Cadis).”⁹⁹

El Trienni significarà una continuació d’aquesta tendència, però ara, sense un enemic comú, l’enfrontament girarà al voltant de la divisió política i ideològica del país, és a dir al voltant de liberalisme i reialisme, i inseparable de la comtessa política i militar que els enfrontarà al llarg de tres anys. De la importància d’aquest gènere en dona bona mostra el fet que, fins i tot, alguns periòdics publicaran per capítols alguns d’aquests diàlegs, com el “*Diálogo entre un liberal y un livres*” publicat a la Diana constitucional de Reus¹⁰⁰. No és gens estrany doncs que, en finalitzar el Trienni, el propagador reialista Tomàs Bou, assenyali la necessitat d’utilitzar aquest tipus de literatura per arribar al poble, com havien fet els liberals durant aquests tres anys:

“Des de lo any 1814 me lamento de que no se procuri instruir los Pagesos y Menestrals ab los mateixos medis, de que se valen los impios per engañar-los. Tant en Fransa com en España veyem, que ab papers petits y de poch preu, ells han sembrat la llavó de todas las revoluciones, y han corromput ab mentides, una gran part del poble; ¿pues per què ab papers petits no havem nosaltres de instruir aqueixa gent, fent veurer que lo plan de eixos malvats, no es altres, que degollar a tots los reys y sacerdots, y acabar ab tota Religió de Jesu-Christ? Qual plan infernal ocultan ab los noms engañosos de llibertat, igualtat, felicitat, constitució. Es veritat tenim a Barruel, Hervás, Preservativo, y Apología del P. Vélez; però los Pagesos y Menestrals ¿com podran instruir-se ab estos llibres tan llargs y en castellà, y la major part no tenint diners per comprar-los? Ara se diu que eixen papers bons y petits; però en los que he vist, no he trobat pas una cabal instrucció.”¹⁰¹

pàg.201-212. Vegeu també Clara ÁLVAREZ: “Catecismo políticos de la primera etapa liberal española”, dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO I ORTEGA: Antiguo Régimen..., vol.3, pàg.23-35.

⁹⁹ INSTRUCCIÓ popular..., pàg.23.

¹⁰⁰ Diana constitucional, política y mercantil, núm.19, 21, 25, 27, 39, de 14, 19 i 28 de maig i 2, 30 de juny de 1822.

¹⁰¹ CONSTITUCIÓ sens màscara, o verdadera idea de la Constitució abortada en Càdiz lo any 1812; morta en 1814; resucitada per medi de puñals en 1820; y enterrada en 1823; per may més tornar sobre la terra, Solsona, Bonaventura Villalonga, 1823, pàg.3, a la portada ja s’aclareix l’objectiu de l’obra: “*Se dona aquí una cabal y clara noticia del seu origen, progressos y terme fatal a que anava a precipitar-nos. Per desengany de Pagesos y Menestrals, y de tots aquells que no tenen lloch de instruir-se en la historia de las revoluciones*” [AHCB, B-1823-8^o(op)2; BN: VE-748-39; BC: F.B. núm.1.742 i 6.756]. N’existeix una traducció al castellà signada per F.J.P.D realitzada a Saragossa el 1825. També l’ARREGLAMENT secret per arruïnar la Espanya, reedició de Manresa, 1823, pàg.2, diu, referint-se als liberals: “*se faran imprimir y circular en tot lo Regne cansons, comèdias, periòdichs, y tot género de papers, ab los que se farà entendre al Poble que són iguals tots ab los Sacerdots y ab lo Rey; que lo Poble es del tot soberà u és del tot libre; y no entenen que estos noms se li aplican per burla, luego lo poble quedarà víctima de la igulatat, de la llibertat y de la soberania*” [AHCB, A-8° op.905].

Una reflexió que repetia a Enterro solemne: “la opinió és la Reyna del món. Ella governa tots los esperits o voluntats y estas mouhen nostres brassos: de manera que la opinió sempre governarà lo món”, per tant calia que l’opinió fos una determinada i per aconseguir-ho són molt importants els “escrits”:

“la importància dels escrits nos la han donada a conèixer los constitucional. Ells llogaban escriptors y premiaban, imprimian infinitat de paperots que extenian y distribuian en todas las ciutats y poblets, o de franc, o a un preu ben baix, y a carretadas nos feyan passar de Fransa las obras de Volter y Rosó. Fem nosaltres lo mateix per desenganyar la gent. Si despreciem aquest medi, miro que tot està perdut, perquè 'ls constitucionals no dorman, y devant de Déu serem culpables de nostre deixament. Ab papers, ab paraulas, deben treballar continuament per fer entrar la gent en coneixement de la veritat. Aquest és lo gran recurs quens queda. Si aprofitem aquest medi, tot se pot esperar, pero sil despreciem, tot ho debem témer.”¹⁰²

Aquestes obres, anònimes la majoria¹⁰³, estan escrites per persones de sectors cultes i acomodats de la societat de l’època (al nostre parer, pertanyents al clergat i les professions liberals), destinades a difondre unes determinades idees político-ideològiques (liberals o reialistes) entre la població, amb un fort caire propagandístic. I aquí caldria destacar el paper que hi juguen els editors i els impressors, així com les llibreries en la seva distribució, però encara estem a les beceroles d’aquests tipus d’investigacions. Per aconseguir fer arribar millor el seu missatge a la societat, reialistes i liberals, utilitzen el gènere del diàleg amb un cert caire humorístic i satíric, on un dels dialogants fa el paper d’ “ignorant” o “enganyat” i l’altra d’ “instructor” o “entès”. Al final del diàleg, l’ignorant acaba veient clares les coses i, fins i tot, acaba prenen una decisió important, com en el cas del pagès liberal Macari: “Me’n vaig corrent a dir-ho/ als Mossos que tinch al trós/ y’ls contaré, fil per randa/ qu’és la Constitució”¹⁰⁴ o del pagès reialista Xacó: “ab la conversa de avuy me he convensut y desengañat del tot; no perquè tu ho dius, sinó perquè me has fet veure lo que passa”¹⁰⁵. Molts cops en vers perquè sigui més fàcil de recordar, com assenyala el mateix autor de la Tercera conversa entre Albert y Pasqual: “més considerant que la major part de la gent gustan més de ella per mala que

¹⁰² ENTERRO solemne de la constitució de Cadis, Manresa, Ignasi Abadal, 1823 [BC-FB, núm.1.719], pàg.4-5.

¹⁰³ Amb l’ excepció de les converses entre Albert i Pasqual, que, malgrat que les primeres versions sortiren sense signatura, l’any 1830 es publicà una recopilació a Barcelona: Quatre converses entre dos personatges dits Alberts i Pasqual, que ja esta signada per Tomàs Bou, un dominic professor a la Universitat de Cervera i després lector de Filosofia al convent de Solsona i que també publicà, entre d’altres la Constitució sens màscara..., Solsona, 1823, un dur al·legat contra la Constitució de 1812.

¹⁰⁴ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.544).

¹⁰⁵ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó sobre los assumptos de España, Girona, Impremta d’Agustí Figaró, Girona, 1822, n’hi ha una altra edició feta a Manresa el 1823 a la Impremta de Tomàs Abadal [AHCB, A-12°-op.166 i 494, BC: F.Bonsoms núm.6.862], pàg.22-23.

sia, que de la prosa, (...); que unas mateixas veritats las aprenen y retenen més fàcilment ab lo vers que ab la prosa”¹⁰⁶, i sempre en llengua catalana com hem vist en el cas de la Instrucció del 1812 i com diu en Bonosí: “nom parlis en castellà ni en llengua de catastro”¹⁰⁷.

Aquests diàlegs són, en algunes ocasions, tan sols excuses sense cap altra funcionalitat que fer més amè el discurs i, per tant, molt propers a l'article periodístic o als catecismes religiosos i polítics que tan proliferaren a l'inici del Trienni com ja hem vist¹⁰⁸, per exemple els ja citats Coloqui entre un Rector y un Pagès anomenat Macari o la Conversa que tingueren lo Bonosí y lo Xacó. Mentre n'hi ha d'altres que estarien més a prop d'una petita obra de teatre¹⁰⁹, com en Bernat y Baldiri¹¹⁰, el Dialogo entre Feliu y Jaumet [h]abitants de Barcelona, refereis cada cual lo que li succehí durant l'epidèmia de

¹⁰⁶ Vic, 1823, sense numerar, a la primera pàgina de la “Advertencia del Redactor al Lector”

¹⁰⁷ CONVERSA que tingueren..., pàg.4. Vegeu també MARCO: Literatura..., pàgs.505 i 617.

¹⁰⁸ Vegeu per exemple [Pare Albert Pujol]: Catecismo politich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventatjes que-ls proporciona la Constitució política de la monarquia espanyola y las obligaciones que-ls imposa, Barcelona, 1820, [BC, FB, núm.4.283], traducció del Catecismo político arreglado a la Constitución de la Monarquía Española para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras por D.J.C., Barcelona, 1820 i Manresa, Impremta de Martín Trullàs, 1820, que s'havia publicat durant les Corts de Cadis, en els quals també se segueix una mena de diàleg de preguntes i respostes, però on les preguntes sols compleixen una funció secundària; ¿QUE ES la Constitución de España? [BC, FB, num.2067], n'hem parlat ja al capítol I, apartat 1.3.1. Vegeu l'interessant introducció a la traducció al català de la Constitució de 1812 que fa Antoni-Lluç FERRER: “Literatura i liberalisme: aspectes del Trienni Constitucional (1820-1823) a Mallorca”, dins Randa, núm.2, pàg.183-202 (especialment les pàg.183-190), on assenyala l'existència d' “una tendència constitucional que s'adona de la necessitat de recórrer a l'única llengua que les capes baixes entenen, però que sovint no saben ni escriure ni llegir” (pàg.189). Vegeu també Fermín GIL ENCABO: “Monólogo catequístico versus conversación oída en los diálogos costumbristas del Trienio liberal”, dins Aportes, núm.2 (1986), pàg.14-23: “si hay una modalidad costumbrista diferenciada entre 1820 y 1823 ésta es a todas luces el diálogo o, por mejor decir, son las formas dialogadas” (pàg.14). Altres exemples, a més dels ja citats al capítol I, són el MANUAL de la Constitució Espanyola dipositat per lo coronel D.L.D.S. y traduït a la llengua catalana per un ciutadà de Vich, amant de la Constitució, y desitjós del be de sos conciutadans, Vic, Estampa de Felip Tolosa, 1820 [BN, VE-584-19, i BC-FB, núm.4.823, es tracta d'una traducció del castellà], i la CARTILLA de explicación de la Constitución política de la Monarquía Española, para la instrucción de los niños de la parroquia de la ciudad de Baza compuesta por su cura Don Apolinar Cantoni, y dedicada al comandante del batallón de la Milicia Nacional Local de dicha ciudad, Sevilla, Impremta de Aragón y Compañía, 1821 (reproduïda per RUIZ: Catecismos..., pàg.203-211), o els DISCURSOS sobre la necesidad y utilidades de la Constitución española en que se ventilarán varias cuestiones curiosas, y adaptables a las actuales circunstancias, Valladolid, Impremta de Roldán, 1820 [un exemplar a l'arxiu del Museo Zumalakarregi, fons “Ayala” R1, f.827-995].

¹⁰⁹ Vegeu per exemple: LA LIBERTAD restaurada. Representación dramática patriótica escrita para ejecutarse en el teatro de Barcelona en el memorable día 2 de Mayo por los ciudadanos Ubariso, Martilo, Lopecio y Selta Runega, Barcelona, Dorca, 1820 [AHCB: B.1820-12 op.8].

¹¹⁰ BERNAT y Baldiri. Advertència, Barcelona, Garriga y Aguasvivas, i Barcelona, Impremta de P. Barrera [BC, F.Bonsoms núm.1.720 i BN: VE-599-15. Reproduït per MARCO, II, pàg.528-532]. Segons diu el seu editor es tracta d'un imprès de l'any 1814.

la ciutat lo any 1821¹¹¹, o la trilogia Conversa entre Albert y Pasqual. Així ho assenyala un dels personatges d'aquests diàlegs, en Macari, que contestava satisfet a la parrafada del Rector explicant-li la Constitució: “*Ara veix tot lo resumen/ de la Constitució/ molt més breu que 'l catecisme/ que venen los impressors*”¹¹².

Aquestes obres, amb un caire planer i utilitzant la forma de conversa, pretenen de contrarestar la propaganda de l'enemic i afirmar els principis propis. Els destinataris no devien ser tant el poble ras i curt, malgrat algunes pretensions de “*instrucció de la gent del Cam*”¹¹³ o que “*la gent menos instruida ho pugan entendre*”¹¹⁴ ò “*se publica per ser útil als servils y liberals, al tibis o indiferents, y més als Pagesos que res entènguan en lo dia*”¹¹⁵, sinó un determinat sector del poble que, com ja hem assenyalat, actuava com a intermediari entre els dirigents i la base social i per als quals aquests “Diàlegs” serien una eina per instruir la resta de la població. Per aquest motiu, poden ser tant interessants les preguntes com les respostes, ja que les primeres semblen reflectir els principals interrogants plantejats a la societat tant respecte a les pròpies files com a les contràries, i als qual es vol donar una solució mitjançant les respostes¹¹⁶.

Aquest objectiu sembla que queda clar del tot amb la Tercera conversa entre Albert y Pasqual, en la qual l'autor afegeix un seguit de notes per explicitar i exemplificar el seu discurs amb fets reals¹¹⁷. Lluís Roura ha assenyalat que, a més, tindrien com a objectiu el de ser refugi “*frente a las propias debilidades ideológicas, culturales o dialécticas*”¹¹⁸, o com assenyala una d'aquestes converses “*per desvanèixer preocupacions y per ilustrarse*”¹¹⁹. Els diàlegs s'utilitzaren, també, per explicitar temes no directament relacionats amb les lluites político-ideològiques, com la política econòmica proteccionista del govern¹²⁰ o la pesta que assolà Barcelona l'any 1821¹²¹.

¹¹¹ Barcelona, Impremta de Josep Torner, 1822. Aquesta obra ha estat atribuïda a Josep Robrenyo (MOLAS: “La nova...”, pàg.32).

¹¹² COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.534).

¹¹³ COLOQUI entre un Rector y un Pagès anomenat Macari i dins del mateix subtítol (setena línia).

¹¹⁴ DIALOGO entre lo Batlle Constitucional de un Poble, nomenat Gervasi..., al subtítol.

¹¹⁵ CONVERSA verdadera y de molt de profit, al subtítol.

¹¹⁶ MARCO: Literatura..., pàg.620.

¹¹⁷ TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, Vic, Ignasi Valls, 1823 [AHCB, A-12º op-167].

¹¹⁸ ROURA: “Ejército...”, pàg.22.

¹¹⁹ CONVERSA entre Albert y Pascual, en el subtítol.

¹²⁰ Vegeu, per exemple, LA NECESIDAD del sistema prohibitivo en España. Diálogo entre un comerciante inglés y otro francés, Barcelona, Josep Torner, 1822 [AHCB, B-1822-8º(op)14].

¹²¹ DIALOGO entre Feliu y Jaumet abitants de Barcelona, referits cada cual lo que succehí durant la epidèmia de la ciutat lo anys 1821, Barcelona, Josep Torner, 1822 [BC, Ro 16B i Ro 289B]. MOLAS: “La nova...” pàg.32-33, atribueix aquesta diàleg a Josep Robrenyo.

La temàtica abraça des de grans idees com la Il·lustració, la Constitució o la religió, a d'altres d'importants però més concretes, com el paper del rei o de les Corts i els ajuntaments. Fins arribar a aspectes directament relacionats amb la vida quotidiana com la desamortització, les contribucions, la llibertat d'impremta, etc. Les converses no s'obliden tampoc de retratar els amics i enemics de cada bàndol, per deixar clares les posicions. Quant a les formes (molt semblants), l'única diferència seria que, mentre els liberals tendeixen a estendre's en les idees i els principis teòrics, amb poques referències a la pràctica, els reialistes s'esmerçaran contínuament a contraposar les idees amb la seva concreció pràctica per demostrar-ne el fracàs. A més, els reialistes utilitzaran molt més la comparació del discurs amb la vida quotidiana, sobretot de la pagesia, tot posant exemples concrets de les seves idees.

Diàlegs, converses i col·loquis d'ambdós bàndols en lluita (liberals i reialistes) tenen una interrelació directa, fins el punt que alguns proclamen obertament que són resposta a altres, així, per exemple el Diàlego entre Damià y Bernat, que serveix de contra Dialogo a la conversa entre Albert y Pasqual¹²², d'altres ho fan indirectament ja que trobem preguntes semblants però amb respostes evidentment diferents. Per aquest motiu ens ha semblat adient de fer una aproximació a la seva cronologia durant el Trienni liberal. Els primers que endegaran la publicació de diàlegs i col·loquis seran els liberals, amb l'objectiu de defensar el nou règim i la Constitució de 1812¹²³. L'any 1820 veurà aparèixer, quasi en exclusiva, plecs d'aquest sector, que tindran bàsicament l'objectiu de relacionar el sistema constitucional amb la millora de les condicions de vida i desfer la contra-propaganda reialista. El primer serà Bernat y Baldiri. Advertència¹²⁴ (en vers), que intenta explicitar les millores que es poden derivar del sistema constitucional i de la seva compatibilitat amb la religió cristiana. El seguiran el Coloqui entre un Rector y un Pagès anomenat Macari¹²⁵ (en vers), en el qual el rector explica les principals idees de la Constitució i assenyala els problemes que comportaria la seva desaparició, que

¹²² Barcelona, Impremta Joan Dorca, 1821 [BN: VE-622-116].

¹²³ Vegeu també CONVERSACIONES entre Saro Perrengue i el Doctor Cudol escrites per Manuel CIVERA, i reeditades per Curial, l'any 1976, i la COLECCIÓ de varies conversacions alusives al nou sistema constitucional que pasaren entre els dos acreditats patriotes Saro Perrengue, carreter del poble de Godella, y el Dotor Cudól, abogad de esta ciutat de Valensia en el añ 1820, València, 1820 [reedició, València, 1992].

¹²⁴ 24 pàg. Impremta de P. Barrera, Barcelona, 1820. L'hem localitzat a la Biblioteca de Catalunya (BC), "Follets Bonsoms" (FB), núm.1.720, un altre exemplar a la Biblioteca Nacional de Madrid (BNM), VE-599-15. També el reproduïx MARCO: Literatura..., vol.II, pàg.528-532.

significaria la tornada al feudalisme, i el Diálogo entre lo batlle Constitucional de un poble nomenat Gervasi, y un simple Pagès, dit Isidro¹²⁶ (en prosa) en el qual s'intenta refermar les posicions anteriors. Després en sortirà un altre de caire més institucional Coloqui entre Peret y Baldiri, Pagesos¹²⁷ (en prosa) i amb l'objectiu de difondre la manera de fer les eleccions municipals.

L'any 1821 començaran a sortir les primeres converses reialistes, tot aprofitant les primeres dificultats del règim liberal (sequera, pesta, contribucions, ...) sobretot la que es convertirà en la més emblemàtica de totes, la Conversa entre Albert y Pascual¹²⁸ (en vers) molt centrada en el tema religiós i eclesiàstic, i que provocarà una immediata resposta liberal en el Diálogo entre Damià y Bernat¹²⁹ (en vers) centrada en el tema dels eclesiàstics i en la Conversa verdadera y de molt de profit¹³⁰ (en prosa), en la qual es reincideix en la imatge d'una ciutat il·lustrada (representada per l'advocat doctor Julià) i un camp inculte (representat pel pagès Isidro). L'any 1822 serà de poca producció literària pel que fa a obres d'aquest tipus; la lluita armada (la guerra civil) passa a un primer pla i el debat més o menys filosòfic deixa el seu lloc a la premsa, al ban, al fullet o la crida, molt més contundents. Tot i així surten algunes obres com la Conversa que tingueren lo Bonosí y lo Xacó sobre los assumptos de España¹³¹ (en prosa), que intenta reconvertir el debat teòric cap a la pràctica, amb exemples molt planers, i fer contrastar les idees liberals amb els resultats de la seva aplicació. L'any 1823 serà de clar predomini reialista en la producció d'aquest tipus de literatura amb la Conversa entre Manuel y

¹²⁵ Segueix el títol Son Parroquias sobre la Constitució y Decreto de Corte, Dorca, Barcelona 1820, reproduïda per MARCO: Literatura..., II, pàg.533-545.

¹²⁶ continua el títol: el qual pot servir de molta utilitat a qualsevol que sen vulguia enterar. Y la gent menos instruïda bo pugan entendre, 22 pàg. Impremta de Silveri Lleyxà, Barcelona, 1820. L'exemplar que hem consultat va precedir d'una pàgina amb un altre títol: INSTRUCCIÓ breu de la Constitució y de lo més principal que se conté en ella. Ho dedica a la Pàtria lo ciutadà I.P. y J. [AHCB, B-1820-8^o(full)24, també a BC-FB, núm.1.948 i 6.467].

¹²⁷ segueix el títol: sobre lo modo de fer les eleccions de parròquia, en lo dia 30 del present mes de abril, 8 pàg. Impremta Nacional de Ifern, Barcelona, 1820. Localitzat a IMHCB, B-1820-8^o(op)17.

¹²⁸ CONVERSA entre Albert y Pasqual molt crítica, molt gustosa, molt interesant y molt instructiva per desvanèixer preocupacions y per il·lustrarse, Barcelona, Impremta de Josep Rubió, 1821 [AHCB, secció gràfica BAR.PLA.6; un altre exemplar, relligat a la segona conversa a AHCB B-1823-8^o(op)2].

¹²⁹ que serveix de contra Dialogo a la conversa entre Albert y Pascual, Impremta de Joan Dorca, Barcelona, 1821 [BN: VE-622-116].

¹³⁰ CONVERSA verdadera y de molt profit tinguda entre un pagès nomenat Isidro y lo advocat doctor Julià. Se publica per ser útil als servils y liberals, als tibis o indiferents, y més als Pagesos que res entenguian en lo dia, Barcelona, Impremta de Manuel Tegero, Barcelona, 1821 [AHCB B-1821-8^o(full)7].

Josepó¹³² (en vers), en aquest cas els dos dialogants ja estan d'acord en el bàndol que han pres: el reialista, la Segona conversa que tingueren lo Bonosí y lo Xacó¹³³ (en prosa) escrita quan l'absolutisme s'havia restablert al país, i la Segona i Tercera conversa entre Albert i Pasqual (en vers) en la que es parla de com ha de ser la repressió dels liberals¹³⁴.

No podem entrar ara a analitzar els pasquins, fulls volants, bans i manifestos, com per altra banda ja hem fet i farem al llarg d'aquest treball, ja que sovint tenen una repercussió o són producte de fets molt conjunturals, però si que volem deixar constància de la seva importància. Deixem també de banda els manifestos oficials i les declaracions dels caps de la revolució i la contrarevolució que han rebut abundant atenció¹³⁵, i que anirem tractant al llarg d'aquest treball.

¹³¹ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó sobre los assumptos de España, Girona, Impremta d'Agustí Figaró, Girona, 1822, n'hi ha una altra edició feta a Manresa el 1823 a la Impremta de Tomàs Abadal [AHCB, A-12°-op.166 i 494, BC: F.B. núm.6.862].

¹³² Molt instructiva, y a propòsit pera descobrir les embusterias dels filosofos y constipats de nostres dias, 8 pàgs. Impremta d'Ignasi Valls, Vic, 1823 [AHCB A-12° op. 166].

¹³³ SEGONA conversa que tingueren lo Bonosí y lo Xacó sobre los assumptos de España, Girona, Impremta d'Agustí Figaró, 1823 [AHCB, A-12°op.166].

¹³⁴ SEGONA conversa entre Albert y Pasqual, Barcelona, Impremta de Josep Rubió, 1823 [AHCB, A-12° op.318] i TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, Vic, Ignasi Valls, 1823 [AHCB, A-12° op.167].

¹³⁵ Vegeu José Mª RODRIGUEZ GORDILLO: Las proclamas realistas de 1822, Sevilla, 1969 i José Fermín GARRALDA: "Fundamentos doctrinales del realismo y el carlismo (1823-1840)", dins Aportes, núm.9 (1988), pàg.3-30. Un bon reguitzell d'aquestes proclames, manifestos i declaracions les

V.2. IDEOLOGIA I PROPAGANDA LIBERAL

En la formulació de la ideologia liberal la Il·lustració jugà un paper força important¹³⁶, tal i com s'entesten a demostrar els diàlegs liberals (i també els reialistes en sentit negatiu):

“Enfin ya se acabaron aquellos desastrosos tiempos de apropió, el acento majestuoso de la razón ya se hace oír en toda la extensión de nuestra monarquía, y las leyes ya no serán caprichos de favoritos avaros y ambiciosos que nos trataban con tanta brutalidad como si fuésemos una manada de ganado. Solo nos falta que nos reunamos todos y que no abusemos de los derechos que nos da la Constitución. La paz, la concordia, el patriotismo acendrado, he aqui los dioses tutelares que salvaran nuestra amada patria, conservaran nuestros hogares y nos restituirán la calma de la sociedad”¹³⁷.

Una propaganda que insisteix en assenyalar que la tradició i el costum no sempre són bones conselleres, com publicava la Diana constitucional de Reus:

“Desengañémonos, seguir ciegamente las costumbres de nuestros abuelos seria someterse estúpidamente a las decisiones de una gente muy ignorante que privados de la experiencia y los conocimientos que los hombres grandes nos han proporcionado, habían de caer en errores gravísimos [...]. La constitución nos ha sacado de este gran abatimiento haciéndonos iguales en el ejercicio de los derechos, en las pretensiones ante los tribunales, en el pago de contribuciones y en todo lo que tiene relación con la justicia”¹³⁸.

Hem de defugir, però, d'equiparacions d'aquests dos termes: il·lustració i liberalisme, ja que altres elements contribuïren a la formulació del liberalisme, com el pensament polític anglès del XVII, sobretot de John Locke, o l'econòmic del XVIII amb Adam Smith i David Ricardo. Especial influència tindran en la formació ideològica del liberalisme espanyol les aportacions de Benjamin Constant, que plantejava un liberalisme restrictiu socialment, i de Jeremías Bentham¹³⁹ i James Mill i el seu utilitarisme¹⁴⁰. Però, sovint, el liberalisme es debatrà

podem trobar al volum XXI dels “Papeles Reservados de Fernando VII” de l'Archivo del Palacio Real (PRFVII-APR).

¹³⁶ Per la recepció d'aquestes idees a Espanya vegeu José Antonio MARAVALL: Estudios de la historia del pensamiento español s.XVIII, Madrid, 1991, i per Catalunya Enric MOREAU-REY: El pensament il·lustrat a Catalunya, Barcelona, 1966; i Ernest LLUCH: La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració, Barcelona, 1996, especialment les pàg.7-53 i 207-247. També Alberto GIL NOVALES: “Ilustración y liberalismo en España”, dins Del Antiguo..., pàg.13-28, especialment les pàg.53-71.

¹³⁷ Diana constitucional, política y mercantil de la villa de Reus, núm.8, de 19 d'abril de 1822, pàg.4.

¹³⁸ “Discurso político”, signat per “El Despreocupado” dins Diana constitucional, política y mercantil, núm.10, de 23 d'abril de 1822, pàg.2-3.

¹³⁹ Jérémies BENTHAM va seguir de a prop la revolució espanyola com mostren els seus escrits: Consejos que dirige a las Cortes y al pueblo español, Madrid, 1820; Carta que ... dirigió a los españoles en el año 1822, Cadis, 1835; Essais de Jérémie Bentham sur la situation politique de l'Espagne, sur la Constitution et sur le nouveau Code spagnol, sur la Constitution du Portugal, Paris, 1823. Vegeu Joaquín VARELA: “Estudio Introductorio” a Francisco MARTÍNEZ MARINA: Principios Naturales de la Moral, de la Política y de la Legislación, Oviedo, 1993, pàg.V-XCII, especialment les pàg.XXIV-XXXV; i Pedro Schwartz: “La influencia de Jeremias Bentham en España”, dins Información Comercial Española, 1976.

entre el trencament bruscat o suau amb la ideologia absolutista i providencialista, com mostra la pervivència del fet religiós. Una ideologia caracteritzada per l'autonomia de tot l'humà respecte del diví, i una confiança il·limitada en la raó com a guia de l'actuació personal, política i social. En aquest pensament l'origen de la societat no està en el providencialisme, sinó en el pacte social que assegura als individus que la formen la seguretat, la propietat i la llibertat. Fruit d'aquest pensament la sobirania deixa d'estar a mans d'un rei o d'una dinastia i torna a la nació (que cal no confondre amb el poble), tot i que aquesta pugui delegar-la en un rei (monarquia parlamentària), i els principals drets que l'estat, producte del pacte social, ha de defensar són els de la seguretat, la propietat, que esdevindrà l'eix vertebrador del liberalisme, i la llibertat¹⁴¹. Però aquest liberalisme ha estat interpretat de manera diferent pels diversos sectors socials que l'hi han donat suport. Així mentre les classes benestants tendien a un moderantisme i a un liberalisme restrictiu, les classes mitjanes i populars adoptaran un liberalisme més obert, més democràtic¹⁴². Durant el Trienni moderats i exaltats representaran aquestes dues corrents.

¹⁴⁰ Vegeu José Luis ABELLAN: Historia crítica del pensamiento español. IV. Liberalismo y romanticismo (1808-1874), Madrid, 1984, que en constata "*la filiación española del movimiento*", pàg.90. Vegeu també Antonio ALCALÁ GALIANO: "Orígenes del liberalismo español", dins Obras escogidas, II (BAE, t.LXXXIV), Madrid, 1995; Albert DEROZIER: Quintana y el nacimiento del liberalismo en España, Madrid, 1978, José Luis ARANGUREN: Moral y Sociedad. La moral social española del siglo XIX, Madrid, 1966, Luis Díez DEL CORRAL: El liberalismo doctrinario, Madrid, 1945, R. FERNÁNDEZ CARVAJAL: "El pensamiento español en el siglo XIX", dins Historia General de las literaturas hispánicas, Barcelona, 1968, vol.IV, pàg.340-366 i vol.V, pàg.185-212; Miguel ARTOLA: "La difusión de la ideología revolucionaria en los orígenes del liberalismo español", dins Arbor, núm.115 (1955), pàg.476-490, "Caracteres sociales del liberalismo", dins Revista del Trabajo, núm.7 (1964), pàg.9-18, i Partidos y programas políticos, 1808-1936. Vol.1. Los partidos políticos, Madrid, 1974, pàg.205-220; i Nazario GONZÁLEZ: "Estructuras fundamentales del pensamiento político-social en la España contemporánea", dins Estudios de Historia Contemporánea, vol.I (1976), pàg.1-90. Vegeu també Francisco MARTÍNEZ MARINA: Principios Naturales de la Moral, de la Política y de la Legislación, 2 vol., Oviedo, 1993, especialment el "Estudio introductorio" de Joaquín VARELA, vol.I, pàg.V-XCII, i Alvaro FLOREZ ESTRADA: Escritos políticos, Oviedo, 1994, i el "Estudio preliminar" de Manuel Jesús GONZÁLEZ, pàg.IX-XCIII. Una visió força desviada a Marcelino MENÉNDEZ PELAYO: Estudios en torno al siglo XIX, Madrid, 1944, pàg.161-201 [extracte de Estudios y discursos de crítica histórica y literaria, Santander, 1941-1942, t.VII, pàg.234-285], i Historia de los Heterodoxos Españoles, Madrid, 1986 [1887], t.II, pàg.671-821.

¹⁴¹ Vegeu Josep M. FRADERA: "El liberalisme en els anys revolucionaris", dins Romanticisme i Renaixença, 1800-1860, pàg.205-220. També BARREIROS: Liberales..., pàg.133-161. Pel liberalisme econòmic de la burgesia catalana vegeu Ernest LLUCH: El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). El origen ideològic del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana, Barcelona, Barcelona, 1973, també Ernest LLUCH i Lluís ARGEMÍ: Agronomía y fisiocracia en España (1750-1820), València, 1985. Pel context europeu vegeu HOBBSAWM: Las revoluciones..., pàg.415-447.

¹⁴² Vegeu Anna Maria GARCÍA ROVIRA: "Liberalisme <no respectable> i poble menut urbà: bullangues i revolució liberal (1832-1835)", dins Recerques, núm.22 (1990), pàg.45-62 i La revolució liberal a Espanya i les classes populars, Vic, 1989; Josep FONTANA: "La burgesia española, entre la reforma y la revolución (1808-1868)", dins Julio VALDEÓN i altres: Revueltas y revoluciones en la Historia, Salamanca, 1990, pàg.125-133; Maria Cruz ROMEO: "Liberalismo y revolución en España: a

El principal problema del liberalisme serà com fer arribar les noves idees a la població, i sobretot com desplaçar les velles cultures i ideologies que disposaven d'una llarga tradició i de poderosos instruments de reafirmació. Un problema que durant el Trienni intentaràn resoldre mitjançant la premsa, però també amb la literatura de canya i cordill de que hem parlat. Per importants sectors del liberalisme la propaganda política i la confrontació ideològica eren armes tant o més importants que la lluita militar per a consolidar el sistema constitucional. En tenim una mostra en el ban de la Diputació de Barcelona de 27 de juliol de 1822, en plena guerra civil:

*“Se acordó hacer un manifiesto a los pueblos de esta provincia en idioma Catalán y estilo sencillo para preservarles y desengañarles de los errores que en orden al sistema constitucional procuran imbuirles los fanáticos enemigos de la patria, y darles a entender que entra en sus inocuos planes la entrega a los franceses de esta parte de España hasta el Ebro.”*¹⁴³

En aquest ban, després de qualificar els reialistes de *“quadrillas de lladres y assassins, que en todas direcciones rodan y campejan en ditas provincias, robant, cremant, matant y assolant-ho tot, baix lo fals pretext de defensar la fe y la religió, y ab lo empenyo verdader de restablir lo govern absolut”*; se'ls acusava d'oferir el Principat als francesos a canvi del seu ajut, aprofitant el mal record de la darrera estada dels francesos al país:

*“La anomenada 'junta suprema gubernativa del regne', composta de la més vil canalla [...], aquella reunió informal de pillos [...] ha promès entregar a la mateixa Fransa, en premi dels serveys que esta li presta, y que vosaltres no ignoreu, la Catalunya, Aragó y Navarra fins al Ebro. A fi de poder ells governar despòticament en lo restant de la Espanya, vos han venut als francesos”*¹⁴⁴.

Però el nucli del manifest tractava de desmuntar dues de les bases ideològiques del reialisme: la defensa de la religió i del rei tot sol. Pel que fa a la religió afirmava que una cosa

propósito del Trienio Liberal”, dins *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm.15 (1992), pàg.71-88.

¹⁴³ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 22 de juliol de 1822, fol.89. El manifest estava redactat en català, llengua amb la qual es podia arribar a més gent al món rural, i s'intitulava: “Habitants de la Província de Barcelona” (reproduït sencer a l'Annex V.3). La Diputació de Tarragona en publicà un de semblant, tot i que amb castellà l'1 de novembre de 1822: “A los habitantes de la Provincia de Tarragona” (reproduït parcialment a l'annex V.4). Vegeu també *HISTORIA del Servilismo escrita en uno de los idiomas orientales por un antiquísimo bracman. Traducida al castellano por un viajero español [F.S.G.]*, Málaga, Imprenta Antonio Fernandez de Quincozes, 1821 [VE-627-14], en el qual s'equiparava Servilisme a codícia, egoisme, ambició, hipocresia, vilesa; i l'orgull al liberalisme.

¹⁴⁴ Aquesta qüestió va ser recurrent en la propaganda liberal, així des de la *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.61, de 20 d'agost de 1822, pàg.4, es deia: “¿Habéis olvidado ya aquel espíritu de orgullo y de dominación con que nos trataban? ¿Que no veis las ruinas humeantes todavía de los infinitos edificios incendiados? ¿Habéis acaso borrado de vuestra memoria los adulterios, los estupro, y las insolencias que cometieron? ¿Que esperáis ahora que os tratan de un modo diferente? ¿Pensáis que han cambiado de conducta y de costumbre? ¿Queréis conducir a vuestra madre patria hasta el exterminio?”.

era la religió i una altra el clergat, i que la Constitució era la millor garantia de la seva conservació:

“Es menester que entengau y tingau per cert que no es la defensa de la fe y de la religió la que intentan los malvats [...]. La religió catòlica, apostòlica, romana jamay ha estat tant assegurada en Espanya, com ho es vuy dia; es lley fundamental de la Nació [...]. Se 'us dirà que l'actual govern ataca la religió; que son projecte es destruir-la; que per açò ha reduhit los delmes, disminuít los convents y extinguit los monestirs. Pero ¿que tenen a veurer los delmes, frares y monjos ab la religió? ¿No flori ella per molts sigles sense ninguna de estas cosas? ¿L'evangeli les estableix per ventura? Ménten los que 'us ho digan, ó ignoran absolutament lo que es la religió, encara que sien sos ministros.”

Pel que fa al rei es defensava la monarquia constitucional enfront de l'absoluta que reportava molts problemes al poble:

“¿Serieu tant nécis i faltats de sentit comú que volguesseu quel'Rey per son mer capritxo vos imposás contribucions sens limits, y'us confiscás los bens pera enriqueirse á si mateix y á sos privats, en son torn tant déspotas com ell, que 'us arrancás dels braços á vostres fills pera sacrificar-los en una guerra injusta y temerària [...]. Pues açò, y no altra cosa, vol dir Rey absolut.”¹⁴⁵

Des dels primers dies de la revolució, els liberals intentaràn defensar la compatibilitat entre religió i Constitució, ja que un dels principals arguments utilitzat per la contrarevolució per a desacreditar el sistema era el de la seva incompatibilitat¹⁴⁶. El tema de la compatibilitat entre la religió i la Constitució és recurrent en les preguntes i les respostes liberals, així per al rector que conversa amb en Macari la Constitució: *“És un segon Evangeli”*¹⁴⁷, i en Gervasi es pregunta: *“¿Perquè se ha de mudar la Religió? quant en lo capítol primer diu la matexa Constitució: La Religió de la Nació Espanyola és i serà la Catòlica Apostòlica i Romana única verdadera.”*¹⁴⁸ Una religió que sortiria guanyant amb la proclamació de la Constitució:

<i>“La Religión cristiana</i>	/	<i>que en nuestra monarquía</i>
<i>con vil hipocresía</i>	/	<i>por desgracia se unió</i>
<i>Veráse otra vez pura</i>	/	<i>ostentar la grandeza</i>
<i>Y Divina nobleza</i>	/	<i>que el mismo Dios le dio.</i>
<i>Su engaño ha conocido</i>	/	<i>Nuestro Fernando amado</i>
<i>Que el Código sagrado</i>	/	<i>Juró de nuestra ley.”</i> ¹⁴⁹

¹⁴⁵ És a dir, s'intentava desfer una altra de les associacions bàsiques de la ideologia reialista, rei absolut igual a felicitat.

¹⁴⁶ Vegeu qüestions semblants pel carlisme a RÚJULA: *El soporte...*, pàg.227-228 i 237-246.

¹⁴⁷ *COLOQUI entre un Rector ...*, (reproduïda per MARCÓ: *Literatura...*, pàg.534).

¹⁴⁸ *DIALOGO entre lo batlle Constitucional de un poble nomenat Gervasi, y un simple Pagès, dit Isidro el qual pot servir de molta utilitat a qualsevol que sen vulguia enterar. Y la gent menos instruída bo pugan entendre*, Barcelona, Impremta de Silveri Lleyxà, Barcelona, 1820, pàg.5-6.

¹⁴⁹ “Himno Nacional”, signat per Salocin a *Diario de Barcelona*, núm.74, de 14 de març de 1820, pàg.589. En aquesta línia de compatibilitat, entre Religió i Constitució, es manifestà, sembla que per força, el cap de la Diòcesi de Barcelona, Josep Avellà (circular als rectors de la Diòcesi d'11 de maig de 1822, un exemplar a l'Arxiu de la Comunitat de Preveres de Vilafranca al Museu de Vilafranca -ACPV-MV): *“entiendo que no debemos callar y que es obligación nuestra persuadir con toda eficacia a nuestras ovejas que la Constitución en nada se opone a la Religión que fundó y estableció Jesucristo,*

La propaganda liberal insistirà en intentar demostrar que la Constitució era totalment compatible amb la Religió, i no sols això, sinó que la doctrina cristiana s'avenia perfectament amb les idees de llibertat i igualtat:

“El espíritu del cristianismo no da ninguna preferencia a clases privilegiadas, llama a la santa hermandad a todos generalmente, sin distinguir ni esclavos ni hombres libres, sin atender al que sean reyes, duques, o hombres pobres. ¿Pues a donde se dirigen los principios políticos de nuestro código sino a hacernos amable la santa igualdad y a estrechar más y más los vínculos que retienen al hombre en la sociedad por medio de un amor puro y desinteresado?”¹⁵⁰

Però aquesta comptabilitat no treu que en alguns diàlegs liberals es vagi més enllà i es critiquin diversos aspectes de l'Església i del clergat de l'Antic règim, com la Inquisició -“*quan i quan atrasats nos tingué la Inquisició*”¹⁵¹-; com les excessives desigualtats dins l'Església -“*Uns temples i egglesastichs posseheixen unas rendas tan grans que escandalizan, al pas que altres no tenen per lo adorno de son culto i sustento dels Sacerdots*”-; o com el paper del clergat, sobretot del regular, en l'explotació pagesa: “*És a dir que sols l' veieu per portarsen alguna porció del fruit de les vostras cullitas; i en agraïment de lo que lo doneu, vos espanta i alarma contra vostres propis interessos*”¹⁵². Un atac del qual es salva el clergat secular que considera necessari i útil: “*Luego por vuestra casa, existint estos (els rectors) no faltará Religión, per més que se'abolesquian los Frares, una volta que de ningun vos serviu per conduir-vos al Cel*”¹⁵³. És quelcom semblant al que acaba dient el pagès Isidro: que sobren frares.

“Entench molt bé que tants Frares i Capellans, com diu V. de caldereta són altres tants homes, que viuen dels fruits dels treballadors, sens ajudar ells en lo treball; que tot quant tenen i poden tenir es enagenat de les famílies propietàries, les quals se enflaqueixen a mida de lo que se engruxeixen aquells; i que lo que paguem per mantenirlos podria aprofitarse en milloras dels camps, camins, Ponts o altres cosas públicas, i en mantenir les famílies dels Jornalers que no poden treballar.”¹⁵⁴

que interesa a todos los españoles su fiel y exacta observancia”. Mesos més tard o feia Juan Miguel de Altube (circular al rectors de 6 d'octubre de 1822, un exemplar a l'ACPVP-MV): “*Una Constitución que sin embargo de que varios desafectos al sistema han procurado afear, presentándola a la faz de las otras potencias como contraria a la Religión, y corruptora de las buenas costumbres; nada contiene en sí que pueda calificarse de opuesto ni al dogma ni a la moral del Evangelio*”.

¹⁵⁰ “Variedades”, signat per “El Vigilante” dins Diana constitucional, política y mercantil, núm.69, de 8 de setembre de 1822, pàg.3.

¹⁵¹ DIALOGO entre Damià y Bernat que serveix de contra Dialogo a la conversa entre Albert y Pascual, Impremta de Joan Dorca, Barcelona, 1821, pàg.1.

¹⁵² CONVERSA verdadera y de molt profit tinguda entre un pagès nomenat Isidro y lo advocat doctor Julià. Se publica per ser útil als servils y liberals, als tibis o indiferents, y més als Pagesos que res entenguan en lo dia, Barcelona, Impremta de Manuel Tegero, Barcelona, 1821 [AHC B-1821-8º(full)7, i BC FB núm.1.733 i 1.734], pàg.5.

¹⁵³ CONVERSA verdadera..., pàg.4.

¹⁵⁴ CONVERSA verdadera..., pàg.4.

No és estrany doncs que per una part dels liberals el clergat sigui quasi sempre sospitós de ser contrari a la Constitució. Així, segons l'Advocat en el seu diàleg amb l'Isidro, la propaganda anticonstitucional d'alguns rectors es deuria més a interessos materials que morals: *"No ho estrañeu Isidro; perquè ab ella los Bisbes veuen venir que se 'ls arreglarà la bossa, los doctes i profitosos, los Frares veuen que deuran viurer al rigor de la regla."*¹⁵⁵ Finalment, s'intenta contraposar els termes de Religió i cristianisme a feudalisme com fa el rector en el seu diàleg amb en Macari:

*"Reviuria'l feudalisme,
aquell govern que's l'afront
dels Christians, i l'escandol
de nostra Religió.
Aquell govern que conté
tants dèspotas com Senyors,
i que redueix lo Poble
a les casta dels moltos
[...]
Les classes privilegiades,
insultarian per tot
al artesà, al pagès
i al Ciutadà industriós"*¹⁵⁶

Dins l'esforç dels liberals per fer compatibles les noves idees i institucions cal inserir l'esforç dels liberals catalans per intentar equiparar les noves institucions constitucionals amb les velles constitucions catalanes, com afirmava el rector en el seu diàleg amb en Macari:

*"La Constitució que veus
és la recopilació
d'unas lleys, que ja teniam
de sigles anteriors."*¹⁵⁷

El Catecismo político hi insistia:

*"Pregunta: ¿La constitución es una novedad introducida entre nosotros?
Resposta: No. Sus reglas principales habian estado en uso antiguamente; pero como no formaban un cuerpo ni tenían afianzada su observación, los interesados en quebrantarla las*

¹⁵⁵ CONVERSA verdadera..., pàg.7.

¹⁵⁶ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.537).

¹⁵⁷ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.538-539). A nivell general vegeu Maria Cruz SOANE: El primer lenguaje constitucional español, Madrid 1968. Tot i això, com ha assenyalat Josep M. FRADERA: Cultura nacional en una societat dividida, Barcelona, 1992, pàg.20-31, la cultura nacional que sorgeix amb la revolució liberal no té res a veure amb les èpoques anteriors tot i que la pugui aprofitar simbòlicament, ja que la nova cultura farà desaparèixer tant la cultura popular i comunitària d'abast local, com la cultura universalista de la religió i la legitimació. Vegeu també E. J. HOBSBAWM i T. RANGER: L'invent de la tradició, Vic, 1989, pàg.7-25 i 247-289; i Llorenç PRATS: El mite de la tradició popular, Barcelona, 1988, especialment les pàg.15-46 i 167-199.

*habían hecho caer en el olvido: las cortes las han hecho revivir.*¹⁵⁸

No és gens estrany doncs que es publiquin obres que intenten treure la pols a les velles institucions catalanes: “*Acostumbrada Cataluña a regirse por sus fueros, usos y costumbres, y a tener sujeto a su rey, en orden a hacer el mal que puede fácilmente quien gobierna por sí solo*”¹⁵⁹. Des dels comtats i el de Barcelona, passant per Jaume I el conqueridor fins els Ussatges, les Corts catalanes i els tres braços, i les tres mans dels municipis, vuit segles de govern amb Corts i Constitució, veguers, batlles, etc. Tot això s’acabà quan:

*“En 1714 Felipe V sujetó nuestros mayores, desde luego en uso del derecho de conquista, incorporó el Aragón a las Castillas. Cataluña no fue más una soberanía separada, si tan solo una provincia de la España. El consejo supremo de Aragón, la Diputación, los Estados generales y las franquegas y prerrogativas de la Nación, todo fue suprimido y abolido [...]. Los pueblos experimentaron por la primera vez los impuestos Reales, y el idioma español ocupó el lugar del Catalán en todos los actos públicos.”*¹⁶⁰

Dins el món ideològic i cultural del liberalisme la Constitució ocupava un lloc central, per això hi trobarem referències molt sovint en els seus diàlegs i col·loquis, convertint-la en l’objectiu central del debat, no sols pel seu articulat, sinó, sobretot, pel que representa. La Constitució era una mena de vareta màgica que solucionaria tots les problemes segons la propaganda liberal. Per tant els seus enemics només podien ser o ignorants o privilegiats, com explicava el rector a en Macari:

*“Són l’ignorant, lo superbo,
lo ambiciós, lo envejós,
lo inhumà, lo insubordinat,
lo egoista, lo traïdor.*

¹⁵⁸ CATECISMO político arreglado a la constitución de la Monarquía española, para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras por D.J.C.; Manresa, Impremta de Martín Trullàs, 1820, reproduït per RUIZ: Catecismos..., pàg.105-137, pàg.107 per la cita. MARFANY: “Catalunya i Espanya”, pàg.8-9, assenyalava que durant el Trienni “*la resurrecció del protonacionalisme català es presenta de la mà d’algunes expresions de nacionalisme espanyol*”, ja que els liberals plantegen que abraçar la Constitució es equiparar-se al catalans antics i recuperar les llibertats perdudes, sense que això signifiqui altra cosa que “*l’entusiasmada i capdavantera adopció del nacionalisme espanyol per la burgesia liberal catalana*”, el problema es generarà al reclamar un paper capdavanter que li serà negat.

¹⁵⁹ Vegeu a més el COMPENDIO histórico de la antigua constitución política de Cataluña dado a luz por el ciudadano español J.M.P.B., Barcelona, Impremta de Joaquim Jordi, 1820 (signa El Ciudadano militar J.M.R.[B]), i es tracta d’un repàs històric des de Ludovico Pio fins a Felip V). També el Secretari de la Diputació de Catalunya, Ramon Muns, ho recordarà al fer recapitulació de la seva tasca (1820-1822): “*La Diputación actual [...] debía considerarse como sucesora de la antigua*” (Breve..., pàg.75). De fet aquest fou el principal argument de la Diputació de Catalunya per reivindicar el Palau de la Generalitat ocupat per la Regència. Per aquesta qüestió vegeu Pere ANGUERA: Els precedents del catalanisme entre els carlins i els liberals, Reus, 1995, pàg.2, i “*Damunt...*”, pàg.63-66. Vegeu també Hans JURESTSCKE: “*Del romanticismo liberal en Cataluña*”, dins Revista de Literatura, VI (1954), pàg.9-30.

¹⁶⁰ COMPENDIO histórico ...,

*L'ignorant, que no llegeix,
n'inten la Constitució,
se governa per les veus
d'un maligne seductor.*"¹⁶¹

En Damià confirmava aquesta idea:

*"De aquestos no n' fasias cas
que los uns per sa ganància,
los altres per ignorància,
que estan seduïts veuràs."*¹⁶²

Els diàlegs liberals pretenen mostrar la Constitució com quelcom normal que no ha de provocar massa enrenou al país com propagaven els reialistes, i com plantejava en Baldiri:

*"¿Nostre ben-estar depenge
no més que de aqueix llibrot?
¿La Constitució em lliberta
de tots aqueixos embrols?"*¹⁶³

O l'Isidro que li demana al Gervasi que li expliqui que es això de la Constitució, ja que el seu pare i la sogra: *"May me callan si viurem a la bitarranga, que no hi haurà religió, que se perdran los bons costums"*¹⁶⁴. A més la Constitució havia de portar la felicitat a la nació espanyola, perquè resoldria totes les injustícies que s'havien anat produint i instal·laria definitivament el regne de la llibertat, la igualtat i la propietat, com assenyala el rector en el seu diàleg amb en Macari:

*"Inspira amor a la Pàtria;
ampara'l menesterós;
protegeix al desvalgut;
i aborreix al malfactor.
[...]
Que may mes veja l'Espanya
aquellas vexacions
de les privacitats d'ayguas
de vedats, molins i forns.
Que l'interior del Regne
sia libre de burots
d'Aduanas i altrás trabas
que vexaban tot lo món.
[...].
Que se obren desde luego
bons camins, canals i ports,
facilitan lo comer,
i les comunicacions."*¹⁶⁵

¹⁶¹ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: *Literatura...*, pàg.543).

¹⁶² DIALOGO entre Damià y Bernat..., pàg. 1.

¹⁶³ BERNAT y Baldiri, Barcelona, Garriga y Aguasvivas, i Barcelona, Impremta de P. Barrera, 1820 [BC, FB, núm.1.720 i BN: VE-599-15. Reproduït per MARCO, II, pàg.528-532], pàg.6.

¹⁶⁴ DIALOGO entre lo batlle..., pàg.4.

¹⁶⁵ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: *Literatura...*, pàg.535).

Segons el Catecismo político, els principals drets que reconeix la Constitució eren: “*La libertad, la seguridad, la propiedad y la igualdad*”¹⁶⁶. La seguretat que comportava “*el concurso de todos en general para asegurar los derechos de cada uno en particular*”; la propietat que garantia “*que cada uno pueda gozar exclusivamente y disponer de sus bienes conforme quiera, y de los frutos de su talento, industria y trabajo, sin que nadie tenga facultad para privarle de ellos ni en el todo ni en parte*”; i la llibertat que “*no consiste ... en que el hombre tenga facultad para hacer cuanto se le antoje, sino que pueda hacer todo lo que no perjudique a los derechos de otro y no esta prohibido por las leyes*”¹⁶⁷. En els mateixos punts insisteix el rector en el seu diàleg amb en Macari:

*“Llibertat, propietat
igualtat i tot consol
són les basas principals
d'un llibret tan preciós.
[...]
Que nostras vidas i haciendas,
honras i profesions
queden salvas i seguras,
baix de sa protecció.”*¹⁶⁸

El Catecismo político distingeix també entre diferents tipus de llibertat: la natural referida als homes que no viuen en societat; la política “*facultad que tiene cualquiera de concurrir de algún modo por sí o por sus representantes al gobierno de la nación o estado a que pertenece*”; i la civil, la de l'home que viu en societat. I si la llibertat és tant bona “*¿Porque la libertad tiene tantos contrarios?*”. Doncs “*Porque hay muchos que viven de abusos, y la libertad de imprenta ilustrando al pueblo promueve y apresura la reforma de ellos.*”¹⁶⁹ Aquesta llibertat que tant és glorificava des de la propaganda liberal en cap cas volia dir anarquia, tal i com assenyalava un ban de la Diputació de Girona:

“Hemos de confesar que en nuestra España no se han difundido como era presumible las luces de la filosofía; el pueblo en general vive en el error de que la libertad es una manzana de la discordia, que mientras subsista no veremos más que libertinos, anarquistas y vocingleros, y que la religión [sic, per Constitución?] es incompatible con los principios del evangelio. Confesemos que hasta ahora los encargados del gobierno no han puesto aquella actividad necesaria para que los encargados de la enseñanza común arrancasen estas preocupaciones perniciosas; y que si en el principio el gobierno central hubiese tomado las providencias que acaba de tomar el Sr. Perol en su provincia de Gerona el amor a la constitución se habría arraigado mucho más, el árbol de la libertad habría estendido sus copudas ramas, no existiría

¹⁶⁶ CATECISMO política..., reproduït per RUIZ: Catecismos..., pàg.109.

¹⁶⁷ CATECISMO político..., reproduït per RUIZ: Catecismos..., pàg.109-111.

¹⁶⁸ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.534-535).

¹⁶⁹ CATECISMO político..., reproduït per RUIZ: Catecismos..., pàg.110-111.

*el loco frenesí de arrastrar las cadenas del despotismo, y las falanges de la tiranía no se habrían atrevido a pisar el hermoso suelo de la antigua Cataluña. Los malévolos intrigantes que solo quieren mandar entre esclavos para obrar según las leyes arbitrarias de su antojo se han aprovechado de esta apatía del gobierno y del descuido criminal de los que estaban encargados de ilustrar a los pueblos; por cuyo motivo vemos que cada día se va engrosando esa nube aciaga de tantos ilusos que amenazan reducir a la nada este monumento suntuosos de nuestra felicidad*¹⁷⁰.

Però el principal reclam dels liberals respecte del poble serà la idea de la igualtat, una idea que permet múltiples matisos que s'aniran manifestant al llarg del Trienni. En tot cas, la propaganda liberal presentarà la igualtat com una de les principals conquestes del nou sistema polític, i alhora es convertirà en un dels aspectes als quals els reialistes dedicaran més pàgines per combatre'l. Naturalment els liberals es referiran sempre a la igualtat civil que acabava amb els privilegis, com deixava clar el rector constitucional a en Macari:

*“Vol qu'en los castichs i premis
no'hi haja distincions
de nobles i de plebeus,
de vasalls, ni de senyors.
[...]
Que a los puestos i als ascensos
de tota graduació
sia oberta la carrera
al mèrit, i no al favor.”*¹⁷¹

En la mateixa línia s'expressa en Gervasi: *“La igualtat serà la matexa per tots, és dir, que tots tindrem los matexos drets, i les matexas obligacions, sens exempció, ni privilegi algun.”*¹⁷² I el Catecismo político que diu que la igualtat consisteix *“en que la ley sea la misma para todos: es decir que todos tengan los mismos derechos, y las mismas obligaciones, sin exención ni privilegio alguno”*¹⁷³.

Un altre aspecte en què els liberals esmerçaran esforços serà en demostrar que la proclamació de la Constitució no ha empitjorat la situació de la població, ja que els reialistes aprofitaran la conjuntura de crisi per relacionar empobriment i Constitució. Als diàlegs liberals, s'assenyala que el règim anterior es basava en la injustícia i l'opressió, com diu Bernat a Baldiri:

*“Tu saps molt bé quens tractaban
com uns esclaus idiots
y ens posaban unas trabas
que ens servian de grillons;*

¹⁷⁰ Ban de la Diputació de Girona amb data de 20 de juliol de 1822.

¹⁷¹ COLOQUI entre un Rector..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.535).

¹⁷² DIALOGO entre lo batlle..., pàg.4.

¹⁷³ CATECISMO político..., reproduït per RUIZ: Catecismos..., pàg.111-112.

*quens vexaban de quants modos
inventaba la ambició
quens cargaban y agobiaban
ab fortas contribucions;
y quens feyan baixar calsas
y encara ens deyen xitón.*"¹⁷⁴

Els liberals intentaràn contraposar un avui ple de drets a un ahir on el poble estava totalment desvalgut. En el cas de la justícia, l'advocat Gervasi diu:

*"¿No era dolorós, Isidro, que ningú estigués segur en sa Casa, ni cap familia pogués contar ab sos béns, pues que bastaba un enfado del Jutge o Batlle per ficar un home a la presó, i bastaba un delicté del cap de Casa per confiscar tots sos béns, i deyxar la familia al carrer? [...]. Pues ara per posar un home a la presó es menestar que cònstia haber-se fet lo delicté grave, i ques' tingua forta suspita de haberlo comès el tal home."*¹⁷⁵

Però no era tant sols un problema polític. També a nivell econòmic, segons els liberals, els país anava de mal en pitjor, com respon Gervasi a l'Isidro: *"Misèria per tot arreu, lo comerç estava parat, les fàbricas aturadas, tant apressament de barcos que feya tramolar, i ab que nos feyem pobres i nos trasquilaban; contribucions per aquí, pagos per allí, i tot se fonia."*¹⁷⁶

El veritable problema de la propaganda liberal serà la forma d'afrontar la qüestió del paper del rei, doncs si bé la majoria dels liberals són monàrquics, i a més creuen que ho és la majoria de la població, l'actitud contrarevolucionària de Ferran VII des del mateix moment de la proclamació de la Constitució fa difícil la seva defensa. En el Catecismo político a la pregunta de *"¿Y entre los gobiernos justos cual merece la preferencia?"*, se li respon que *"Para los estados reducidos puede ser preferible el gobierno republicano, [...], pero para un pueblo de mucha estencion desde luego puede asegurarse que el más conveniente es el monárquico constitucional; porque debiendo estenderse demasiado su acción si la potestat egecutiva no estubiese muy concentrada, son muchas las causas que contribuirían a devilitarla"*¹⁷⁷. Per salvar el tràngol de defensar la monarquia i alhora un rei indefensable, els liberals utilitzaran la mateixa estratègia que els reialistes, és a dir, quan el rei signa un decret liberal diran que el rei és constitucional, i quan el rei apareix lligat a trames contrarevolucionàries, se'n donarà sempre la culpa als seus assessors, com podem apreciar en aquest diàleg d'en Bernat:

¹⁷⁴ BERNAT y Baldiri, pàg. 11.

¹⁷⁵ DIALOGO entre lo batlle..., pàg. 14-15.

¹⁷⁶ DIALOGO entre lo batlle..., pàg. 5.

¹⁷⁷ CATECISMO político..., reproduït per RUIZ: Catecismos..., pàg. 116.

*“A nostre adorat Fernando,
sacutli tots los moscons
quel rodejan i atarentan,
i veto aquí curat tot:
veuràs que sens repugnància
jura la Constitució.”¹⁷⁸*

El Catecismo político diu al respecte que:

“Porque se supone desde luego que el rey no puede, sino engañado, intentar cosa alguna contra los objetos esenciales de su autoridad que son las leyes, para cuya egecución está puesto en lugar tan eminente: segundo, porque si su persona pudiese ser responsable de alguna manera, se daría margen a continuas intrigas de ambiciosos, que causarían grandes males y disturbios en la nación; y últimamente, para que obtenga todo aquel respeto, veneración y obediencias que el bien general exige que se tribute al que está encargado de la egecución de las leyes, y de la tranquilidad y seguridad del estado.”¹⁷⁹

En tot cas, el rei liberal és un rei constitucional que governa per decisió de la nació que es sobirana, tal i com el rector diu al pagès Macari:

*“Es una impostura enorme:
fou jurat Rey, però no absolut
absolut ni soberà,
pues repugna a la rahó”¹⁸⁰;*

i afegeix:

*“Lo patrimoni es per l'amo
Lo Rey per la Nació
que sols li donà un poder
moderat com tothom vol.
[...]
En guanya la Pàtria,
guanya el Rey i guanyant tots,
los que sincerament buscant
la dicha del's Espanyols.”¹⁸¹*

I no sols no ha de tenir el poder absolut, sinó que, segons en Gervasi, el rei és un home com qualsevol altre: *“Es lo matex que tu, i los demás Ciudadans, perquè reb la autoritat de la Nació, més com la Nació li concedex una part de la soberania, per convenir axis al be general, se li dona el nom de Soberà.”¹⁸²* I si hi ha algun retret com el d'en Macari que el monarca està massa sotmès a les Corts, el mateix rector, li contestarà que això ja es feia abans:

*“Així es feya en Castilla,
Catalunya i Aragó
fins que aduldors del Rey*

¹⁷⁸ BERNAT y Baldiri, pàg.6.

¹⁷⁹ CATECISMO político..., reproduït per RUIZ: Catecismos..., pàg.122.

¹⁸⁰ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.538).

¹⁸¹ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.538).

¹⁸² DIALOGO entre lo batlle..., pàg.10.

nos despullaren de tot."¹⁸³

Els liberals defensaran la idea de nació i de sobirania nacional, com diu el rector al pagès Macari:

*"La Nació és la soberana,
pues lo Regne ja may pot
ser patrimoni del Rey
ni de tot altre Senyor."*¹⁸⁴

L'element clau de la sobirania nacional són les Corts, objecte d'una aferrissada defensa liberal i d'un atac sistemàtic dels reialistes. Per als liberals les Corts són la garantia última del poder de la nació i de la limitació del poder reial, i amb la seva acció possibilitaran la millora del país. El liberal Gervasi s'expressa d'aquesta manera:

*"Com ara qui governarà és la Nació, i aquesta se compondrà de molts representants, no és tant fàcil enganyar a tants hòmens illustrats, que a un sol qual és lo Rey [...], són una reunió de hòmens lliures é illustrats de bona fama, de superior talent, los qui representan a la Nació és la que ha de disposar, i éstos a ella representan."*¹⁸⁵

Unes institucions que no són pas noves del Trienni, sinó que tenen una sòlida base tradicional:

*"Sigles antes de la guerra,
dita de Successió,
tenia la Catalunya
Veguers i Diputacions.
Los primers foren los que ara
eran los Gobernadors,
i may hi ha hagut exèrcit
més fort i victoriós."*¹⁸⁶

Si deixem de banda les idees i passem a la praxis, els liberals faran incidència en la seva propaganda en els aspectes positius de la igualtat civil, sobretot pel que fa al servei militar i les contribucions. El servei militar obligatori al qual havien de contribuir tots els ciutadans era entès com un gran avanç, tot i que, com hem vist, no fos percebut així per bona part de la població, com diu el rector al pagès Macari:

*"Que servescan a la Pàtria,
ab sach i fusell al coll
tant los fills dels Duchs i Grandes,
com del humil llaurador.
Que unas milicias urbanas
refrenan l'ambició
del que tal volta conspira
al despotisme ferós."*¹⁸⁷

¹⁸³ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.542).

¹⁸⁴ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.538).

¹⁸⁵ DIALOGO entre lo batlle..., pàg.12.

¹⁸⁶ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.540-541).

o com explica en Gervasi: “*los quintats com veyas los feyan anar a la guerra que se’n diu ofensiva, i molts se’n lliuraban tenint algun privilegi, i aquesta milícia serà no més per la defensa de la Pàtria, i de nostres drets sens surtir del territori espanyol*”¹⁸⁸.

Afirmació que rebla el pagès Isidro: “*Lo que més me agrada és la igualtat que ningú se’n lliurarà, perquè era una vergonya que lo fill del marquès, del compte, del duch se’n escapés, i un pobre menesterós, i mort de fam hi hagués de concórrer*”¹⁸⁹.

Constitució política també insisteix en aquest aspecte: “*El soldado español será en adelante un ciudadano armado para la defensa de su patria, de su Constitución y de su rey; y los demás por lo regular son unos viles mercenarios, que derraman su sangre por los caprichos de un tirano*”¹⁹⁰. Quant a les contribucions també es destacava que ja no hi havia privilegiats exempts i que tothom pagava en proporció a la seva riquesa, com assenyala en Gervasi:

*“Tots haurem de contribuir igualment: i el mateix modo que ningú dexarà de comprendre en lo alistament de la Milícia, també tothom haurà de contribuir, lo plebeyo, lo marquès, lo compte, lo baró, i demés ciutadans [...] tots serem iguals pagarà tant lo un com lo altre a proporció dels seus caudals, i rendas”*¹⁹¹.

Però, no sols això, sinó que, a més, les contribucions deixarien de ser arbitràries, ja que:

*“Sols los vocals de Corts que elegim determinaran la contribució que cada any haurem de pagar, a vista del gasto del Regne, i determinada que siga la de cada Provincia nosaltres mateixos mediant la Diputació de ella fixarem lo reparto en los termes de pagar tothom sens excepció de persona, pagant molt, qui tingua molt, poc qui tingua poc, i pagant res qui res tingua o lo mero jornalero.”*¹⁹²

La desamortització serà un altre dels aspectes que haurà de justificar la propaganda liberal, presentant-la com a imprescindible, com assenyala l’advocat doctor Julià al pagès Isidro, per acabar amb l’explotació eclesiàstica dels pagesos: “*la Nació se incorporarà de totes eixas rendas, abolirà les injustas o les apoyadas en vexacions de feudalisme, vendrà les fincas que reddituan les altres perquè tornian a circular entre les famílies*”; també per posar ordre a les finances públiques, un cop s’asseguri una quantitat per mantenir el clergat necessari:

“Apar molt natural i de lley de Déu, que tret lo necessari per la manutenció del Rey i dels eglesiàstics, i per lo decoro dels Tronos i temples, servèsquia lo sobrant per lo bé general del públich [...] amb lo sobrant se pagarà lo deute enorme que de molt temps ha contret la

187 COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.536).

188 DIALOGO entre lo batlle..., pàg.18.

189 DIALOGO entre lo batlle..., pàg.18-19.

190 CONSTITUCIÓN política..., lliçó XVII.

191 DIALOGO entre lo batlle..., pàg.19.

192 DIALOGO entre lo batlle..., pàg.19-20.

*Corona, ab particularitat en esta última guerra cruel contra Bonaparte*¹⁹³.

En Damià justifica la intervenció de l'estat en els assumptes eclesiàstics per fer una redistribució de les rendes al seu interior:

*“Repartinto ab equitat,
totom podrà viurer bé
i s' podran pagar també
los grans deutes del estat,
més no era proporcionat
ni pot aprobar ningú,
que lo un se quedia dejú,
i laltre mòria de far
ni tenir (per diro clar)
los uns cent, i los altres hú.”*¹⁹⁴

Tot i així el pagès Isidro planteja alguns interrogants sobre la desamortització, que seran aprofitats pels reialistes: *“Que resultarà poch alivio a les familias propietàrias, perquè hauran de seguir en pagar les cargas, que ab lo pretex dels Beneficis egglesiàstichs tenen les Cassas i pessas de terra; i pagarlas a un Capellà o pagarlas al Ajuntament en nom de la Nació tot es pagar.”*¹⁹⁵

Resumint, en la propaganda política i ideològica liberal hi trobem una crítica aferrissada de l'antic règim i sobretot de dos aspectes: la desigualtat i el poder absolut, bases de la injustícia, la explotació del poble i la misèria del país. Junt a aquesta crítica trobem una defensa oberta de les idees de la Il·lustració que es consideren a la base de la Constitució i dels principis de llibertat, propietat, seguretat i igualtat, amb les seves concrecions pràctiques: llibertat d'impremta, igualtat en la contribució i el servei militar, elecció dels representants, Corts, etc. La Constitució és mitificada fins el punt de convertir-se en el remei que ha de solventar tots els mals del país: econòmics, polítics i socials. Així no són estranys crits com els que donen a la fi del seu diàleg el rector i en Macari: *“Visca la Pàtria i el Rey, visca la Constitució. Amén”*¹⁹⁶. O el del d'en Bernat i en Baldiri que acaben el seu diàleg alçant el porró i cridant:

*“Viva la Religió i Pàtria,
viva la Constitució,
Viva Fernando (si jura)
i mòrian tots los traydors.”*¹⁹⁷

¹⁹³ CONVERSA verdadera ..., pàg.5-6.

¹⁹⁴ DIALOGO entre Damià y Bernat..., pàg.1.

¹⁹⁵ CONVERSA verdadera ..., pàg.6.

¹⁹⁶ COLOQUI entre un Rector ..., (reproduïda per MARCÓ: Literatura..., pàg.545).

¹⁹⁷ BERNAT y Baldiri, pàg.17.

L'exaltació de la Constitució va acompanyada d'una crítica a la institució eclesiàstica tot proposant la seva reforma, al mateix temps que és remarca la compatibilitat de la religió amb les noves lleis. D'aquí la defensa de mesures com la desamortització. Pels liberals, el rei ha d'estar sempre controlat per la nació en qui resideix la sobirania. La nació delega en el rei una part d'aquesta, i els encarregats de fer aquest control són les Corts. Unes Corts i una Constitució que no són pas innovacions recents, sinó que tenien ja una llarga tradició que es va estroncar.

V.3 IDEOLOGIA I PROPAGANDA CONTRAREVOLUCIONÀRIA

El realisme no elaborà una ideologia pròpia, sinó que adaptà i simplificà la ideologia contrarevolucionària sorgida en el darrer terç del segle XVIII per fer front a la Il·lustració i la revolució¹⁹⁸. Aquesta pràctica de simplificar i sacralitzar la ideologia contrarevolucionària, que a altres indrets tenia un caire més secular, s'inicià amb la Guerra Gran amb personatges com Agustín Barruel i Lorenzo de Hervás¹⁹⁹, i adquirí gran importància durant la guerra del francès amb personatges com Rafael de Velez, i Francisco de Alvarado²⁰⁰, aconseguint una formulació institucional amb la Instrucción Pastoral de los Ilustrísimos Señores Obispos de Lérida, Tortosa, Barcelona, Urgel, Teruel y Pamplona. Al clero y pueblo de sus diócesis (1813)²⁰¹. Una ideologia caracteritzada per una visió teològica de la vida, en la qual

¹⁹⁸ Vegeu Javier HERRERO: Los orígenes del pensamiento reaccionario español, Madrid, 1971, especialment les pàg.151-402. Vegeu també ARNABAT: "Propaganda...", pàg.15-20; BARREIRO: Liberales..., pàg.105-132; i Alberto GIL NOVALES: "Revolución francesa y liberalismo español", i "Burke en España" dins Del Antiguo..., pàg.73-106. Altres exemples a Jacques GODECHOT: La contre-révolution. 1789-1804, París, 1961, pàg.5-147; VOVELLE: La mentalidad..., pàg.267-283; DROZ: Europa..., pàg.3-12; HOBBSAWM: Las revoluciones..., pàg.387-447; Esteban CANALES: "Jacobinismo y contrarrevolución en las Islas Británica, 1789-1815", dins Lluís ROURA i Irene CASTELLS (ed.): Revolución y democracia. El jacobinismo europeo, Madrid, 1995, pàg.191-233; i Maria Alexandre LOUSADA: "El miguelismo o la contrarrevolución en Portugal", dins PAYNE: Identidad..., pàg.181-194, especialment les pàg.183-188, i "Miguelisme i contrarevolució a Portugal entre 1820 i 1834", dins L'Avenç, núm.221 (1998), pàg.26-32 (pàg.26-28 per aquesta qüestió). Una concepció en la que no estem gens d'acord a Miguel AYUSO: "La Contrarrevolución, entre la teoria y la historia", dins Joaquin VERÍSSIMO i Alfonso BULLÓN DE MENDOZA (dir): La contrarrevolución legitimista (1688-1876), Madrid, 1995, pàg.11-33. Vegeu també l'interessant recull que ha fet Max CANHER: Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849). Notes d'història de la llengua i la literatura catalanes, vol.I, Barcelona, 1998.

¹⁹⁹ Vegeu Lluís ROURA: "La sociedad catalana y la guerra entre España y la Convención: ¿una lucha contra la revolución?", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.13 (1989), pàg.57-68, i Lucienne DOMERGUE: "Propaganda y contrapropaganda en España durante la Revolución Francesa (1789-1795)" i Lluís ROURA: "Cataluña y la Francia de la Revolución", dins Jean R. AYMES (ed.): España y la Revolución Francesa, Barcelona, 1989, pàg.118-167 i 168-192. Vegeu també Jean-Rene AYMES: "La opinión pública catalana durante la guerra contra la Convención (1793-1795)" i Josep MONTIEL: "Contagio revolucionario y reacción. Catalunya 1789-1793", dins El Jacobinisme. Reacció i revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837, Barcelona, 1990, pàg.139-160 i 191-201.

²⁰⁰ ABELLÁN: Liberalismo..., pàg.149-180; Pedro RÚJULA: "El soporte ideológico de la insurrección carlista", dins Hispania, núm.195 (1997), pàg.213-265, pàg.219-224 per aquesta qüestió; Josep FONTANA: "Repressió ideològica i censura en la dècada de 1823-1833", dins Estudis Universitaris Catalans, vol.XXII, 1979, pàg.205-213. Vegeu-ne algunes mostres a Antonio ELORZA y Carmen LOPEZ ALONSO: Arcaísmo y Modernidad. Pensamiento político en España, siglos XIX-XX, Madrid, 1989, pàg.11-45. Per la rèplica a aquesta ofensiva contrarevolucionària a Catalunya vegeu Lluís ROURA: "Jacobinos y jacobinismo en los primeros momentos de la revolución libreal española", dins ROURA i CASTELLS (ed.): Revolución..., pàg.55-83.

²⁰¹ 4 vol., Imprenta Guasp, Mallorca, 1813-1814. Vegeu també la "Conclusión del traductor", al volum IV de la traducció que fa el bisbe STRAUCH de les Memorias... de BARRUEL (Palma, 1814). Sobre aquests temes vegeu Lluís ROURA: "El pensament anti-filosòfic i contra-revolucionari de la jerarquia eclesiàstica espanyola", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.3 (1984), pàg.57-76, i HERRERO: Los orígenes..., pàg.342-373. També RÚJULA: "El soporte...", pàg.219-224 per aquesta

predomina una idea pessimista de la humanitat i el providencialisme històric en què estan representats tant el bé (Déu i l'Església), com el mal (maçoneria, jansenisme, il·lustració, etc.); i que nega qualsevol autonomia humana o social. Una ideologia que, malgrat ser presentada pels seus aduldors com a fruit de la tradició espanyola²⁰², no és “*ni tradició, ni espanyola*” com ha assenyalat Javier Herrero²⁰³. Tampoc estem d'acord amb la visió que pretén veure en el realisme els primers passos d'una ideologia (una via) reformadora entre revolució i reacció que arrencaria amb el Manifest dels Perses²⁰⁴.

V.3.1 Propaganda contrarevolucionària

Em sembla interessant de diferenciar entre el programa contrarevolucionari teòric i la seva difusió per enllaçar amb la antirevolució, en el qual s'amplien alguns dels temes i es redueixen d'altres²⁰⁵. Pel que fa als primers, a més dels aspectes que ja comentarem en parlar de la Regència d'Urgell i dels seus manifestos, cal ara centrar-nos en el Manifiesto que los amantes de la Monarquía hacen a la Nación Española, a las demás potencias y a sus

qüestió; Raimundo DE MIGUEL LÓPEZ: “El pensamiento político del primer carlismo (1833-1845)”, dins *Aportes*, núm.24 (1994), pàg.58-69; i Alexandra WILHELMSSEN: “Antonio Aparisi y Guijarro. Un carlista del siglo XIX”, dins *Aportes*, núm.22 (1993), pàg.5-14. També J. Carlos PEÑAS: “El pensamiento reaccionario en las Cortes de Cádiz”, dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO I ORTEGA: *Antiguo Régimen...*, vol.3, pàg.539-550.

²⁰² Vegeu especialment Marcelino MENÉNDEZ PELAYO: *Historia de los Heterodoxos Españoles*, Madrid, 1976-77 [quarta edició], vol.I, pàg.30-56, i FERRER i altres: *Historia...*, vol.I, pàg.103-216.

²⁰³ HERRERO: *Los orígenes...*, pàg.22 (vegeu per aquest tema especialment la “Introducción”, pàg.13-24), en la mateixa línia Julio AROSTEGUI: “La contrarrevolució espanyola en el contexto de la contrarrevolució en Europa”, dins J.A.FERRER BENIMELI (ed.): *Masonería, revolución y reacción*, Alacant, 1990, vol.I, pàg.573-594. Vegeu també Vegeu Paloma CIRUJANO, Teresa ELORRIAGA i Juan-Sisinio PÉREZ GARZON: *Historiografía y nacionalismo español (1834-1868)*, Madrid, 1985, pàg.155-188. Una primera resposta a aquesta línia contrarevolucionària en el seu fons la trobem a Bartolomé José GALLARDO: *Diccionario Crítico-Burlesco*, Madrid, Sacha, 1838 [reedició a Barcelona, 1993].

²⁰⁴ Vegeu Federico SUAREZ: *La crisis política del Antiguo Régimen en España, 1800-1840*, Madrid, 1950, pàg.57-94; COMELLAS: *Los realistas...*, i GARRALDA: “Fundamentos...”, pàg.3-21. Darrerament, Vegeu un tractament desorientat i sense basar-se en les font originals d'aquests manifestos a WILHELMSSEN: “Los realistas...”, pàg.376-400, que conclou: “*los documentos de la Regencia de Urgel forman el tercer hito en el desarrollo del pensamiento político tradicionalista del siglo pasado. [...] La aportación nueva de la Regencia de Urgel consiste en el énfasis dado a los fueros regionales y a la religión*”, i en el mateix sentit “El desarrollo de la ideología carlista, 1833-1876”, dins BULLON DE MENDOZA: *Las guerras carlistas*, pàg.43-59, pàg.43-47 per aquesta qüestió, i *La formación...*, pàg.115-116.

²⁰⁵ Cal destacar els poderosos mitjans de transmissió de que disposava l'Església a començaments del segle XIX, sobretot orals i visuals que eren els que més incidència tenien: sermons, rogatives, processons, missions, culte, i contra els quals hagueren de competir els constitucionals en la lluita ideològica i política (vegeu FIGUEROLA: *Església...*, pàg.50-65).

Soberanos, redactat per Mataflorida l'any 1822²⁰⁶. Segons Mataflorida, l'arrel del conflicte està en la revolució francesa, i en l'intent de Napoleón d'estendre les seves màximes arreu d'Europa i més concretament a Espanya, ja que malgrat que sortís derrotat d'Espanya: "*las máximas de irreligión y de desorden quedaron sembradas en los pueblos*", perquè els liberals aconseguiren dominar les Corts de Cadis i aprovar la Constitució de 1812 però, afegeix Mataflorida per tal de desllegitimar les Corts: "*los que sirvieron de diputados en Cádiz jamás tubieron el voto de la nación para la novedad que hicieron*"²⁰⁷.

En el seu esforç per desllegitimar la Constitució, Mataflorida assenyala que l'aixecament de Riego l'any 1820 tenia molt poc a veure amb la Constitució, ja que en realitat l'exèrcit es va pronunciar: "*unos por intereses momentáneos, otros por lisonjas, otros espantados del triste porvenir que se les hacia temer en países tan lejanos; otros orrorizados de la peste que oportunamente había arribado hacia aquel punto, y otros seducidos por ofertas de sectarios*". Però calia explicar dues coses per tal de justificar l'aixecament reialista: l'apatia del poble vers l'esfondrament de la monarquia absoluta i el jurament del rei. Mataflorida ho resol d'aquesta manera: pel que fa al poble diu que mai estigué d'acord amb la revolta -"*el pueblo inmóvil y espantado no tomó parte en tal traición que siempre reprobó con indignación silenciosa comprimida por la fuerza*"-, i pel que fa al rei diu que "*se vio en la dura precisión de ceder a sus enemigos para salvar su real persona y evitar a su pueblo la efusión de sangre en la anarquía*". Els constitucionals un cop aconseguït el poder, sense el suport del poble, ocuparen les Corts utilitzant "*la amenaza y el soborno*" per obtenir les actes de diputats, cosa que junt al seu naixement il·legal, segons Mataflorida, invalidava l'obra que poguessin fer les Corts.

La revolució anava contra la naturalesa de les coses, afirmava Mataflorida tot defensant el providencialisme i el legitimisme:

"El hombre nace en una sociedad que ya existe, y cuya organización no depende de su voluntad; en una condición determina, encuentra las cosas establecidas, y nace dependiente del orden cuyos vínculos no puede romper sin injusticia, y lo sería trastornar por una insurrección la sociedad que ha protegido su infancia. La Patria existe en las instituciones que la han formado, aumentado, y fortificado, y serán hijos infieles los que a su madre común precipiten en la ruina; dando a la posteridad un mal ejemplo que autorizará a trastornar lo hecho por los que la han precedido.

²⁰⁶ Hem consultat l'exemplar relligat dins [P. Fr. Juan Hortet, agustí de la Selva]: El Testamento del rey martir de la Francia Luis XVI, Tarragona, Impremta germans Antoni i Josep Berdageur, pàg.17-97 (cedit per Josep Fontana).

²⁰⁷ Aquesta primera part expositiva recorda força al manifest del Perses (12 d'abril de 1814) que redactà el mateix Mataflorida, i al qual es fa una referència explícita a la nota 11. Vegis aquesta mateixa opinió a ¿POR QUÉ cae la Constitución en España?, reimpressió Saragossa, Magallón, [1823?] [cedit per Josep Fontana]. També RECONVENCIÓN crítico.político-apologética a los escritores antifrailescos. Décimas, reimprès a Barcelona, Impremta de Silveri Llyxà, 1820 AHCB, MARCO, II, pàg.546-548.

Cambiar su estado es querer ser oprimidos por los más fuertes, y que nada se respete al que nada ha respetado. El empeño de la independencia solo despierta pasiones peligrosas pero estériles, porque siempre será sojuzgada por la autoridad legítima, que es un derecho consagrado por el tiempo y que se ha visto renacer en todos los siglos, a pesar del empeño que hace odiosa la memoria de sus contrarios y recomendable la de los defensores de esta.”

I si aquest ordre natural es modificava mitjançant una revolució, s'esdevé l'anarquia (sempre és present la revolució francesa), i en l'anarquia els que tenen les de perdre sempre són els pobres: *“en combulsión tan continua de leyes fundamentales no cabe seguridad de patrimonio ni de industria. Quien garantizará al pueblo su libertad y aún su vida? La ley se hace y se desace al capricho del que puede sostenerla”*²⁰⁸. La revolució, segons Mataflorida, sempre comença per atacar les dues institucions fonamentals de l'ordre natural, el rei i la religió: *“sin Religión; sin Rey, y sin costumbres jamás han podido vivir en paz los hombres”*. Així pel que fa a la religió i el clergat es diu:

“Se ha perseguido a los Obispos, expatriando a unos, ocupándoles sus rentas, y precisando mendigar en Reyno extraño, con abandono del rebaño que les confió la Yglesia. Se ha puesto en prisión a otros; se desterró de sus diócesis a otros, [...]. Se ha ridiculizado al Clero, y despojado de sus inmunidades y privilegios observados desde los siglos más remotos; se le ha privado de sus diezmos, extinguida la mitad de ellos por las cortes, e incobrable el resto por la falta de autoridad para exigirlo, reduciendo por este medio a la indigencia y al desprecio. [...]. Han extinguido las cortes algunas Ordenes Religiosas, e impedido la continuación de todas prohibiendo la profesión y entrada de novicios, sin asenso de la autoridad eclesiástica.”

Pel que fa al rei s'aclareix, perquè en definitiva és qui signa els decrets de les Corts, especialment el de regulars, que: *“no es esta la voluntad de Fernando séptimo; es bien notoria la resistencia de su piadoso corazón y la violencia que se le hizo para obligarle a sancionar el decreto: amenazas, conmociones populares, todo fue empleado”*, i afegeix: *“la triste posición del Rey y las bases del nuevo sistema han producido de lleno la anarquía en todos los puntos del Estado”*.

Després de l'al·legat teòric en favor de la societat estamental i de la monarquia absoluta i contra la sobirania nacional i les llibertats, es passava a la praxi:

“Para hacer mejor recibida esa novedad el año 20 se ofrecía al pueblo que pasando el tiempo se verían los felices efectos del nuevo sistema. [...] Españoles, en medio de tan pesadas cadenas aún dormís? Si aún lo que pasa a vuestros ojos no queréis mirarlo, quien se ha de condoler de vuestro daño? Los mismos que os dado esta constitución y la celebran, en nada la cumplen, y vosotros gastáis el tiempo en cantarla”.

No devia refiar-se massa que el poble s'aixequés contra la Constitució quan finalitzava el seu Manifiesto fent una crida a la intervenció de les potències absolutistes:

²⁰⁸ Vegeu Alberto GIL NOVALES: “Repercusión en España de la Revolución Francesa de 1789 (1789-1834)”, dins Manfred KOSSOK (ed.): 1789-Weltwirkung einer grosser revolution, Berlin, 1989, pàg.401-426. Vegeu pel cas portuguès LOUSADA: “El Miguelismo...”, pàg.184-186.

“Príncipes: a vosotros está encargada la defensa de los pueblos, vuestra unión forma el remedio que reclaman tantos daños; sin mantener su Religión no podéis gobernarlos, y sin conservar sus costumbres, no podéis hacerlos felices; visteis que fue precisa vuestra energía en Francia para contener la guadaña que desolaba los Reynos. Veis a España sumida en idéntica ruina. Una casa Real en luto; una familia angusta en lágrimas, una Iglesia despojada, y sus ministros perseguidos; unos pueblos trastornados y en la anarquía, y los altos respetos de vuestra dignidad también insultados. Leed en el porvenir, y siendo unos el fin y los sectarios ¿Que podréis esperar sino desgracias? A vosotros toca aplicar el remedio; no en valde la autoridad os ha sido concedida; de Dios os vienen el poder: defended su causa. La suerte de vuestros hermanos es la vuestra; al defender los pueblos ajenos, sostenéis los propios, y al curar una oveja contagiada salváis el rebaño.”

Pels contrarevolucionaris serà molt difícil d'explicar el suport al liberalisme, o quan menys la inhibició del poble davant de la caiguda de la monarquia absoluta, com manifestava Magí Ferrer:

“¿Quina mudansa tan extraordinaria se experimenta en los cors dels españols en lo sigle anomenat de las llums, y que vosaltres matexos veyeu que nos han produït tantas calamitats y desgracias, [...]. Los pobles se dexaban engañar y sedhuir per aquells espies y agents secrets de la revolució que no perdonaban medi per excitar-los al descontento, y fer-los sacudir lo jou de la obediencia que se deu al govern.”²⁰⁹

La Regència publicà el mes d'octubre de 1822 un altre manifest dirigit als catalans i com a resposta del que havia publicat la Diputació de Barcelona el 27 de juliol, amb el títol de “*Catalanes*”²¹⁰, on, després d'explicar la proclamació de la Constitució per l'acció d'una minoria carregada d'or i plata, descrivia la situació del país amb aquestes paraules:

“Desencadenadas todas las pasiones, oprimidas todas las virtudes, protegidos todos los crímenes, enronizada la ignorancia, abatido el mérito, olvidada la Agricultura, despreciada la industria, estancado el comercio, abandonadas las Américas, el rey y toda la real familia en las cadenas de la más infame esclavitud.”

Pel que feia, concretament, a Catalunya, demanava una comparació entre la Catalunya reialista i la constitucional:

“La Catalunya realista se vestía de gala en medio de la incomparable satisfacción de ver florecer la agricultura, prosperar la industria y grandecerse portentosamente el Comercio; pero la Cataluña constitucional se cubre de luto al ver los campos abandonados, desiertos los Talleres y estancados los géneros en los almacenes.

[...] Aquella florida y opulenta Cataluña que escitaba la admiración no solo de las demás Provincias de Españolas sino también de la Europa entera. Comparad la Cataluña realista con la Cataluña constitucional. La Catalunya realista descansaba en los brazos de la paz y se regocijaba dulcemente en los días de serenidad y religión que amanecían en ella. Pero la Cataluña constitucional ha estado continuamente agitada por las turbulencias y alborotos, y no ha visto sino días espantosos de tribulaciones y amarguras.”

²⁰⁹ Magí FERRER: *La mort dels justos condemna a la vida dels dolents.* [...], Cervera, Impremta Bernat Pujol, 1824 [AHL, Fons Varis, lligall 52], pàg.10.

²¹⁰ Datat a 25 d'octubre a Urgell. Un exemplar al volum XXI, fol.160-164 dels PRFVII (APR). Publicat amb el títol de “A los Catalanes” al *Diario de Urgel*, núm.10-14 de 18 a 22 d'octubre de 1822. Reproduït a l'Annex V.5.

I feia esment, sobretot, a la situació crítica en què es trobaven els jornalers per la manca de treball, com si això fos atribuïble al nou sistema:

“La Cataluña realista empleaba los brazos de la pobreza, en los campos, en los talleres, en las oficinas, en las fábricas, en los caminos, en los puentes y en las casas de beneficencia; Pero la Catalunya constitucional los ha abandonado inhumanamente a una funesta inercia, les ha permitido infestar impunemente los caminos públicos y solamente los ha empleado en escitar conmociones populares contra los más honrados vasallos, contra los sacerdotes más retirados del bullicio del mundo, y contra los ilustres y valerosos militares que tantas veces han encontrado la muerte en defensa de esta benemérita y heroica provincia.”

A continuació el manifest retreia el sentiment religiós dels catalans i la protecció que la monarquia espanyola havia donat sempre a la religió catòlica apostòlica i romana. Rei i religió anaven units com carn i ungla i això era una garantia per tothom, segons el manifest²¹¹. Per últim, afirmava que el seu objectiu principal era el restabliment del rei, d'un rei protector:

“Padre de sus pueblos, que conserve las provincias en su pacífica posesión de sus costumbres inmemoriales y de sus antiquísimos privilegios, que recompense la virtud y el mérito, que vigile sobre la puntual y casta observancia de las leyes, que proteja nuestras propiedades y las personas, y que promueva por todos los medios y con todos sus esfuerzos la sana y verdadera prosperidad de la Monarquía.”

Assenyalem també que els contrarevolucionaris s'esmerçaran en demostrar que les seves propostes són les de la majoria del poble i per això refusen el mot de “facciós” que els atorguen els liberals, com mostra aquest ban d'un dels caps militars dels reialistes a Catalunya José Valero:

“Se ha sostenido en un periódico de los liberales, y es un axioma establecido entre ellos, que todo pueblo que manifiesta en masa su voluntad de cualquier manera que la exprese, no es ni rebelde ni faccioso, porque, siguiendo estos mismos principios, no hace más que ejercer su Soberanía. Si pues este principio ha podido legitimar la revolución de la isla de León y las sediciones de algunas grandes Ciudades dirigidas, no por la masa del pueblo, sino por manos que son bien conocidas, ¿con que lógica, o por que motivo, la voluntad expresa de esta provincia (o por mejor decir de todo el reino) no debe tener el mismo peso en la balanza de la justicia? ¿Que pueblos de Cataluña se oponen a la entrada de las tropas realistas, sino aquellos que están bajo la dominación de las armas constitucionales? ¿Cuántos hay por el contrario que han abandonado sus hogares al acercarse los soldados de la Constitución? Y en este caso ¿Cual es el verdadero faccioso? ¿Quien es el que sostiene la voluntad expresa del Pueblo? ¿Los liberales que son el terror de aquel, pueden ser los interpretes de esta voluntad, o los realistas que defienden sus intereses, y a quienes llaman en su socorro? Los ejércitos que llamáis constitucionales o nacionales tienen unos derechos más legítimos que los de los realistas?”²¹²

²¹¹ El mateix passava amb el reialisme segons Armando BARREIROS: Miguelismo. Ideología e mito, Coimbra, 1993, pàg.44-75, i LOUSADA: “El miguelismo...”, pàg.192-193. I amb el moviment contrarevolucionari del “brigantaggio” italià segons Franco MOLFESE: Storia del brigantaggio dopo l'Unità, Milán, 1983.

²¹² Carta de Valero al comandant de l'exèrcit constitucional a Catalunya, amb data de 28 de juny de 1822 (APR, “PRFVII”, vol.21, fol.109).

Aquesta mateixa qüestió era tractada en el diàleg reialista entre l'Albert i en Pasqual:

*“Pues més val morir en guerra
que abandonar nostra terra
[...]
Si't diuen quets insurgent
si't tractan de facciós
digals tu, lo revoltós
fou vostre Riego i sa gent:
Més fetsos est argument:
¿No diuen som soberans?
pues sent nostres drets tan grans
no volem més vostra llei
no volem qu'un Déu i un Rey
no volem més tants tirans”²¹³*

Finalment destaquem l'horror que produïa en els dirigents de la contrarevolució el record de la Revolució Francesa, com mostra aquest escrit del Mariscal de camp reialista,

Juan de Prats:

“La experiencia de muchos años me había hecho conocer que las falsas teorías rebolucionarias no tendían a otra cosa que a la total destrucción de las Monarquías; desde muy joven tube proporción de meditar sobre esta innegable verdad; porque cuando la guerra de la horrorosa rebolución de Francia estube prisionero y me penetré a fondo de la ireligiosidad, desmoralización y falacia de los partidarios de estas fatales innobaciones, que bajo principios falsos tratan de hacer aborrecible el régimen Monárquico, único a propósito para rejir en paz y felicidad las naciones, único capaz de producirles todo el bien posible y único en fin capaz de ser estable, porque residendo toda la suprema autoridad en el Soberano de él solo emanan las disposiciones, evitándose de este modo las [e]scenas tumultuosas que en la época odiosa, que espiró afortunadamente, se presentaban a cada paso a nuestra vista, y que hacían cada vez más detestable el abuso del poder que habían arrebatado a la legitimidad: demostrando sin cesar en medio de borrascosas deliberaciones sus miras sanguinarias e impías, a medida que se hacían despreciables para los que más juicio, reflexión y fervor de Dios conocíamos que de éste supremo ser nace y depende todo y que él que atenta contra los que lo representan en la tierra, después de incurrir devidamente en su santa indignación, no merecen aún la existencia que recibieron; pues que no puede esperarse de ellos que se separen del sendero de la maldad que con tanto empeño y decisión emprendieron.”²¹⁴

No hem d'oblidar, però, que durant el Trienni el paper dirigent de la propaganda política i de la lluita ideològica del bàndol reialista l'assumí un sector del clergat²¹⁵, sobretot el regular, del qual en són bons exemples Tomàs Bou²¹⁶ i Magí Ferrer²¹⁷, tot i que cal recordar

²¹³ TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, Vic, Ignasi Valls, 1823 [AHCB, A-12º op-167], pàg.8-9.

²¹⁴ Declaració a Ferran VII de Juan de Prats, Mariscal de camp, datada a Còrdova el 16 de setembre de 1824, servada al seu expedient personal a l'AGM-S, D1ºS1º, lligall P-2473. Vegeu també sobre aquesta qüestió Alberto GIL NOVALES: “Repercusión de la Revolución francesa en España (1835-1889)”, dins AYMES: España..., pàg.367-401, i J.R. AYMES i J. FERNÁNDEZ SEBASTIÁN (ed.): La imagen de Francia en España (1808-1850), Madrid, 1997. Per Portugal Maria A. LOUSADA: “L'image de la Révolution dans les discours contre-révolutionnaire portugais (1822-1834)”, dins M-VOVELLE (dir.): L'image de la Révolution Française, París, 1989.

²¹⁵ Vegeu la mateixa opinió a AROSTEGUI: “La contrarrevolució...”, pàg.582-587.

²¹⁶ Potser l'intent més seriós d'estructurar la ideologia reialista i propagar-la a nivell popular sigui el del dominic Tomàs BOU: Entero solemne de la Constitució de Càdis o destrucció completa dels

que en el bàndol liberal també hi hagué religiosos que defensaren aferrissadament la Constitució i participaren en la lluita ideològica, com el pare Albert Pujol i Eudald Jaumandreu²¹⁸. Els dirigents laics dels aixecaments (el baró d'Eroles, Mataflorida, Romagosa, Valero, etc.) es limitaren a difondre algunes proclames i bans, sense massa incidència popular, tot i delimitar els principis ideològics de la contrarevolució²¹⁹.

Serveixi de mostra del pensament reaccionari difós pel clergat reialista, el discurs que pronuncià Magí Ferrer en honor de Jaume Creus amb motiu de la seva mort, ja que *“el contribuyó dos veces a restablecer el legítimo gobierno, y poner el cetro en manos de su*

fonaments falsos sobre que descansaba que son igualtat, llibertat, y soberania popular, distribuïda en cinch conversas tingudas entre un Pagès de la montanya y un Fill seu, devant de tota la família; en que se dóna una breu y clara notícia de la extravagància de dits principis o fonaments, y se demostra lo verdader origen de la autoritat Soberana. Que per desengany de Pagesos, Menestrals y Donas, y també perquè servezca a las criaturas que aprenen a llegir, publica lo verdader amant de la veritat, Manresa, Ignasi Abadal, 1823, amb un total de 219 pàgines [BC, F.Bonsoms, núm.1.719]. Aquest document ha estat analitzat en profunditat per TORRAS: Los alzamientos..., pàg.388-409.

²¹⁷ Magí Ferrer i Pons (Barcelona, 1792 - València, 1862). Aquest és un personatge singular, doncs mentre que l'any 1820 fou l'encarregat de redactar i llegir el Discurso que en la abertura del aula pública de Constitución instalada en el Convento de N.S. de la Merced [...], Barcelona, 1820, on havia ingressat als 15 anys. Un cop derrocat el sistema liberal es dedicà a realitzar discursos contrarevolucionaris: La mort dels justos condemna a la vida dels dolents [...], Cervera, 1824, i Oración fúnebre que en las solemnes exequias, con que [...] la ciudad de Mataró [...] honró la memoria del Excmo. Jaime Creus i Martí, arzobispo de Tarragona [...], Reus, 1825. Adquirirà gran importància durant la primera guerra carlina quan serà secretari dels bisbes carlins de Solsona, Juan José de Tejada, i de l'Urgell, Simó de Guardiola, i les seves col·laboracions a El Restaurador Catalán. Mostrà una certa tirada fuerista al reclamar a la Junta de Berga el restabliment dels furs catalans perduts el 1714. Les seves obres més importants són: Alocución de Gregorio XVI vindicada, 1841; De la doctrine des droits et des amlheurs de l'Eglise d'Espagne, Tolosa, 1841; Las leyes fundamentales de la monarquía española, 1843; i La cuestión dinástica, Madrid, 1869. Vegeu CIRUJANO, ELORRIAGA i PÉREZ GARZON: Historiografía..., pàg.125-149, i la nota biogràfica al DHC, pàg.448.

²¹⁸ D'Albert PUJOL, vegeu: Catecisme polítich..., i Las ventajas que resultan a la Nación Española de prohibir la Constitución el ejercicio de cualquiera otra religión que no sea la católica [...], Barcelona, 1821; i d'Eudald JAUMEANDREU: Elogio fúnebre en las exequias del teniente general D.Luis Lacy [...], Barcelona, 1820, Curso elemental de Derecho Público, Barcelona, 1820, i la Oración inagural [...] de la càtedra de la Constitució a Barcelona (31 de maig de 1820). Sobre el clergat que feu costat a la Constitució vegeu FELIU: La clerecia, pàg.120-133; i Gerard DUFOUR (recopilador): Sermones revolucionarios del trienio liberal (1820-1823), Alacant, 1991.

²¹⁹ Vegeu com exemple la proclama Catalanes del baró d'Eroles (15 d'agost de 1822) o Espanoles de la Regència d'Urgell (15 d'agost de 1822) o la que adreçà Romagosa als seus soldats el 7 de maig de 1822 a Santes Creus: *“Desde que queria mandar la constitución no [ha] habido más que un rubatorio [sic] manifiesto, y sin seguir ni un articulo de la espresada Constitución, lo que [ha] seguido [es] el ir contra Dios i contra los vasallos y limpiar los bolsillos de todos ellos”* (Diario de Barcelona, suplement al núm.144 de 26 de maig de 1822). Això ha estat destacat per María Cruz MINA: “El carlismo o la resistencia al cambio”, dins J.ANTON i M.CAMINAL (ed.): Pensamiento político en la España contemporánea, 1800-1950, Barcelona, 1992, pàg.481-512. Vegeu també, l'anàlisi que fa Jesús MILLÁN: “Per una història social del carlisme. Una reflexió sobre els problemes de l'anàlisi històrica del moviment carlí”, dins Conxita MIR (ed.): Carlins i Integristes: Lleida segles XIX i XX, Lleida, 1993, pàg.13-50 (pàg.29-50 per aquesta qüestió).

Rey”²²⁰. Primer de tot cal justificar l’actuació del rei pel qual es lluitava, però que alhora jurava la Constitució i signava els decrets revolucionaris:

“Fueron pues los revolucionarios españoles los que tomaron parte activa en las funestas novedades del año veinte; y todos los actos que siguieron a los primeros escandalosos atentados fueron obra de la revolución. Pero el Rey los legitimó con su consentimiento, me responderán aquellos que aman vivir a sus anchuras en medio de la irreligión, del libertinage y del embrollo, para oprimir a los débiles y robar a los inermes. No hay tal: si el Rey dio su consentimiento, lo dio impelido por la fuerza a la que no pudo resistir, y con el objeto de evitar mayores males, cuya sola imagen hacia estremecer su sensible corazón. [...] Solo la violencia hace que su mano firme lo que su voluntad rehusa. [...] En este caso el Rey no es el señor de sus vasallos, ni el superior de sus súbditos, ni el padre de sus pueblos, sino el inocente y desgraciado instrumento de los usurpadores de su poder y su autoridad.”

En tot cas, si bé el rei havia jurat la Constitució, els primers que trencaren el jurament foren els constitucionals:

“No quedó obligado el Rey que se vio violentado, insultado, y despojado de las prerrogativas que la misma ley le concedía; ni la Nación que iba a ser arruinada por los que habían jurado trabajar por hacerla feliz; ni los españoles que fueron perseguidos en sus personas, robados en sus propiedades, perturbados en el cumplimiento de las leyes de la Iglesia romana, y privados de la paz que habían gozado constantemente [...]. Nadie ignora que el juramento no obliga a la parte contratante, cuando la parte contraria es la primera en romper las promesas del contrato.”²²¹

A continuació es tractava de delimitar els bàndols. Així els que havien donat suport a la revolució eren:

“Los rebeldes que forjaron tus cadenas procuraban deslumbrar con mil colores, e instilaban el veneno de la inmoralidad en el ánimo de tus vasallos: los malcontentos, los libertinos, los estafadores, los holgazanes acudían a sostener el mal levantado edificio de la anarquía, no por amor que tuviesen a ninguna ley, sino para sacudir el dulce yugo de la sana moral, para enriquecerse con las propiedades robadas a los hombres de bien, y para entregarse públicamente y sin freno, a manera de brutos animales, a las más vergonzosas pasiones.”

Mentre que la majoria del poble hauria donat suport al reialisme: *“la masa del pueblo español, del pueblo que es el profeta más fiel y seguro en los grandes acontecimientos que lo alarman, jamás pudo aquietar-se con las peligrosas novedades, que al fin, al fin*

²²⁰ ORACION fúnebre que en las solemnes exequias, con que el M. Ilustre Sr. Gobernador y Ayuntamiento de la ciudad de Mataró, en unión con el Clero de aquella parroquia, honró la memoria del Excmo. e Ilmo. Sr. D. Jaime Creus y Martí, Arzobispo de Tarragona, Caballero gran Cruz de la real y distinguida orden de Carlos III, y condecorado con la de S. Jorge de Alfama, el día 25 de octubre de 1825, dijo el R.P. Presentado de Cátedra Fr. Magín Ferrer, rector del colegio de san Pedro Nolasco de PP. Mercenarios de Tarragona, Reus, Imprenta de Pablo Riera Soler, 1825, pàg.7, 10, 11-12, 12-13, 13-14, 17, 25, 29 (nota a peu de pàgina) i 30 per les cites.

²²¹ Una coincidència absoluta amb el que manifestava Francesc Xarriè a l’oració fúnebre per Antoni Coll: *“tómase por asalto el trono de nuestro fernando; atropéllense los derechos inherentes a una corona, cuio circulo contiene dentro de sí el antiguo y nuevo hemisferio; violáanse los pactos; los perjuros reemplazan el lugar de juramentos; la fuerza toma un caracter imponente que se sustituye en lugar de la misma ley; despójese de su soberanía al Monarca [...] y para maior aprobio y burla de los españoles, se hace salir en público el fantasmón de la igualdad, que al cabo había de igualarnos aun con las mismas bestias”* (RELACIÓN de las solemnes..., pàg.6).

hubieran precipitado en el abismo de su ruina al rey, a su nación y a sus vasallos.” Un poble que, de mica en mica, s’adonà de l’engany liberal:

“Entretanto la inmensa mayoría del pueblo español, fiel y amante de su rey, habiendo apurado hasta las heces la copa del sufrimiento, y sumergido en el seno de la desdicha y miseria donde se le prometían soñadas felicidades y venturas, pensó en levantarse, o más bien se levantó sin pensarlo, no para rebelarse contra su legítimo Soberano, sino para oponerse y atajar el rápido curso de los verdaderos revoltosos que se habían apoderado del gobierno y tenían al Monarca encadenado. No, el hombre sensato no dará el nombre de revolución al heroico alzamiento de los realistas; sino que lo llamará "contra-revolución", necesaria para restituir al Rey la libertad; a la Religión el justo desempeño de sus augustas funciones, a los buenos españoles robados y perseguidos sus propiedades y sus derechos, y la paz y tranquilidad a todo el reino.”

Un aixecament en el qual hi tingué un paper clau el clergat, però que en cap cas cal considerar com exclusivament mogut per ell:

“Por desgracia hemos visto reproducidas contra el clero español las injustas calumnias con que los arrianos quisieron manchar el honor puro [...]; cuando en 1808 se levantó la nación española para sacudir el yugo opresor [...]; se complacían los malvados en atribuir a los eclesiásticos la causa del levantamiento general. Esta misma fue la cantinela de los demagogos cuando en 1822 vieron sus planes paralizados por el heroico alzamiento de la enorme masa de los realistas. ¡Pérfidos! El influjo que el Clero español, por tantos títulos respetable, tiene sobre los corazones de los buenos, es nulo, cuando se trata de los primeros movimientos del pueblo; y solo desarrolla su actividad cuando se trata de reprimir los desgraciados efectos de un levantamiento (aunque justo en su origen) desordenado. El hombre sensato que quiera dar a la verdad el lugar que corresponde, dirá que es mayor el número de los revolucionarios a quienes los eclesiásticos con su dulce influencia han salvado la vida, que el de los realistas que se han levantado precisamente por el influjo de los eclesiásticos. Estos (hablando en general), siguiendo las huellas de los antiguos defensores de la fe, dirán siempre (cuando se trata de un legítimo gobierno) lo que San Ambrosio decía a la perversa emperatriz Justina cuando le intimó sus órdenes para que impidiera la conmoción del pueblo de Milán justamente alborotado: "Por lo tocante a la multitud irritada de los cristianos ortodoxos, depende de mi el no acalorarla, y aun exortar a la paz y paciencia, pero el éxito está en las manos de Dios que dispone de los corazones.”

La visió del país era, al seu torn, prou dantesca:

“La religión de Jesucristo perseguida; ridiculizados sus sacrosantos misterios; los ministros del altar hechos el objeto de la crítica, de la burla y del sarcasmo; la potestad eclesiástica atacada en lo más sagrado de sus funciones y facultades; las esposas de Jesucristo inquietas y agitadas en sus conventos, e inciertas de su futura suerte; algunos obispos expatriados, los monacales extinguidos, las demás religiones al borde de la inexistencia; degradada y perseguida la virtud, entronizado el vicio, casi todos los empleos ocupados por hombres impíos e inmorales; las rentas del estado invertidas en planes de sedición; desecho un ejército que iba a llevar la paz a las Américas y hacer felices a los habitantes de aquellos hermosos países; despojado el Rey por un acto el más violento de su soberanía, insultada mil y mil veces su sagrada persona, calumniado otras tantas con las más atroces imposturas, amenazado con la muerte sino juraba la Constitución, y si no firmaba tantos decretos que estaban en oposición con sus sentimientos; la grandeza sin representación, la nobleza abatida, depuestos injustamente los empleados antiguos, la nación recargada enormemente con tantos sueldos, los ánimos encontrados, los espíritus del todo inquietos, las justicias sin ser respetadas, los caminos llenos de ladrones y facinerosos, la anarquía en toda la nación ... Españoles ved el cuadro espantoso pero cierto de nuestra amada patria.”²²²

²²²

GRITO de un español verdadero a toda la Nación, s.d. [possiblement de finals de 1822], un exemplar a l'APR, PRFVII, vol.21, fol.143. Vegeu-ne altres exemples a DESAHOGOS de un

Coincidint amb aquestes idees, i per completar la trilogia dels ideòlegs reialistes del clergat, podem citar a Tomàs Bou i el seu sermó Jesu-Christ crucificat capità dels servils²²³, en el qual comença dient que “*estich molt distant de pensar, devots Bergadans, que siau tant faltats de llums com maliciosament nos imputan nostres enemichs*”, i que, en canvi, qui si que estava fanatitzat eren els liberals: “*que han caygut en lo més gran fanatisme ques’ puga veurer, de defensar a costa de la sanch de sos conciutadans una llibertat desenfrenada, una igualtat impossible, una multitud de contradiccions y extravagancias*”. Segons Bou el principal delictes dels constitucionals ha estat el seu atac al clergat i la religió: “*robar los béns de la mateixa Iglesia, perseguir de mort y assassinar a sos ministros, profanar y cremar sos temples, fer burla de las imatges de Maria y dels Sants, ultrajar y motejar a est Sr. crucificat, fer inclinar lo seu sagrat cos real y verdader sacramentat a reverenciar la pedra de la constitució*”. I les causes de tot plegat eren dues:

*“La inobediència a la Iglèsia en llegir lo que aquesta los tenia prohibit, és la una; y en això se han portat y los ha seccehit com a nostres primers pares, que desitjosos de saber massa faltaren al precepte de Déu; lo que causà la seva ruïna y la de tots els seus descendents. [...] L’altre causa és lo no voler aguantar lo jou suau del evangeli, tant conforme a la sana rahó, com confessan los mateixos impios; y lo desitj de una desenfrenada llibertat per entregar-se a tot gènere de vicis”*²²⁴.

Si tornem a la propaganda ideològica i a la lluita política del reialisme hem de considerar que tenia dos elements bàsics: la refutació de la praxi liberal (l’antiliberalisme) i de les seves idees, i l’exaltació d’uns elements unificadors: rei, religió i tradició (la contrarevolució)²²⁵. Un aspecte formal mereix atenció: la simplicitat de l’exposició,

Constitucional desengañado, Vic, Ignasi Valls, 1824, reimprès a Lleida, Bonaventura Corominas [BC, Ro/13B i reproduït per MARCO: Literatura..., II, pàg.553-554]; i APUNTES políticos y medios indispensables, para que la empobrecida y desmoralizada España por sus apóstatas e hijos negros, vulgo liberales, comuneros, definición de serviles y liberales. Compuesto por el que no es poeta, Barcelona, Garriga y Aguasvivas, 1824 [BC FB, núm. 3.819, i reproduït per MARCO: Literatura..., II, pàg.556-557].

²²³ Tomàs BOU: Jesu-christ crucificat capità dels servils. Sermó que predicà en lo castell de la Real Vila de Berga en la solemne traslació de la imatge dita del sant christo del castell a la capella novament construïda en dit lloch lo dia 30 del mes de maig de 1824, Manresa, Impremta d’Ignasi Abadal, 1824, pàg.12-13 per les cites.

²²⁴ BOU: Jesu-Christ..., pàg.16-17. Els reialistes del Trienni i els actuals insistiran en desprestigiar les idees d’igualtat del constitucionalisme, vegeu per exemple COMELLAS: El Trienio..., pàg.279-295.

²²⁵ Sobre les diferències entre contrarevolució i antirevolució vegeu Claude MAZAURIC: “Autopsie d’un échec, la résistance à l’anti-Révolution et la défaite de la Contre-Révolution”, dins François LEBRUN i Roger DUPUY (ed.): Les résistances à la Révolution, París, 1987, pàg.237-244. Aquests conceptes foren aplicats a la Guerra Gran per Lluís ROURA: “La sociedad catalana y la guerra entre España y la Convención: ¿Una lucha contra la Revolución?”, dins Trienio. Ilustración y

l'associació entre el discurs teòric i la realitat pròxima, la reiteració de les idees que interessa subratllar, la presumpció de complicitat per part del receptor del missatge, i la utilització preferent del català com a llengua d'aquesta propaganda popular, mentre que les proclames i els bans dels dirigents del reialisme eren, amb l'excepció del ban d'Eroles, en castellà.

La propaganda reialista intentarà contrarestar la propaganda liberal, per la via de contrastar les idees (que podien ser bones) amb la seva praxis i amb els efectes que aquesta tenia en els sectors populars:

“Catalans: ¿quin govern es lo millor? ¿lo de la regència que gobernando en nom de Fernando segueix las antiguas lleys de España, o be lo dels republicanos que aparentando defender la constitución infernal, roban, creman, atropellan, asesinan, ... No hi ha un sol home de bé que puga estar-se quiet en sa casa quant pasan las cuadrillas inhumanas dels francmasones que finalmente se han tret la careta”²²⁶.

Per aconseguir-ho utilitzaven sovint exemples arran de terra que fessin assumible el discurs més teòric, com mostra, per exemple, el discurs de Francesc Xarriè, que deia:

“Cotejad ahora, hermanos míos (y para esto, os lo repito, no tenéis necesidad de otras pruebas de las que a toda costa acaba de suministraros la experiencia de tres años); cotejad estos funestos pronósticos de parte de la "ignorancia" [els reialistes] con los especiosos cálculos y lisonjeras esperanzas, con que pretendían alucinarnos nuestros "sabios" por antonomasia [...]. ¿Que fruto hemos sacado de una revolución que escandalizando a todo el orbe no nos deja otro consuelo, sino el tener que avergonzarnos? ¡Paralizado el comercio; nuestras más ricas colonias hechas presa de los que imitando nuestra malhadada rebelión ni han querido sujetarse al Rey; ni a las Cortes; ni a la Patria! ¡Cerrados vuestros talleres: vuestros hijos, báculo que debían ser de la vejez que os aguarda, o arrastrados por la fuerza, o seducidos por el engaño, a incorporarse en una milicia nacional que después de haberlos desmoralizado, despojándoles de todo sentimiento de religión y humanidad los ha por fin conducido como ovejas al matadero: y con pretexto de defender vuestras libertades patrias, han sacrificado muchos de ellos su vidas en las aras de la impiedad, de la traición, y de un verdadero fanatismo! Vosotros mismos lo habéis también presenciado: la irreligión y el más desenfrenado libertinage, danzar sin máscaras, cometiéndose unos crímenes que no conocieron nuestros Padres; en los corrillos, en las tertulias patrióticas, en las infames producciones, abortos de la libertad de imprenta, censurados unos dogmas que la venerable antigüedad siempre había reconocido por sagrados; dispersos, sino alevosamente asesinados los Obispos, a quienes colocó el Señor por atalayas en la casa de Israel; los rayos del Vaticano mirados como mamotretos de la superstición; el sucesor de San Pedro vulnerado en los derechos de su jurisdicción; y unos militares sin talento, o lo más, unos leguleios de nuevo cuño, reemplazando el lugar del supremo Pastor de la Iglesia, para reformar el Clero: Templos, Iglesias, Monasterios, proscripciones, destierros, robos, rapiñas, asesinatos...”²²⁷.

En el mateix sentit s'expressà el trinitari que realitzà l'oració fúnebre per la mort del bisbe de Vic, Raimon Strauch:

Liberalismo, núm.13 (1989), pàg.57-68. Sobre el paper ideològic de la tradició a la contrarevolució portuguesa vegeu LOUSADA: “El miguelismo...”, pàg.186-188. WILHELMSSEN: La formación..., pàg.113-114, assenyalava que els regents a l'hora de redactar el seu manifest “no debían pensar que había necesidad de analizar los fallos del liberalismo con gran detalle” afirmació que no té cap sentit si hom consulta el mateix manifest o qualsevol altre document reialista.

²²⁶

Diario de Urgel, núm.40, de 21 de novembre de 1822, pàg.4.

²²⁷

RELACIÓN de las solemnnes..., pàg.8-9.

“La apetecida soberanía, la libertad, la igualdad y la felicidad no tuvieron más existencia que en el ruido que las promesas hacían; la abundancia estaba ceñida al círculo de los que habían usurpado el mando, o se la procuraban con estafas, dilapaciones, o a la bayoneta, [...]; la libertad de imprenta era un arbitrio tolerado para estragar las costumbres, descatalogar al pueblo, ultrajar la Religión, humillar al monarca, y poner en ridículo al sacerdocio [...], perdimos nuestro “bien” estar, y esto es lo que sabíamos: el peso del mal nos agobiaba, y se quería que no lo conociéramos. [...].

Cuando éramos vasallos, se nos trataba como vasallos; y cuando fuimos hechos soberanos, se nos redujo a la suerte de esclavos. Eramos libres y se nos forzaba a callar; éramos libres, y hasta el mirar se nos espiaba; éramos libres, y casi ni el pensar se nos permitía. Abrojos y espinas es lo que ha producido la intentada soberanización. ¿Y que abrojos? Arbitrariedades, opresiones, despotismo, tiranía, robos de todo género, violencias, fusiladuras, degüellos,
...²²⁸

També intentà unir les desgràcies d'un sector de la societat (les velles classes privilegiades, sobretot el clergat) i la majoria de la població: *“A mi me han dejado incongruo, y no tengo que comer, y a vosotros os han arruinado y no tenéis que trabajar. ¿Y éstas son las felicidades que nos habían prometido?”*²²⁹. En canvi, els dirigents del reialisme es cuitaran molt de no proclamar obertament un retorn al feudalisme, i utilitzaran la defensa del *“tron i l'altar”* com a consigna unificadora (i encobridora) entre els de dalt i els de baix. Això era el que deia Magí Ferrer:

*“Aquella lley fundamental de España que no admit altra religió que la catòlica, apostòlica, romana, y que la han sostinguda los españoles desde los primeros siglos del cristianisme, ben convensuts de que la pau no pot durar en un regne en lo qual se pemeten otras religions. [...]. Perquè coneguerem que lo Rey es lo pare dels seus vassalls; al contrari de quan governen uns homens ambiciosos y malvats que no tiran sino a fer lo seu negoci xupant la sang dels pobles”*²³⁰.

No és estrany doncs que els liberals es sorprenguessin: *“Véase cual es el grito de los facciosos [...]: ninguno dice, Vivan los señoríos, Vivan los Diezmos, etc. Sino que todos gritan Viva Deu, viva la fe de Déu”*²³¹. Precisament un dels principals objectius ideològics de la contrarevolució des de la Revolució Francesa serà el d'aconseguir els màxims suports populars en la defensa de l'Antic Règim, intentant de confondre la contrarevolució i

²²⁸ ORACION fúnebre que en las solemnes exequias celebradas el día 12 de febrero de 1824 en la iglesia catedral de la ciudad de Vich por el cabildo, muy il. ayuntamiento y respetable clero, con motivo de la traslación ... del cadaver del Ilmo. D. Fr. Raymundo Strauch y Vidal, obispo de Vich, víctima de las venganzas del liberalismo, dijo el R.P.Fr. Ramon de Jesús, ministro del convento de Trinitarios descalzos de dicha ciudad de Vich, Perpinyà, J. Alzine, impresor del rey, 1824 (IMHB A-8º-49), pàg.34-35.

²²⁹ Fragment del “Sermón que el día 25 de Agosto del presente año [1822] pronunció en la Yglesia el Párroco del Pueblo de ** de la Provincia de Gerona”, al vol.XXI, fol.133-135 dels PRFVII-APR. Reproduït a l'Annex V.6.

²³⁰ FERRER: *La mort dels justos...*, pàg.23-24.

²³¹ El Indicador Catalán, de 20 de maig de 1822, pàg.506 (citat per TORRAS: *Liberalismo...*, pàg.19).

l'antirevolució²³². No és gens estrany que la propaganda reialista intenti desmuntar una de les principals acusacions dels liberals: la de que el sector del poble que dóna suport al reialisme ha estat “enganyat” pel clergat:

*“Per salvar son despotisme,
nos diuen alucinats
que 'l clero nos te enganyats
predicant lo fanatisme:
¿Donchs perquè 'l liberalisme
que 'ns fa tan independents
no fa millor arguments
pera desalucinarn-os?
Com és que en lloch de agradarnos
estiguem més malcontents?”²³³*

Un document servat a l'Arxiu Diocesà de Girona ens pot ajudar a completar aquesta mostra dels arguments teòrics del refús contrarevolucionari al sistema constitucional. Aquest document, basant-se en Ciceró i Tàcit, assenyala que “*la mezcla del demos y la aristocracia pondrá enemistad entre ambas partes, producirá agitaciones y entonces, el poder, pasará a manos de un usurpador*”²³⁴. Argumenta que el primer govern representatiu va ser el dels Estats Units d'Amèrica, i que abans no n'hi havia hagut mai:

“No ha habido gobierno representativo hasta la fecha a excepción de EEUU de América, cuya singularidad no permite asegurar mucha duración y sana política. No ha existido jamás una monarquía representativa y de existir no saldría de la pura teoría ¿y podrá convenir a España un sistema producido por los principios protestantes?, a una constitución real y verdadera de siglos formada por el catolicismo más acendrado?”

Afegeix que, mentre a França la revolució fou una obra nacional, a Espanya:

“Entre nosotros se ha mantenido la mayoría del pueblo ajeno a esta filosofía, por lo que nuestra revolución no tiene nada de nacional, engendrada por extraños, por teóricos acalorados, fomentada por gentes perdidas en cuevas tenebrosas y llevada a cabo por una porción de tropas descarriadas. Su carácter propio es el de una agresión contra la nación.”

A continuació lligava la Constitució a l'Al-Corà, referint-se al “Trágala”: “*¿Quien es capaz de encontrar la más mínima diferencia entre la propagación de la Constitución y la del Alcorán?*”. El rei estava pres dels constitucionals, i:

“La voluntad de la nación se expresa por las divisiones realistas, que curan sus enfermos y heridos sin hospitales, las cuales se engrandecen a medida del armamento que se procuran, que representan las mismas señales que el apoyo nacional, que la División de este Mina, que hoy las persigue, presentaba en tiempos de la invasión de Bonaparte. Estas divisiones al oír el nombre de la regencia puesta al frente de la principal, corrieron bajo sus órdenes a ponerse,

²³² Vegeu ROURA: “La sociedad ...”, pàg.62-66. Pel cas portuguès vegeu BARREIROS MALHEIRO: *Miguelismo...*, pàg.211-218.

²³³ *TERCERA conversa*, pàg.16.

²³⁴ AdiocG, Ma-5-1-6, citat per SAIZ: *El Trienio...*, pàg.151-153.

sin que las maquinaciones de los enemigos logaran disuadirle.”

El seu objectiu era alliberar el rei “*para que con sus antiguas Cortes pusiera conforme a las leyes fundamentales, lo que juzgase conveniente para los cuerdos*”

Però aquestes disquisicions teòriques era molt difícil, per no dir impossible, que arribessin al “poble”. Anem a centrar-nos ara en la propaganda contrarevolucionària. La contrarevolució cercarà els seus enemics molt lluny en el temps, ja que segons ells les arrels de la revolució estarien en la Reforma protestant:

*“Ab aqueix vocabulari
que l'heretgia inventà
passat de tres cents anys ha
que s' fa guerra al Santuari,
intentant tot lo contrari”²³⁵.*

Després continuarien per la Il·lustració: “*España habia estat un regne feliz ab les lleys antigas, i los usos i costums a la española; més luego que comensaren a introducirse llibres dels filosofistas, les modas i la ilustració dels filosofos ya no hem tingut sinó desordres, misèria i més misèria, i tot va com Déu vol i nosaltres veyem...*”²³⁶. La crítica a la Il·lustració es recurrent en la propaganda contrarevolucionària. Així en Bonosí, per exemple, contesta a en Xacó que li diu que les idees de Rousseau són bones:

“¿Qué importa que fos bo en lo llibre si és impossible en practica? a més de que los ilustrats ateus o jueus del dia tenen unas trassas i mañas que saben fer veure lo blanch negre i lo negre blanch als que no saben o no volen discórrer. [...], encara suposat que sian bonas ¿les has vistas may fora del paper? vull dir ¿les has vistas ni tu, ni ningú, posadas en la pràctica?”.

I en Xacó referma l'explicació citant l'exemple francès, sempre present en la contrarevolució: “*Axò no; i encara t' diré que per lo que passa veig que es cosa imposible; encara veig més, veig que tots los que se han empeñat en volerlas practicar no han pogut veurer lo cap del fil; han estat la causa de la mort de milions de personas, i los matexos caps del motí també han fet cap a l'olla*”²³⁷. En Bonosí contraposarà els llibres de la il·lustració als de la Sagrada Escripura i criticarà els il·lustrats perquè, tot i

²³⁵ TERCERA conversa ..., pàg.20.

²³⁶ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó sobre los assumptos de España, Girona, Impremta d'Agustí Figaró, Girona, 1822, n'hi ha una altra edició feta a Manresa el 1823 a la Impremta de Tomàs Abadal [AHCB, A-12º-op.166 i 494, BC: F.B. núm.6.862], pàg.8. Vegeu a més BOU: Jesu-Christ..., pàg.18-19: “*un Rosó, un sol home, un protestant ... que dich? Un home que no és res y que se contradeix a cada pàgina de sos escrits, ha estat preferit per uns homens ques' diuhen ilustrats, a un sens número de sabis que conta la Iglésia en son gremi*”. Vegeu sobre aquest aspecte HERRERO: Los orígenes..., pàg.27-53. Vegeu qüestions semblants pel carlisme a RÚJULA: El soporte..., pàg.228-237 i 246-255.

²³⁷ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg.16-23.

que les idees que tenien podien ser bones, eren impracticables, igual que ho seria començar a construir una casa per la teulada:

“Les obras de Rusó (i lo mateix dic dels altres pàjaros de rapiña) són un famer ahont hi ha molta fló i pocas pomas bonas que les has de buscar amb molt treball, te has de embrutar per haverlas, les has de rentar i pelar per menjarlas, i despues de això les trobaràs tant o més agras que la que varen menjar Adam y Eva. ¿Que no val més quens agafem ab la sagrada escriptura, i altres llibres sants i bons; ahont no hi ha sinó pomas dolsas i maduras, ahont trobaràs la sana doctrina i cap macsima ni suposició dolenta, i ahont no costa mica ni molla de treball lo buscar i encontrar la veritat?”²³⁸

I, en el mateix sentit s'expressava en Pasqual referint-se a les paraules de “protecció, reforma, il·lustració, novas llums, liberalisme, guerra contra'l fanatisme, fora superstició”:

*“Ab aqueix vocabulari
que l'heretgia inventà
passat de tres cents anys ha
que s' fa guerra al Santuari:
intentant tot lo contrari.
[...]
Per tot ja la fama pert
aqueix nom de llibertat,
perquè prou nos ha enseñat
la fatal experiència
que ab tres anys d'eixa llicència
nos han ben llicenciat.”²³⁹*

De la Il·lustració es passaria, segons la contrarevolució, a les societats secretes liberals que tindrien com a objectiu l'extensió de la revolució arreu del món:

*“És una secta malvada,
que baix de nom diferent,
en tots los regnes se extén
I fa'l mal a la callada:
En Fransa és anomenada
la secta dels jacobins,
en Nàpols i'ls seus veïns
Carbonaris, en Bretanya
Radicals, en nostra Espanya
Liberals o llibertins.
Tots estan agermanats,
i tenen jurat fer guerra
a Déu i als Reys de la terra
Fent reboltar sos estats”²⁴⁰.*

Finalment, pel que fa a aquest aspecte, assenyalen que els veritables culpables del

²³⁸ CONVERSA que tingueren lo Bonosi y lo Xacó..., pàg.22.

²³⁹ TERCERA conversa..., pàg.20-21.

²⁴⁰ SEGONA conversa entre Albert y Pasqual, Barcelona, Impremta de Josep Rubió, 1823 [AHCB, A-12º op.318], pàg.10. Vegeu sobre aquesta crítica a les societats secretes HERRERO: Los orígenes..., pàg.55-70 i ARÓSTEGUI: “La contrarevolución...”, pàg.591-594. Pel cas portuguès on també es present aquesta crítica per part del miguelisme vegeu BARREIROS MALHEIRO: Miguelismo..., pàg.93-134.

desgavell eclesiàstic i del valors religiosos havien estat els jansenistes:

*“Jansenistas, és un fet,
que són ells los més malvats
de quants heretges plegats
se han vist en tot lo món,
ells són causa del trastorn
Que n's cuasan tants condemnats.”²⁴¹*

I, referint-se concretament a Llorente i Prat:

*“Mucha part dels heretjasos
Sacerdots los trobaràs,
pues luego veuràs
que tals foren els seus pasos:
caigueren primer en los llasos
de supèrbia o mala vida
i com quan pasa la mida,
la maldad, la consciència
no vol tenir paciència
al fi llansaren la brida”²⁴²*

La Constitució no seria res més que la concreció de les idees revolucionàries des de la Reforma protestant a la Revolució Francesa passant per la Il·lustració, i per tant es convertirà en un objectiu preferent de la propaganda contrarevolucionària acusada de ser la causa de tots els mals: *“La Constitució ja és al diable; i lo mateix és estat fer la tombarella que lo cel mos ha donat pluja; la terra promet molts fruits”²⁴³*. La seva incompatibilitat amb la religió catòlica era defensada a capa i espasa, sobretot a la segona conversa d'Albert i Pasqual, ja: *“Que's de nostra Fe enemiga”²⁴⁴*.

Malgrat les dificultats, el reialisme no abandonà la crítica teòrica dels principis del liberalisme, però sempre intentant fer-la assequible als receptors populars. La propaganda reialista afirmarà sistemàticament que les idees liberals, tot i que podien semblar bones, l'experiència havia demostrat que no es podien dur a la pràctica: *“encara suposat que sian bonas ¿les has vistas may fora del paper? vull dir ¿les has vistas ni tu, ni ningú, posadas en la pràctica?”²⁴⁵*. I això es refermava citant l'exemple francès, sempre present en la propaganda de la contrarevolució:

²⁴¹ CONVERSA entre Manuel i Josepó. Molt instructiva, y a propòsit pera descobrir las embusterias dels filosofos y constipats de nostres dias, Vic, 1823 [IMHB, A-12° op.166], pàg.7.

²⁴² CONVERSA entre Albert i Pasqual, pàg.6. Vegeu també BOU: Jesu-Christ..., pàg.21-22 que referint-se a Llorente diu *“aqueix monstre de la impietat, [...], que deixà molt atrás a tots los heretjes de la antiguetat en las suas infernals obras”*.

²⁴³ SEGONA conversa que tingueren lo Bonosí i lo Xacó sobre los assumptos de España, Girona, [1823] [AHCB, A-12° op.166], pàg.3. Pel cas portugués on també es present aquesta crítica per part del miguelisme vegeu BARREIROS MALHEIRO: Miguelismo..., pàg.135-161.

²⁴⁴ CONVERSA entre Albert y Pascual..., pàg.3. Vegeu el cas francès molt semblant a VOVELLE: La mentalidad..., pàg.186-192

²⁴⁵ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg.14.

“Axò no; i encara t' diré que per lo que passa veig que es cosa imposible; encara veig més, veig que tots los que se han empeñat en volerlas practicar no han pogut veurer lo cap del fil; han estat la causa de la mort de milions de personas, i los matexos caps del moti també han fet cap a l'olla.”²⁴⁶

En aquesta línia, la sobirania nacional es comparava amb el món animal i es contraposava a l'estructura reial que s'assemblava més al funcionament de la família. Així es posava l'exemple del que passaria en una casa si hi hagués igualtat, que uns (els més caragirats) dominarien els altres i es perdria la figura de l'hereu que garanteix la continuïtat del patrimoni familiar, com assenyala en Bonosí::

“¿Com aniria la tua casa amb aquesta igualtat? Suposa que tots los teus béns se han de partir en parts iguals entre tu, la tua dona, los fills, mossos, criades [...] ¿quantas disensions, quantas disputas i barallas no hi hagué? allò semblava un infern [...], dextat de constitucions, cansons i fulias. En una casa lo pare es qui ha de manar a la familia i governarla, i lo mateix deu fer un Rey en son regne, i lo contrari seria fer girar el món al revés.”²⁴⁷

Precisament, un dels problemes més greus que haurà d'afrontar la propaganda reialista serà que molts dels seus seguidors, especialment el camperolat pobre, vegin amb simpatia la idea d'igualtat²⁴⁸, com mostren els interrogants que es plantegen en un dels diàlegs reialistes: “Perquè, digasme, lo un ha de manar y l'altre de obedir? ¿perquè lo un ha de ser ric y l'altre pobre? ¿perquè aquell ha de menjar pollastres y aquest se ha de morir de fam?”²⁴⁹. Per això intentaran refutar aquesta màxima des de diferents punts de vista, intentant demostrar que és impossible de realitzar, ja que el món i els homes són diferents per naturalesa:

“Ay ay! jo tinch bon cap, i tu no? ¿que no som iguals? pues perquè no tenim tots dos bona memòria i bon talent?, ¿encara no et desengañas de que tot axò de igualtat és una valenta gatada [...]. Entengas: que no som tots iguals, la primera perquè és impossible, la segona perquè Déu no hu ha volgut, la tercera per això, la quarta per allò, la quinta per allò altre”²⁵⁰.

Per altra banda, contraposaran la idea d'igualtat natural, que consideren acceptable, a la social:

“Que un solitario morador en los abrasadores arsenales de la Arabia se diga que es igual a otro que habita los helados desiertos de la Siberia, no hay porque contradecirlo; pero que la igualdad se introduzca en una reunión de sabios e ignorantes, de pobres y ricos, de amos y criados, ... ¿puede sino un cerebro desconcertado concebir idea tan funesta. [...]. Y en todas las sociedades se han distinguido siempre virtuosos y viciosos, letrados y rústicos, poderosos y débiles. [...].

²⁴⁶ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg.14.

²⁴⁷ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg.8-9. Vegeu també BARREIRO: Liberales..., pàg.113. WILHELMSSEN: La formación..., pàg. 118-119, diu sense cap tipus de fonament que “La Regencia de Urgel nació, precisamente, de la convicción de que la soberanía mana originalmente del pueblo” [sic per tota la frase].

²⁴⁸ Per exemple, aquest és l'únic tema ideològic tocat expressament pel Diario de Urgell, núm.30 de 7 de novembre de 1822.

²⁴⁹ SEGONA conversa que tingueren ..., pàg.23.

²⁵⁰ SEGONA conversa que tingueren ..., pàg.11.

A pesar de todo los filósofos de moda se empeñan en vendernos la igualdad por moneda corriente y efectiva. Y lo prueban porque hacen que el oficial como con el soldado, y el ruin se sienta a la derecha del señorón: ¡necios! Ni saben ver que aún en esto mismo esclavizan a sus inferiores; porque no hay soldado que no prefiera a tales obséquios echarse un porrón de vino con sus compiches, ni ruin que no estime más sentarse a la izquierda de los pícaros de cocina.”²⁵¹

També la idea de llibertat és criticada en la seva praxi més que en la seva teoria, aprofitant els enfrontaments entre els partits i l'agitació social i política que vivia el país. La llibertat, a més, segons la contrarevolució, no hauria aportat cap avantatge al poble:

*“Diputats de la Junta
la més lleal
no volgeran a España
sen tribunal.
Perque la gen tingecin
més llibertats
tot ha estat al contrari
y ab falcetax”²⁵².*

La propaganda contrarevolucionària també intentarà refutar la mística de la nació, ja que la seva definició es imprecisa i s'utilitza de forma diferent si es per rebre beneficis o per sortir-ne perjudicat:

*“Tots estos son la nació
quan es tracta de robar;
més en havent de pagar
la nació serem tu i jo.”²⁵³*

Conseqüentment la idea liberal de la sobirania nacional també serà refusada per la contrarevolució basant-se en que el poble és incapaç de governar-se per ell mateix:

“Ningú desitja tant lo be del poble com ell mateix; però tampoch ningú se fa tant de mal a si mateix com lo mateix poble ... i regularment succehex que cuant lo poble pensa señarse a les horas se traux los ulls. Lo poble és com un ciego que camina tot sol al precipici; i per axò tot home sensat demana estar lligat a la veu i govern de un altre per no precipitarse a si mateix.”²⁵⁴

Segons la propaganda contrarevolucionària la sobirania no és més que un engany que utilitzen els liberals per manar pel seu compte:

*“¿La veus la Sobirania
del Poble tan decantada?
si no fos cosa probada
l'ignorància escusaria:
mes ¿qui ha que no sabia
que ab eix títol agradable
la Fransa fou miserable,*

²⁵¹ Diario de Urgel, núm.30, de 7 de novembre de 1822, pàg.2-3.

²⁵² La llibreta..., pàg.102. Vegeu també BARREIRO: Liberales..., pàg.113-116.

²⁵³ CONVERSA entre Manuel i Josepó..., pàg.6.

²⁵⁴ CONVERSA que tingeren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg.15.

I el mateix passa amb les Corts, el principal instrument polític del nou règim constitucional, ja que la crítica es dirigeix de nou més a la seva praxis que a la seva teoria:

*“¿Que podian fer los de les Corts que casi tots eren uns morts de fam (i uns b... val més callaro) sinó lleys de sa pròpia conveniència? Axís hem vist que molts de ells han enganxat los millors empleos i ab uns sous que Deu sen vulga apiadà (...). Per lo regular sempre ixen elegits los més bribons i canallas, com ho veiem per nostras desgràcias en los nostres de Cataluña. La primera cosa que han fet és posar una desunió en tota España, fomentar los partits, autorisar tots los vicis, destruir la Religió, comensant per la soca, robar les propietats (...). Axò si, dient sempre ab escrits i de paraula que el poble és soberà, que tots som iguals, que hem de ser llibres; però mentres tant nosaltres paguem per mantenirlos, ells xupan la nostra sanch, i axí descaradament se burlan del poble i dels matexos que los han donat lo poder. Digas Xacó ¿no és axò lo que passa? yo dich que axò verdaderament és ser cornut i pagà l' beure”*²⁵⁶.

Unes Corts que no eren representatives del país, segons la contrarevolució, perquè les eleccions de diputats havien estat manipulades, com assenyala en Bonossí: *“¿qui fou lo qui elegí los vocals de corts? los diners, les intrigas, los puñals”*. En Xacó, per refermar l'explicació, relata com van anar les eleccions a Barcelona: *“me entregaren una llista de personas desconegudas: me digueren que tots eran uns grans hòmens: me ompliren lo cap de rahons i fins me feren amenassas: vas donar aquella llista”*²⁵⁷. Finalment, s'intenta demostrar que aquestes Corts no tenen res a veure amb les de la tradició del país com afirmaven els liberals:

*“Nosaltres ya teniam nostras antiguas corts [...] però axò amb lo degut respecte i moderació [...] may hi habia los alborotos que s' veuhen en les eleccions de nostres dias [...] la sobirania sempre és estat un dret del Rey i les corts may habian tingut sinó lo de proponer i demanar lo que 'ls aparexia.”*²⁵⁸

Un altre aspecte de la propaganda contrarevolucionària és l'exaltació d'un suposat passat feliç, diferent d'un present ple de dificultats i incògnites²⁵⁹: *“España habia estat un regne feliz ab les lleys antigas, i los usos i costums a la española; més luego que comensaren a introducirse llibres dels filosofistas, les modas i la ilustració dels filosofos ya no hem tingut sinó desordres, misèria i més misèria, i tot va com Déu vol i nosaltres veyem”*²⁶⁰. La propaganda contrarevolucionària insistia en que la situació no havia fet més que empitjorar des de la proclamació de la Constitució:

²⁵⁵ TERCERA conversa entre l'Albert y en Pasqual..., pàg. 18.

²⁵⁶ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg. 11-12.

²⁵⁷ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg. 15-16.

²⁵⁸ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg. 16-17. Vegeu BARREIRO: Liberales..., pàg. 130-132.

²⁵⁹ Característica comú als moviments socials pre-industrials, com assenyala RUDE: La multitud..., pàg. 22.

²⁶⁰ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg. 16-17.

*“La nació va atrassada
i's troba més endutada
que avans la Constitució,
no es de estranyar, pues serveixen
per pagar be'ls partidaris,
i un gran partit de emisaris
que en tots regnes sedueixen.”²⁶¹*

Amb tot, oblidaven interessadament que entre 1814 i 1820 l'absolutisme no sols havia estat incapaç de resoldre aquests mateixos problemes, sinó que els agreujà més²⁶²:

“La Cataluña realista se vestía de gala en medio de la incomparable satisfacción de ver florecer la agricultura, prosperar la industria y grandecerse portentosamente el Comercio; pero la Cataluña constitucional se cubre de luto al ver los campos abandonados, desiertos los Talleres y estancados los géneros en los almacenes. [...] Aquella florida y opulenta Cataluña que escitaba la admiración no solo de las demás Provincias Españolas sino también de la Europa entera. Comparad la Cataluña realista con la Cataluña constitucional. La Catalunya realista descansaba en los brazos de la paz y se regocijaba dulcemente en los días de serenidad y religión que amanecían en ella. Pero la Cataluña constitucional ha estado continuamente agitada por las turbulencias y alborotos, y no ha visto sino días espantosos de tribulaciones y amarguras.”²⁶³

Dins d'aquesta defensa de la tradició, la reivindicació de la família es converteix en un element retòric de primer ordre entre els reialistes, ja que l'estructura patriarcal de la família serveix d'exemple fàcilment comprensible per entendre com ha d'ésser la societat:

*“Cuydado pares
Alerta mares
que de vosaltres
naix tot lo mal.
Del poch cuydado
menos recato dels fills i fillas
los mal crieau
Si als criavau
y als ensañavau
mentre son jovens
de amar a Déu
quan morirau
no temeriu
de donar comtes
davant Déu”²⁶⁴.*

Una crítica que no era pas nova del Trienni, sinó que n'hi havia mostres al sexenni absolutista (1814-1820), com la que reproduïx el masover de Sant Boi de Llobregat,

Pau Porcet:

*“Diu que ban de corrutaco
pensan que tot està bé,
enseñant los pits y brasos*

²⁶¹ SEGONA conversa entre Albert y Pasqual... pàg.16.

²⁶² Com ens ha demostrat FONTANA: La quiebra....

²⁶³ Manifest de la Regència d'Urgell titulat “Catalanes” de 25 d'octubre de 1822. Reproduït sencer a l'Annex V.6. Un altre exemple semblant és el sermó de Fra Tomas Bou pronunciat a Solsona el 30 de maig de 1824: Tomas BOU: Jesu-christ crucificat capità dels servils....

²⁶⁴ La llibreta..., pàg.40-41.

*ja fan que las bègian bé;
las fandillas pòrtan Llargas
com un sac al rudedó”.*

El qual també transcriu unes cobles “*per exemplar del Juvent, per-a què pòsian tots enteniment y per-a-què los Pares y Mares tingan los Fills recatats*”:

*“Hem arribat a un sigle
que no hi ha temor de Déu,
respecte ni reverència
conforme tots ho veheu.
[...]
No hi ha respecte an als Pares
ni an als Ministre de Déu,
ni menos als sagrats temples,
fins als Sans aprofaneu
Malehiu y blasfameu
de un Déu tant bo y lleal”²⁶⁵*

Però els elements claus de la contrarevolució a tot Europa seran la defensa del tron i de l’altar, com ha assenyalat Pedro Rújula “*la contrarrevolució produjo una ideología que defendía y elogiaba las virtudes de la Religión y la Monarquía como pilares fundamentales del Estado, combatía, e infamaba, al liberalismo y a sus artífices*”²⁶⁶. La divisa “*Deu, Pàtria i Rei*”, com assenyala Lluís Roura²⁶⁷, apareix a finals del segle XVIII enfront de les noves idees, com a clam popularitzat enfront del racionalisme i del canvi, i en defensa de la fe i l’ordre. Tot i que els reialistes del trienni no abusaran d’aquest crit, com després faran els carlins, sí que utilitzaran el de “*Rei i Religió*”:

*“Del que pasa a España
ab la Constitució
destruyt a la Iglesia
y a la nostra Religió.
Catòlichs a las armas
per concervar la lley
que Deu a tots nos mana
per concervar la Lley.
A nostre soberano
defensarlo devem
perque cil cap nos falta
tots junts nos hi padrem.
Desgraciada España
ci aguecin mor al Rey
seriam tots anarquichs
ques la mes mala lley.”²⁶⁸*

²⁶⁵ Jaume CODINA (ed.): Llibre de polítiqueses i curiositats. Memòries de Pau Porcet (1788-1856), pagès de Sant Boi de Llobregat, Sant Boi, 1995, pàg.16 i 70-76.

²⁶⁶ RÚJULA: “*El soporte...*”, pàg.259-265, pàg.259 per la cita.

²⁶⁷ ROURA: “*Poders...*”, pàg.263. Vegeu al respecte l’excel·lent llibre de Pere ANGUERA: Déu, Rei i Fam, Barcelona, 1995, sobretot el provocador títol que qüestiona aquesta trilogia clàssica.

²⁶⁸ La llibreta..., pàg.78-79.

Segons la ideologia contrarevolucionària, un món sense rei, i/o sense religió, era un món eixelebrat, arbitrari, i injust, on els conflictes entre els poderosos tan sols perjudicaven als pobres:

*“Al Rey pres lo posareu
ab engaños y rahons
ocultan vostras unglas
y malas intencions
Luego que ereu dueños
infamas y vils tirans,
fets verdugos matareu
pares, bisbas y jermans.”²⁶⁹*

La figura del rei serà l'element clau que unificarà el realisme enfront de la idea de la sobirania nacional dels liberals²⁷⁰. Un rei per sobre del bé i del mal, més mític que real i que, igual que plantegen els liberals, sempre que fa quelcom en contra de les seves idees és perquè ha estat forçat o mal aconsellat, tal i com diu en Pasqual a la segona conversa:

*“Contra son Rey que han jurat,
I que li fan violència
Perquè, contra consciència
Firmi'l qu'ells han decretat”²⁷¹.*

I com encara repetia a la tercera conversa:

*“Li fan tragar sens remey
la fatal constitució
i tant si la vol com si no
la forsa val per la lley.”²⁷²*

Per la contrarevolució l'única manera de solventar aquesta qüestió era que el rei fos absolut, perquè era la única garantia de la seva independència, malgrat que pogués haver-hi algunes errades:

²⁶⁹ La llibreta..., pàg.88.

²⁷⁰ Sobre la figura del rei pel camperolat pobre, vegeu HOBBSAWM: “Los campesinos...”, pàg.34-35; RUDE: La multitud..., pàg.225-231; TORRAS: Liberalismo..., pàg.14-21 que parla d’ “hipertrofia del mito monarquico en el transcurso de la guerra de la Independencia” (pàg.17); BARREIRO: Liberales..., pàg.118-121; i HERRERO: Los orígenes..., pàg.383-390. Josep FONTANA: “Guerra del francès, guerra de la Independència, guerra napoleònica: ¿qüestió de noms o de conceptes?” dins L'Avenc, núm.113 (1988), pàg.25, ha assenyalat pel cas espanyol, que la imatge de Ferran VII “no significa per a ells [els pagesos] el sobirà legítim, sinó l'esperança de millora” per la cita. Una crítica a aquesta visió pel cas espanyol a MILLÁN: “Per una història...”, pàg.47-50. Una base que perdura durant el carlisme, en aquest cas de forma diferent, perquè ja no es tracta de la figura del rei, sinó d'un determinat rei (vegeu RÚJULA: El soporte..., pàg.216-217). Vegeu pel cas portuguès, i el mite de Miguel I, el “Miguelisme”, Armando BARREIROS MALHEIRO: Miguelismo. Ideologia e mito, Coimbra, 1993, pàg.163-210 i 219-339, amb una acurada anàlisi de com es va conformant el mite i com es divulga entre la població.

²⁷¹ SEGONA conversa entre Albert y Pasqual..., pàg.9.

“Un Rey ja may dessitjarà ni pot desitjar empleos perquè no pot ya pujar més, no ha de pensar en acomodar la família perquè per lo curs ordinari de les coses prou que estan acomodats [...]. En axò por haberhi algun abús, és veritat, però Xacó lo Rei és home com nosaltres, i entre homens no hem de buscar lo que és absolutament perfet i no pot tenir defectes, sinó allò que està posat en rahó, o per lo menos lo que porta menos inconvenients.”²⁷³

La defensa de la Religió es convertirà en el segon principi de la revolta, fins el punt que s'ha arribat a parlar de “guerra santa”²⁷⁴:

*“Vosaltres ne voliau
fer perdre la Cristiandat
Déu com a general
prou bo ne a guardat
[...]
Aquella vil canalla
que van contra Déu
y de la Iglesia Santa
que volian fer perdra
a la religió.
Si nosaltres som voluntaris
per los fraras y capellans
y pels Bisbes y Canonjas
y pels demás Christians”²⁷⁵.*

Sovint, però, no es parla d'una religió en abstracte, sinó d'una religió que anava lligada a la comunitat rural, a la parròquia, i que incloïa diferents activitats socials, com per exemple els pòsits o les almoines:

*“Ya veheu Monsarat
mol estimat dels pobres
que la Religió
feia molta limosna
misas y [a]niversaris
res si res no”²⁷⁶*

O

*“Amants de sos fills la pa an!
¿i'ls qualats qe auxiliaban?
i'ls pobres que alimentaban?
¿qui fomentaba 'ls oficis?
¿a qui no feyan servicis?
i per fin ¿a qui danyaban?”²⁷⁷.*

²⁷² TERCERA conversa entre Albert y Pasqual..., pàg. 16.

²⁷³ CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg. 12.

²⁷⁴ Vegeu MENÉNDEZ y PELAYO: Historia..., pàg. 746-756, i REVUELTA: La política ..., pàg. 358-361, tot i que, abans, pàg. 355, havia aclarit que no es tractava d'una guerra de catòlics contra anti-catòlics, sinó entre diferents idees del que representava el cristianisme. Pel cas de la Vendée defensa aquesta teoria Jean de VIGUERIE: “El carácter religioso de la Vendée”, dins VERÍSSIMO i BULLÓN DE MENDOZA (dir.): La contrarrevolución..., pàg. 143-162. Pel cas portuguès i la importància del tema religiós en els moviments miguelistes vegeu BARREIROS MALHEIRO: Miguelismo..., 13-92.

²⁷⁵ La llibreta..., pàg. 47 i 60.

²⁷⁶ La llibreta..., pàg. 62-63.

²⁷⁷ SEGONA conversa entre Albert y Pasqual..., pàg. 15.

Per a la propaganda contrarevolucionària, la religió era un element clau de la vida social:

*“Podem vèurer igualment
que sense Religió
tots, sens cap distinció
passariam malament
en ella està l' fonament
de la vida social
Lo demés és ideal
és voler que se sostinga
un vaixell, i dret se tinga
sense aygua i sens cap puntal”²⁷⁸.*

Una religió que era totalment incompatible amb el sistema constitucional, segons la contrarevolució:

“¿Que importa que uno de los muchos articulos de la llamada constitución diga, que la religión de la nación es y será perpetuamente la católica, apostólica, romana única verdadera, y que la nación la protege por leyes sabias y justas y prohíbe el ejercicio de cualquiera otra? Atacanse sus misterios, la Nación lo ve y calla, denigranse sus ministros, la Nación lo ve y aplaude, se los persigue, se los envilece, la Nación lo ve, ¿que digo? la Nación misma lo hace (Adviértase que aquí llamo Nación a los que han tenido la habilidad de invadir los puestos y empleos y que se han usurpado el nombre de Nación)”²⁷⁹.

V.3.2 L'antiliberalisme

Aquest aspecte de la propaganda i de la ideologia reialista tenia com a objectiu atacar i desprestigiar la concreció del liberalisme o de la revolució, més que no pas el seu model teòric, com podem veure en aquest fragment d'una conversa propagandística: “*desemnos de especulacions, i anem a la experiència que es mare de la ciència (...) ¿Que ha succehit a la España desde que tenim la constitució? Les corts be han fet les lleys; però moltes de malas i ben pocas de bonas; però ab la advertència que les bonas no han tingut may efecte, i totas les malas se han posat en execució*”²⁸⁰. Entre els objectius preferents de la crítica reialista a la praxi liberal trobem la desamortització, les contribucions, les quintes i la Milícia.

Quant a la desamortització és destaca el mal que han fet a l'Església i que només uns quants rics s'aprofiten d'aquests béns:

²⁷⁸ CONVERSA entre Albert y Pasqual..., pàg.7. Josep M. FRADERA: Cultura..., pàg.20-31, ha assenyalat amb encert que “*la religió va tenir en el passat una funció cohesiva similar a la del nacionalisme en l'època contemporània, tot i que, de vegades, ens sembla encara més abassegadora*” (pàg.24).

²⁷⁹ Diario de Urgel, núm.36, de 12 de novembre de 1822, pàg.2-4

*“Més, béns de Frares, Capellans
i gent bona que han robat,
al últim tots han parat
en francmasònics mans;
i n'obstant diuen abans,
que son béns de la nació:
¿I sabas què vol dir axò?
béns de aquells de la bobina
que tots sucen en la mina
del millor lladre o masó”²⁸¹.*

I, a més es qüestiona la seva viabilitat econòmica:

*“Més, ¿és bona economia
vendrels per un tros de pa
que tot plegat no valdrà
la renda que sen treuria?”²⁸²*

Pel que fa a les contribucions, els reialistes s'esmerçaran a demostrar que el nou sistema tributari perjudicava a tothom: *“Antes nos queixàbam de les contribucions perquè alguna vegada habíam de pagar alguna tersa de catastro doble; i ara teníam que pagar deu vegadas més; fins debíam pagar per los consums tant si menjàbam com sino menjabam”²⁸³.*

De les quintes es critica que siguin universals i nombroses: *“Antes mos queixabam de haber de fer algun soldat per lo exèrcit, i l'podíam fer ab diners, ara tots habíam de ser soldats, si us' plau per forsa, i punto en boca sinó”²⁸⁴.* Però a més, l'exèrcit estava en mans d'uns quants oficials aprofitats i membres de sectes secretes:

*“Ve t'aquí pues com s'umpli
L'exèrcit de Francmasons,
perquè fins Napoleóns
per plata fina passavan
majorment si estudiavan
Dins de Fransa llibres bons.”²⁸⁵*

I, dins d'aquest exèrcit liberal, destaquen alguns comandaments per la seva ferocitat: com Roten, Mina o Milans:

*“Aqueix Milans execrable
un blasfemo, un jugador
Un ... me fa callà l' pudor
Un fill brutal del Diable”²⁸⁶*

280 CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg.9.

281 CONVERSA entre Manuel i Josepó..., pàg.5.

282 CONVERSA entre Albert y Pasqual..., pàg.6.

283 CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg.9-10.

284 CONVERSA que tingueren lo Bonosí y lo Xacó..., pàg.10.

285 TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, pàg.48. Vegeu també ARREGLAMENT Secret per arruinar la Espanya, que en lo any 1820 perdé un Senyor BOC-AL de corts antes de anar a Madrit, eixint de la Junta de Frac-Masons o Constitucionals, establerta en la Llotja de Barcelona. Traduhit del Espanyol al Català per lo Senyor Fidel Tothodiu, Cervera, 1823 [AHCB, A-8º op.905], n'hi ha reimpressions a Manresa, impremta de Martí Trullàs i Vic.

Però l'encarnació de la malícia del sistema liberal era, segons els reialistes, la Milícia, com ja hem vist al capítol II, apartat 5.5:

*“Dels milicianos prou
se 'n podrian refiar,
sinó fos que han de comptar,
que molts pocs valen un sou:
Quant los feren vestit nou,
I ningú los feya frenta,
ja no has vist gent més valenta
contra 'ls servils desarmats
Més ara en guerra posats,
ja no has vist gent més pudenta.”²⁸⁷*

També d'altres col·lectius socials apareixen com a enemics dels reialistes i, per extensió (segons ells), del poble, es tracta dels professionals liberals i els comerciants, un enemic perfectament identificable i, de ben segur, amb comptes pendants amb bona parts de les classes populars:

*“Què són nostres tirans?
¿Quants advocats, quants notaris,
quants metjes i apotecaris
i usurers comerciants?
[...]
Los uns dells la sanch xupan
als pobres per sa ganància
Yls altres ab sa ignorància
vivin dels pobles matàn”²⁸⁸.*

Aquests són els que han jurat la Constitució per interessos econòmics, els rics de les ciutats representats pels liberals:

*“Per la mitat dels delmes
que us varen franquejà
rics i [a]varos de España
tots la vareu jurà.
Ah infama codícia
y vil ambició
a quants tens allistats
a la constitució”²⁸⁹.*

En canvi, segons la propaganda reialista, els pagesos i el món rural en general eren el nervi de la revolta com mostra aquesta crida feta al pagesos de Vilafranca:

*“Lo vostre exemple amiran
ciutats, Vilas grans y xicas
que ningú se á Fet Voluntari
del règim de malicias.*

²⁸⁶ TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, pág.13.

²⁸⁷ TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, pág.29.

²⁸⁸ SEGONA conversa entre Albert y Pasqual, pág.15.

²⁸⁹ La llibreta..., pág.80.

[...]
Confio molt ab vosaltres
quan serà la ocasió
que ab la vostra companyia
los farem un fart de bastó”²⁹⁰.

Un cop separats els camps, s'intenta en la propaganda reialista més popular de difondre la vaga impressió de que s'estava produint una lluita social²⁹¹, en la qual els reialistes representarien als pobres i els liberals als rics:

“Lo baró yl Romagosa
nos[h] agueren donat perdo
la yntensió que portaban
de matar los richs y los pobres no”²⁹².

O,

“La bara del señor batalla
no la fa ana yguament
se ajirat contra dels pobres
això no o-mana la lley”²⁹³.

No serà gens estrany que en molts casos algunes partides reialistes no distingeixin en el seu saqueig tant entre liberals i reialistes, com entre rics i pobres, com anirem veient.

La propaganda reialista no s'estarà de lloar els caps de les seves partides com el Baró d'Eroles²⁹⁴, Targarona, Misses, Mossèn Anton, Romagosa, Xambó, Miralles i, sobretot el Trapense, com fa en Pasqual a la tercera conversa:

“L'exemple tens ben patent
en aquell Trapense llech
a qui s' deu, segons jo crech,
en gran part nostre alsament:
pues com diu tota la gent
que l'ha seguit i coneix
res l'espanta i embesteix
l'enemich sempre l' primer,
I may l' han fet presoner,
ni cap bala lo fereix.”²⁹⁵

²⁹⁰ AJ-AHCVP, P.s.XIX, caixa XVI (29 d'octubre de 1821).

²⁹¹ Sobre aquest aspecte vegeu RUDÉ: La multitud..., pàg.144 i ARDIT: Revolución..., pàg.287; Joaquin Del MORAL RUIZ: “Carlismo y rebelión rural en España (1833-1840. Algunas notas aclaratorias e hipótesis de trabajo”, dins Agricultura y Sociedad, 11 (1979), pàg.207-251 (pàg.212-215 i 228 per aquesta qüestió); RÍO ALDAZ: Orígenes..., pàg.294-295; TORRAS: Liberalismo..., pàg.94-96; en tots els casos amb exemples del que es diu. En sintonia amb el carlisme, vegeu: ANGUERA: “Sobre...”, pàg.74. Una opinió contrària a MILLAN: “Resistències...”, pàg.34.

²⁹² La llibreta..., pàg.56.

²⁹³ AJ-AHCVP, P.s.XIX, caixa XVII (12 de maig de 1821).

²⁹⁴ Sobre el baró d'Eroles vegeu “Unes cobles s'han dictades del que ha estat passant a la Conca de Tremp” i “Cobles tretes en honor del Baró, de les seves tropes i de la Religió” de que ja hem parlat.

²⁹⁵ TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, pàg.10.

També la Regència d'Urgell mereix sovint els elogis de la propaganda contrarevolucionària en el seu procés de legitimització :

*“¿De aqueix fet que s' va seguir?
que molts antes si callavan,
era perquè no gosavan
lo jou se van sacudir
perquè contaren tenir
retirada en tota urgència
Que allí s' dava providència
per armas, municions;
i en fi baix de sos canons
Alli s' formà una Regència.”*

Finalment, les potències absolutistes, sobretot després del congrés de Verona, són constantment alabades en els diàlegs reialistes:

*“Ja ho veus, sa sabiduria
recepta nostra bonansa
per medi d'una aliansa
de Emperadors i de Reys.
i 'ns fa venir los remeys
d'hont nos vingué l'mal, de Fransa.
[...]
Dels Catòlics Soberans
de dita Santa Aliansa
Com los de Alemaña i Fransa
No es estrany pues son Romans
Més que uns hòmens protestants
zelin la Religió
de la nostra nació
son trastorn vituperant
com la Rússia i Prússia fan
¿No és Déu que mou tot això?”²⁹⁶*

Però també calia explicar les raons del fracàs de l'aixecament reialista de la primavera-estiu de 1822:

*“Quan vosaltres solament
los comensàreu la guerra
ja vas dir, això està a terra,
perquè s' veu no ho vol la gent
I hauriau segurament
triumfat: més fou lo mal,
que vos faltava caudal,
armas i municions,
I això no són pas rahons,
Pues mira lo Portugal”²⁹⁷*

No poden amagar que els liberals aconseguen de resistir força temps i intenten justificar-ho:

²⁹⁶ TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, pàg.22.

²⁹⁷ TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, pàg.31.

*“Pots créurer que si no fos
que 'ls valen les fortaleras,
totas les suas proesas
temps ha s' haurian conclòs
I si tenen algun cos
de tropas, molts dels Soldats
O són forsats, o enganyats,
perquè 'ls dihuen mil mentidas,
I perquè quant fan eixidas,
los deixan fer atentats.”²⁹⁸*

Com podem comprovar, en cap cas s'accepta que el poble no estigui majoritàriament del costat de la contrarevolució, cosa que es dona per certa, i si els liberals aconseguen derrotar els reialistes sempre és perquè disposen de més mitjans (econòmics, polítics, militars, ...).

Finalment, també trobem intents de manipular els sentiments de pertànyer a una comunitat diferenciada que té com a element clau la llengua²⁹⁹. Els dirigents reialistes, però, són lluny de qualsevol ideologia de tipus “furista” i sovint queda molt clar que es tracta més un reclam publicitari que altra cosa³⁰⁰. Fins i tot al País Basc i a Navarra, on s'havia donat sempre per sobreentès aquest component foralista del reialisme i del primer carlisme, això ha estat qüestionat en els estudis recents³⁰¹. En tot cas el que sembla cert és que el reialisme intentarà aprofitar aquest sentiment en benefici propi:

²⁹⁸ TERCERA conversa entre Albert y Pasqual, pàg.29.

²⁹⁹ No és una qüestió exclusivament catalana, sinó força general com assenyala HOBBSAWM: “Los campesinos...”, pàg.34. BULLON: “El legitimismo...”, pàg.231-233, recolçant-se amb les aportacions de Yves-Marie Bercé, assenyala que la Vendée hauria reivindicat “*su derecho al particularismo*”. El treball citat d'Yves-Marie BERCÉ és “*Géographie politique du soulèvement vendéen*” inclòs dins La Vendée dans l'Histoire, París, 1994, pàg.21-45. Aquest volum és un interessant recull d'anàlisis de la Vendée des de diferents punts de vista.

³⁰⁰ Opinions semblants a la nostra a FRADERA i GARRABOU: “Presentació”, pàg.19; ANGUERA: “Sobre...”, pàg.65 i Déu, Rei i Fam. El primer carlisme a Catalunya, Barcelona, 1995, pàg.11; i MORAL RUIZ: “Carlismo...”, pàg.227 i “La presión...”, pàg.49. Ens sembla que aquest fet ha estat magnificat posteriorment amb excés per Ramon GRABALOSA: Carlins i liberals, Barcelona, 1972, pàg.11; Josep M. MUNDET: La primera guerra carlina a Catalunya, Barcelona, 1991, pàg.29, i Julián de TORRESANO: Resumen histórico del Tradicionalismo político español, Olesa, 1960, especialment les pàg.17-32. WILHELMSSEN: La formación..., pàg. 121-122, diu aquesta barbaritat: “*la Regencia de Urgel, que de hecho gobernó una pequeña parte de España durante unos meses, intentó restablecer allí los fueros anulados cuando Fernando VII juró la Constitución de 1812*” [sic per tota la frase], i afegeix: “*la aportación nueva de la regencia consiste en el énfasis dado a los fueros regionales y a la religión*” (pàg.125). Una versió semblant pel País Basc a Renato BARAHONA: “Origins and causes of carlism in Vizcaya, 1759-1833”, dins PAYNE: Identidad..., pàg.17-31. En un treball procarli, Evarist OLCINA: Carlisme i autonomia al País Valencià, València, 1976, pàg.18, recorda que els bascos eren la “*única comunitat que encara podia defensar la seua conservada autonomia*”.

³⁰¹ Vegeu ARÓSTEGUI: “El carlismo y los fueros vasco-navarros” dins Historia del Pueblo Vasco, Sant Sebastià, 1979, vol.3, pàg.71-135; Maria Cruz MINA: Fueros i revolució liberal en Navarra, Madrid, 1981, pàg.224-230, i DEL RIO: Orígenes..., pàg.300-301 i “Camperols foralistas i contraris a la revolució burgesa? Un mite que s'esfondra a Navarra”, dins Recerques, núm.22 (1990), pàg.25-44. Més importància sembla haver tingut al País Basc segons LLANOS: “El trienio...”, pàg.168-188: “*para*

“Si la España està perduda
tot [ha] estat per intarès,
los llaons de las Castillas.
Catalunya [h]an guñà[guanyat]
dien[t] que traurien los de[l]mes
posarien llibertat.

[...]

Al Turricos (Torrijos) y Mina
Roten y Milans
an sigut la ruina
dels Catalans
à la gen composaran
estos malvats
sino, pageu tants duros
sou fusellats.”³⁰²

Vegeu també el que deia el Diario de Urgel:

“Catalans: cuidado, mireu que venen contra de vosaltres los acabats en Z. Encara vos tremolan las camas del susto que donaren a vostres rebasavis los Abarraez, Majamez, Tintirrabanaez, Alianfarrez, y tantas altres ZZ que may no habeu vistas més en lo, a, b, c, y en la b, a, m, ham Y ara que faréu quan se vos presenten los dos Ximenez de edat lo un de 19 anys y lo altre de 18, que entre tots dos fan 37? [...] ¿quants joves veiem dignes de tota nostra compasió, que possehits de un bon cor han estat corromputs per las màximas perverses dels impíos fracmasons?”³⁰³

De la mateixa manera que, des del bàndol contrari, no deixarà de tenir-se en compte aquesta qüestió com demostra aquest escrit d'Evaristo San Miguel amb motiu de la seva reflexió sobre les guerres civils:

“La Cataluña, país quebrado, abriga en su seno un pueblo esforzado y belicioso, en cuyo carácter entra por una de las bases principales un espíritu de independencia que le hace mirar con desvío todo lo que es extraño a su provincia. Gobernar este pueblo ha sido muy dificultoso en todas épocas, y desde su incorporación en la corona de Castilla dio siempre muestras de la impaciencia con que sufría las leyes de los que le gobernaban de tan lejos. Era mutua la animosidad entre él y los forasteros que venían a administrarle, sobre todo los militares que ejercían vejaciones y violencias. Se sabe con que sentimientos de venganza contra los que consideraba como sus opresores se entregó a medianos del siglo diez y siete a la casa de Borbón de Francia, y con que constancia, con que tesón, con que ferocidad se resistió a recibir el yugo de esta misma casa de Borbón cuando vino a ocupar el trono de la España. Desde entonces, y pasa mucho más de un siglo, están vivos en sus corazones los sentimientos de animosidad que excita en ellos el recuerdo de su vencimiento y de las humillaciones y gravámenes que señalan el triunfo de los vencedores. Todo cuanto procede de Castilla tiene para ellos el carácter de desagradable y sospechoso. Las innovaciones en política deben por la misma razón serles más odiosas que para otros, animados de los mismos sentimientos de superstición y fanatismo. ¿Que efecto no deben hacer sobre esta muchedumbre feroz y beliciosa las seducciones empleadas con tanto ahínco, con tal perseverancia, con tal tenacidad por los enemigos de la Reina? ¿Cuantos títulos de odiosidad en el gobierno de Madrid para esta gente ilusa? Se sabe a que punto en lo importante y numérico llegó la facción de este país en la época

sublevar a las masas los realistas acuden a los fueros, que para el campesinado significan una menor presión tributaria, una mayor baratura en los géneros de consumo y la exención militar”.

³⁰² La llibreta..., pàg.51-52 i 94.

³⁰³ Fa referència al fet el diputat Eusebio Jiménez havia demanat al rei que col·loqués els seus dos fills en el regiment de la Constitució per anar a Catalunya a lluitar contra els facciosos, i la notícia s'havia publicat al diaris (Diario de Urgel, núm.6 de 14 d'octubre de 1822, pàg.3-4).

*pasada [1822]. La flor de nuestro ejército se empleó en la sujeción de los rebeldes, y una porción de buenos oficiales que tiene hoy día hicieron en dicho país y en dicha guerra su primer aprendizaje”*³⁰⁴

Uns anys més tard Joan Cortada assenyalava:

*“Los catalanes, como súbditos de la corona de España consideran a los demás españoles como a hermanos, y su único anhelo es ver grandes y poderosa la patria común, para lo cual nunca dejarán de contribuir con todo el esfuerzo de que son capaces. Perdóneseles el noble orgullo de querer estar a la cabeza del comercio, de la navegación y de la industria de España, [...]. Perdóneseles que tal vez en verso y en prosa escriban la lengua de sus padres, la que les enseñó en la cuna el carió de la madre. [...]. Dejadles que recuerden los días de sus glorias, de sus viajes, [...], que ensalcen su patria y lloren las desdichas que ha sufrido, y le consagran sus cantos, y por ella exhale sus suspiros. Santo es el amor a la patria, y la patria nuestra es Cataluña.”*³⁰⁵

En resum, la contrarevolució, mitjançant les seves converses i diàlegs, intenta propagar que els desgavells que ha provocat la Constitució són enormes, enfront de la tranquil·litat i el benestar econòmic de l'Antic règim i de la monarquia absoluta. Una forma de vida que la propaganda contrarevolucionària intentava lligar amb el desenvolupament econòmic de la segona meitat del segle XVIII, amb unes relacions socials més o menys estabilitzades que permetien un cert nivell de vida, i amb una determinada concepció de la vida familiar (bàsica per garantir el bon funcionament de la petita explotació agrícola, ja fos en propietat o en cessió emfitèutica). Rei i Religió són els fonaments de l'organització de la societat i la Constitució és incompatible amb ells, segons la propaganda contrarevolucionària. Una propaganda que recorrerà sovint a la imatge de la Revolució Francesa per deslegitimar el règim constitucional, i per autoproclamar-se representativa de la majoria de la població, enfront d'una minoria liberal que intenta imposar el seu règim per la força.

Els il·lustrats, junt als jansenistes, són, per als reialistes, els principals culpables de l'extensió de les idees revolucionàries que han aconseguit d'al·lucinar molta gent. Per contrarestar això, els seus diàlegs intentaràn demostrar que les idees dels il·lustrats, malgrat semblar bones, són irrealitzables, i que quan s'han realitzat, com a França, només han portat desgràcies. La llibertat i la igualtat seran refusades pels reialistes, basant-se sobretot en exemples quotidians i en la pràctica del nou sistema i de les noves institucions, criticant aspectes concrets del mateix, com les contribucions, les quintes, la corrupció, la desamortització, etc.

³⁰⁴ SAN MIGUEL: *De la guerra...*, pàg.49-51.

³⁰⁵ Juan CORTADA: *Cataluña y los catalanes*, Barcelona, 1860, pàg.61-62. Es tracta d'un recull de vint articles publicats al *Telégrafo*.

Però la necessitat d'integrar l'antiliberalisme dins la contrarevolució fa que aquesta hagi de defugir alternatives concretes, a part de les més genèriques de tornar a posar al seu lloc al rei i la religió, o de defensar una suposada "lley" que garantiria el bon funcionament de la societat. L'heterogeneïtat del reialisme, tant pel que fa a la base sociològica dels seus components com a les seves motivacions, va dificultar enormement la propaganda reialista a l'hora d'oferir alternatives fora de les més generals que sintetitzaven els crits de "*defensar la lley de Déu!*", "*acabar amb el mal govern!*", "*visca el rei tot sol!*" o d' "*arreglà las cosas y posà la lley com antes!*"³⁰⁶. Tot sembla indicar que la ideologia que traspua el reialisme era fruit tant de la influència ideològica de les velles classes dominants (sobretot del clergat) i de les idees contrarevolucionàries, com de les matisacions ideològiques de les classes dominades que li donaven suport i que l'obligaren a mantenir-se en una ambigüitat manifesta³⁰⁷, com mostren aquests fragments:

*"Lo Gubernt Realista
y tots los soldats,
posarán á España
pau y unió,
nostra Rey a son Tron,
y la Religión"*³⁰⁸.

O,

*"Viva la fe y la Ley Santa
Rey, Patria y Religión
Y digamos todos a una
muera la Constitución"*³⁰⁹.

En resum, com exposava Bonosí a en Xacó: "*Un Déu, un Rey i una sola bossa, i dexat de corts ni governs representatius.*"

³⁰⁶ Un altre exemple al GRITO de un español verdadero a toda la Nación, s.d. [possiblement de finals de 1822], un exemplar a l'APR, PRFVII, vol.21, fol.143: "*Viva la religión, nuestro Rey y nuestra amada Patria*".

³⁰⁷ FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.15 i 23. ANGUERA: "Sobre...", pàg.71, parla d'un còctel mental comú. Sobre l'ambigüitat del llenguatge de la revolta vegeu TORRAS: Liberalismo..., pàg.23.

³⁰⁸ La llibreta..., pàg.100.

³⁰⁹ AJ-AHCVP, P.s.XIX, caixa XVII (7 d'octubre de 1821).

